T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇANKIRI'DA GELENEKSEL HALK HEKİMLİĞİ

Şule BERBER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS

Çankırı - 2021

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ÇANKIRI'DA GELENEKSEL HALK HEKİMLİĞİ

Şule BERBER
ORCID: 0000-0002-8582-1304

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Abdulselam ARVAS

Çankırı – 2021

Bu çalışma, [*Çankırı Karatekin Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi*] tarafından [EF080120L01] nolu Yüksek Lisans Tez Projesi olarak desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ vi
TEZ KABUL VE ONAY vii
ÖNSÖZ viii
ÖZET x
ABSTRACT xi
KISALTMALAR xii

1. GİRİŞ 1

1.1. ÇANKIRI'NIN COĞRAFÎ KONUMU, TARİHİ VE KÜLTÜREL YAPISI 2
1.1.1. Çankırı'nın Coğrafî Konumu 2
1.1.2. Çankırı'nın Tarihi ve Kültürel Yapısı 3

2. ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK HEKİMLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR 5

2. Halk Hekimliği: Tanım ve Temel Kavramlar 5
2.1. Türklerde Halk Hekimliğinin Kısa Tarihçesi 6
2.2. Türkiye'de Halk Hekimliği Üzerine Yapılan Çalışmalar 10
2.2.1. Kitaplar 10
2.2.2. Tezler 17
2.2.3. Doktora Tezleri 17
2.2.4. Yüksek Lisans Tezleri 20

3. HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLARIN ÖNEMİ 29

3. Anadolu'da Ocak Kavramı 29
3.1. Halk Hekimliğinde Ocaklı Olma Yolları 31
3.2. Anadolu'da Bulunan Ocaklar 34

4. GÜNÜMÜZDE ÇANKIRI HALK HEKİMLİĞİ 38

4. Çankırı'da Bulunan Ocaklar ve Tedavi Yöntemleri 38
4.1. Alazlama Ocağı 38
4.1.2. Bel Ağrısı/Bel Çekme Ocağı 39
4.1.3. Bulgur Püskürtme Ocağı 39
4.1.4. Dalak Kesme Ocağı 39
4.1.5. Felç Ocağı 40
4.1.6. Gelincik Ocağı 41
4.1.7. Göbek Çekme Ocağı 41
4.1.8. Kırık-Çıkık Ocağı 42
4.1.9. Köstebek Ocağı 42
4.1.10. Kurt Ağzı Bağlama Ocağı 42
4.1.11. Sarılık Ocağı 43
4.1.12. Siğil Ocağı 43
4.1.13. Temre Ocağı 44
4.2. Çankırı'da Bitkisel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar 44
4.2.1. Ağız Yaraları 45
4.2.2. Basur Hastalığı 45
4.2.3. Baş Ağrısı 46
4.2.4. Boğaz Ağrısı ve Bademcik 46
4.2.5. Böbrek Hastalıkları 47
4.2.6. Cilt Yaraları 47
4.2.7. Cinsel Kuvvet 48
4.2.8. Covid-19 48
4.2.9. Çıban 48
4.2.10. Çocuk Hastalıkları 49
4.2.11. Diş Hastalıkları 50
4.2.12. Dolama 50
4.2.13. Grip 50
4.2.14. Güneş Çarpması 51
4.2.15. Hamilelik, Doğum ve Sonrası 51
4.2.16. İç Kanama 51
4.2.17. İshal 51

4.2.18. Kabızlık 52
4.2.19. Kırık/Çıkık 52
4.2.20. Kısırlık/Çocuk Olmama 53
4.2.21. Mide Hastalıkları 53
4.2.22. Nazar 54
4.2.23. Nefes Darlığı 54
4.2.24. Öksürük 54
4.2.25. Prostat 55
4.2.26. Romatizma 55
4.2.27. Saç Gürleşmesi 55
4.2.28. Sarılık 56
4.2.29. Sıtma 56
4.2.30. Soğuk Algınlığı 56
4.2.31. Sünnet 56
4.2.32. Sütü Arttırmak 57
4.2.33. Şeker Hastalığı 57
4.2.34. Tansiyon 58
4.2.35. Uykusuzluk 58
4.2.36. Vücudu Kuvvetlendirmek 58
4.2.37. Vücut Ağrıları 58
4.2.38. Yanıklar 58
4.2.39. Arı Sokmaları 58
4.3. Çankırı'da Hayvansal Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar ... 59
4.3.1. Arpacık 59
4.3.2. Basur 59
4.3.3. Boğaz Ağrısı 59
4.3.4. Böbrek Taşı Düşürme 59
4.3.5. Covid-19 60
4.3.6. Çıban 60
4.3.7. Çocuk Düşürmek 60
4.3.8. Çocuk Hastalıkları 60
4.3.9. Doğum ve Sonrası 61

4.3.10. Dolama 61
4.3.11. Eklem Ağrıları, Romatizma 61
4.3.12. Güneş Çarpması 61
4.3.13. İshal 61
4.3.15. Kırık/Çıkık 62
4.3.16. Kısırlık/Çocuksuzluk 62
4.3.17. Köpek Isırığı 62
4.3.18. Mide Hastalıkları 62
4.3.19. Nazar 63
4.3.20. Öksürük 63
4.3.21. Saç Biti 63
4.3.22. Sarılık 63
4.3.23. Sıtma Hastalığı 63
4.3.24. Sütü Arttırmak 63
4.3.25. Verem 64
4.3.26. Vücudu Güçlendirmek 64
4.3.27. Yanık, Yara 64
4.3.28. Yılan, Akrep, Arı vb. Hayvan Sokmaları 65
4.3.29. Zatürre 65
4.3.30. Zehirlenme 65
4.4. Çankırı'da Madensel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar 65
4.4.1. Astım, Bronşit 66
4.4.2. Boğmaca 66
4.4.3. Burun Kanaması 66
4.4.4. Çocuk Hastalıkları 66
4.4.5. Diş Hastalıkları 67
4.4.6. Doğum Kontrol Yöntemleri 67
4.4.7. Hamilelik/Doğum ve Sonrası, Lohusa 67
4.4.8. Eklem Ağrıları 68
4.4.9. Gelincik Hastalığı 68
4.4.10. Göbek Düşmesi 68
4.4.11. Kırık/Çıkık 69

4.4.12. Mide Hastalıkları 69
4.4.13. Nazar 69
4.4.14. Saç ve Deri Hastalıkları 71
4.4.15. Yara ve Kanamalar 71
4.4.16. Yılan, Arı vb. Hayvan Sokmaları 71
4.5. Çankırı'da Dinsel-Sihirsel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar 72
4.5.1. Çocuk Hastalıkları 72
4.5.2. Genel Hastalıklar 72
4.5.3. Kısırlık/Çocuğu Olmama 72
4.5.4. Nazar 72
4.5.5. Ruhsal Hastalıklar 73
4.5.6. Siğil 73
4.5.7. Vücut Ağrıları 73
4.6. Çankırı'da Bir Şifa Kaynağı Olarak Ağaçlar ve Su Kaynakları 73
4.6.1. Ağaçlar 74
4.6.2. Su Kaynakları 76
4.7. Çankırı Halk Hekimliğinde Türbe, Tekke ve Yatırların Yeri 78
4.7.1. Emir Karatekin Türbesi 81
4.7.2. Hacı Murad-ı Veli Türbesi 83
4.7.3.Osman Dede Türbesi 84
4.8 Çankırı'da Diğer Uygulanan Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar 84
4.8.1. Sarılık 84

5. SONUÇ 86
KAYNAKÇA 89
KAYNAK KİŞİLER 95
EKLER 99
ÖZGEÇMİŞ 121

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisan tezi olarak hazırladığım *Çankırı'da Geleneksel Halk Hekimliği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

15/ 10/ 2021

Şule BERBER

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Prof Dr. Abdulselam ARVAS İmza: ……...

Üye : Doç. Dr. Metin EREN İmza: ……...

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serap A. COBUTOĞLU İmza: ……....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şule BERBER tarafından hazırlanan *Çankırı'da Geleneksel Halk Hekimliği* başlıklı bu çalışma 15/10/2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Çankırı'da Geleneksel Halk Hekimliği başlığını taşıyan bu tez çalışmasında Çankırı'nın devam eden halk hekimliği konusu üzerinde durulmuş ve öncelikle bu konu ile ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür çalışmaları neticesinde konuya dair sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular Çankırı ve çevre köylerinde saha araştırmasında kullanılmıştır. Saha araştırmasında Çankırı'da geçmişte yaşanılan hastalıkların bugün hâlâ devam edip etmediği (örneğin sarılık hastalığı) veya yeni bir hastalığın ortaya çıkması hâlinde (örneğin covid-19) neler yapıldığı sorunu üzerinde durulmuş ve bunlar arasında mukayeseler yapılarak geçmiş ile günümüzdeki geleneksel ilaçlar, macunlar vb. karşılaştırılmıştır.

Ayrıca sadece ülkemizi değil tüm dünyayı sarsan covid-19 salgını hakkında Çankırı'da geleneksel tedavilerin uygulanıp uygulanmadığı da araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu araştırmada aynı zamanda eskiden var olan bir hastalığın yeni bir tedavi usulünün olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Covid-19 salgınından dolayı saha çalışması istenildiği ölçü ve şekilde yapılamasa da sahadan bir tez çalışmasına yetecek kadar malzeme derlenmiştir. Tez çalışması esnasında yapılan bu saha derlemeleri gerek notlar gerekse ses ve görüntülü şekilde kayıt altına alınmıştır.

Bu tez çalışması dört bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden meydana gelmektedir. Birinci bölüm olan giriş kısmında Çankırı'nın tarihi ve coğrafyası kısaca anlatılmaktadır. İkinci bölümde halk hekimliği tanımı, konuya ilişkin temel kavramlar ile halk hekimliği inanışları ele alınmakta ve halk hekimliği hakkında yapılan çalışmalara dair özet hâlinde bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde ise "ocak" kavramı ve "ocak olma" yöntemleri hakkında bilgiler ile şimdiye kadar Çankırı'da tespit edilen ocakların bir listesi verilmektedir. Dördüncü bölümde de Çankırı'da geleneksel halk hekimliği ile ilgili yapılan saha çalışmasında elde edilen veriler bilimsel olarak aktarılmaktadır.

Eldeki verilerden hareketle ulaşılan neticeleri sonuç kısmında verdikten sonra ekler bölümüne alandan derlenen bazı malzeme, geleneksel halk hekimliği ile ilgili eski alfabeli Türkçe (Osmanlıca) bir metin bulunmaktadır. Bu metin, Müellifzâde Rıza Efendi'nin Hicri 1283 (M. 1866/1867) yılına ait eseridir. Osmanlıca metinde

Çankırı'nın geleneksel halk hekimliğine ait ortak noktalar tespit edilemediği ve eserin ilk sayfası olmadığı için ekler bölümünde sadece metnin diğer sayfalarından iki örnek fotoğraf paylaşılmıştır. Bunlara ek olarak İngilizce bir kitabın bölümünün çevirisi yapılmıştır. İngilizce olan kitap Folklore and Folklife: An Introduction'dır. Bu kitapta birçok yazara ait bölümler bulunmaktadır. Kitabın, Don Yoder'e ait Folk Medicine'ye ait 191. sayfadan 212. sayfaya kadar olan sayfaları tarafımızdan yapılan çevirisi bulunmaktadır. Bu makalenin ilk üç sayfasının orijinali ise araştırmacıların ilgisine sunulmak üzere ekler kısmına ilave edilmiştir. Ekler kısmı son olarak saha çalışmaları esnasında çekilen fotoğraflar ile zenginleştirilmiştir.

Öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak beni destekleyen aileme, yüksek lisans için manevi olarak desteğini esirgemeyen nişanlım Oğuz Han Doygun'a ve halk bilimi sevgisini aşılayan Yrd. Doç. Dr. Zeki Akçam'a teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmam süresince bilgi ve tecrübesiyle beni her zaman destekleyen ve bu süreçte akademik bilgi ve becerimi geliştirmeme yardımcı olan danışmanın *Prof. Dr. Abdulselam Arvas*'a, sıkıştığım her noktada yardımıma koşan ablam Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Berber'e ve tezin gelişip olgunlaşmasına katkı sağlayan Doç. Dr. Metin Eren ile Dr. Öğr. Üyesi Serap Aslan Cobutoğlu'na teşekkür etmeyi zevkli bir vazife olarak görmekteyim.

15/10/2021

Şule BERBER

ÖZET

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Çankırı'da Geleneksel Halk Hekimliği
Tezin Yazarı: Şule BERBER
Danışman: Prof. Dr. Abdulselam ARVAS
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü: Yüksek Lisans
Kabul Tarihi: 15.10.2021

Modern tıbbın ortaya çıkışından ve yaygınlaşmasından evvel var olan halk hekimliği geçmişten bugüne kadar farklı toplumlarda çeşitli biçim ve düzeylerde devam eden geleneksel uygulamaları kapsamaktadır. Bu geleneksel uygulamaların çeşitli boyutları olsa da onların Türk kültüründe özellikle "ocak" kültüne bağlı olarak yaşam alanı bulduğu ileri sürülebilir. Ocak kültünün ve buna bağlı olarak geleneksel halk hekimliğinin devam ettiği tipik şehirlerden biri de Çankırı yöresidir. Yaklaşık 20 yıl önce bu konuya dair yapılan bir araştırma haricinde Çankırı halk hekimliği ciddi anlamda ele alınmış değildir. Oysa bugün de gelenekte devam eden uygulamaların derlenmesi, tasnif edilmesi, incelenmesi ve eski bilgilerle mukayese edilmesi önem arz etmektedir. Bu yüzden araştırmada elde edilecek yeni bilgilerin, yörenin halk hekimliğine katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu tez araştırmasıyla konuya yeniden ilgi çekilmesi ve buna dair yeni bilimsel araştırmalara öncülük edilmesi araştırmanın yaygın etkilerinden olacaktır. Ayrıca 20 yıl önceki derlenen bilgilerle bugünkü uygulamaların ne kadar örtüştüğü veya değiştiği de tespit edilecektir. Tez neticesinde, konuya dair karşılaştırmalı yeni araştırmaların ve bu kültürün tarihsel gelişimine dair ipuçlarının da ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu tezin, daha önce farklı yörelere ilişkin yaptırılan benzer araştırmalarla beraber, genel anlamda geleneksel halk hekimliğinin Anadolu Türk kültüründeki yerini belirlemek açısından mühim olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Çankırı, Halk Bilimi, Halk Hekimliği, Ocak

ABSTRACT

Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Traditional Folk Medicine in Çankırı

Author: Şule BERBER
Supervisr: Prof. Dr. Abdulselam ARVAS
Department: Turkish Language and Litetature
Thesis Type: Master's Thesis / Ph.D
Acceptance Date :

Folk medicine that exists long before Modern Medicine's become widespread, involves conventional applications from past to present which continues in different societies in various ways and levels. Even though these conventional applications have different sizes, it can be propounded that they found a living space in Turkish culture interconnected with especially folk hospital culture. Çankırı territory is one of the regions that folk hospital culture and related to this, folk healer culture continue. Apart from the research about this subject that took place approximately 20 years ago, Çankırı folk medicine hasn't been handled substantially. However, folk healers' applications are still being used even in present days, for this reason, it is so important to compile, assort, analyze and compare these applications with old information. Accordingly, it can be said that new informations gathered from this research will contribute to the folk medicine of the territory. Drawing attention to this subject again by this thesis research and spearheading to other researches related to this subject is going to be one of the common effects of the research. Moreover, it is going to be acquired that how much present-day applications and information from 20 years ago coincide or how much they changed. Also, it is thought that new comparative researches about the subject and clues related to the historical development of this culture are going to emerge. Adding this thesis alongside other theses related to different territories is important, in terms of specifying the place of folk medicine in Anatolian Turkish Culture.

Keywords: Çankırı, Folklore, Folk medicine, Association

KISALTMALAR

Çev. Çeviren

DLT Divânu Lügati't-Türk

Hz. Hazreti

KK Kaynak Kişi

M.Ö. Milattan Önce

M.S. Milattan Sonra

Sav. Sallallahu Aleyhi ve Sellem

s. Sayı

ss. Sayfa sayısı

TDK Türk Dil Kurumu

vb. ve benzer

1. GİRİŞ

Halk hekimliği terimine bakıldığında öncelikle "halk" kelimesi üzerinde durulması gerekmektedir. Bilim adamları halk kelimesini farklı şekillerde açıklamışlardır. Kökeni Arapça olan bu kelimenin sözlük anlamına bakıldığında şu ifadeler dikkati çekmektedir: Halk, aynı ülke sınırları içerisinde yaşayan, ortak kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktan olan insan topluluğudur. Halk hekimliği terimi halkın kendi inanışlarına ve diline uygun kelime ile icat edilmiş olup çağdaş tıp literatüründe bu sözcüğe rastlanılmamaktadır. Halk hekimliği, çağdaş tıp eğitimi almayan ancak bir ustadan el almak veya gönüllü olarak çalışmak suretiyle geleneksel ortamda aldığı eğitimi usta-çırak ilişkisiyle öğrendikten sonra bu bilgi ve tecrübesini gerek fiziksel gerekse metafizik açıdan insanların iyileşmesine yardımcı olmak için kullanan kişilerin mesleğine verilen addır. Buna bilimsel literatürde halk hekimi denilmektedir.

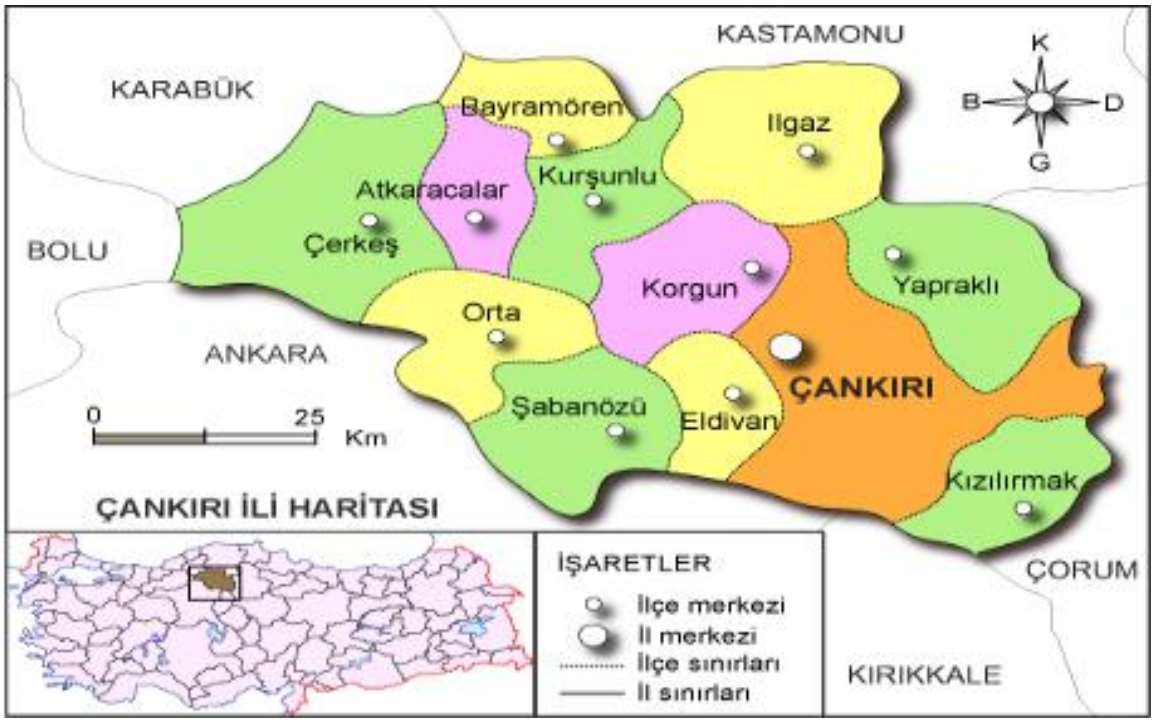
Halk hekimliği belki de Âdem ile Havva'dan bu yana sözlü olarak anlatılmaktadır. Bu hikâyeler şifahî kültürden sonra yazılı sürece de dâhil edilerek günümüze kadar çeşitli şekillerde yaşamış ve özellikle sözlü gelenekte dilden dile anlatılagelmiştir. Bitkilerin veya madensel tedavilere dair efsanelerin mucizevi şifa olduğu kanaati yazılı gelenek vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır: Örneğin sarımsak efsanesinin günümüze ulaşması gibi.

Halkbiliminin bir alt dalı olan "halk hekimliği"nin insan var oldukça devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Zaman, iklim veya şahıslar değişse de hastalıklar tedavi olup bitse de başka bir hastalık için şifa aranmaya devam edilecektir. Toplumlar eskiden yaşadığı iklim koşuluna göre kendine tedavi ararken günümüzde ise ulaşım ve haberleşme sayesinde aradığı tedavi için ilaçlarını keşfetme imkânına kavuşmuş görünmektedir. Anaerkil dönemin etkisi ile kadınlar şifacı-şaman görevini ifa ederken ataerkil döneme geçişle beraber erkeklerin de şifacı olma rolüne girdiği görülmektedir. Şifacılar cinsiyetinden ziyade mucizevi iyileştirme inanışı ile ön plana çıkmıştır. Türklerin İslâmiyet'e geçişi ile duaların, iyileştirme yöntemlerinin İslami motifler ile bezendiği de görülmektedir. Halk hekimliğinde din ve kültürün etkisi olsa da ortak ve evrensel olan tek şey iyileşme inanışıdır. Hastanın iyi olacağı inanışı yani şifa enerjisi evrenseldir.

1.1. ÇANKIRI'NIN COĞRAFÎ KONUMU, TARİHİ VE KÜLTÜREL YAPISI

1.1.1. Çankırı'nın Coğrafî Konumu

Ülkemizin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Çankırı güneyinde Ankara, batısında Bolu, kuzeybatısında Karabük, kuzeyinde Kastamonu, doğusunda Çorum ve güneydoğusunda ise Kırıkkale illeri ile çevrelenmiştir. Bu şirin ilimiz coğrafî konum olarak 40-41º kuzey paralelleri ile 32-34º doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır. Kızılırmak ana havzası ile Batı Karadeniz ana havzası arasında yer alan Çankırı'nın rakımı 730 metre olup toplam yüzölçümü 7.388 km^2 genişliğindedir. (Çankırı Valiliği , 2014, s.1)

Harita 1: Çankırı ili haritası (http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari2.html)

İç Anadolu'nun tipik iklimine sahip olan Çankırı'da karasal iklim etkilidir. İl merkezinde kışlar soğuk, yazlar sıcak geçerken Ilgaz gibi rakımı yüksek ilçelerinde kışlar daha soğuk geçmektedir.

Çankırı genel itibariyle dağ ve platolardan oluşmaktadır. Çankırı'da "*birden çok akarsu bulunmaktadır. Kızılırmak genişlik bakımından en büyüğüdür. Kızılırmak'tan sonra Çankırı'da bulunan diğer bir akarsu ise Devrez çayıdır. Devrez çayı Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinin Semerözü dağlarından doğarak sırayla Orta,*

Kurşunlu ve Ilgaz topraklarının mühim bir kısmını sulayıp Kuzeydoğu yönünde akar" (Elibol, 2008, s. 3).

Çankırı'nın toplam 11 ilçesi bulunmaktadır. Bunlar; Atkaracalar, Bayramören, Çerkeş, Eldivan, Ilgaz, Kızılırmak, Korgun, Kurşunlu, Orta, Şabanözü ve Yapraklı'dır. Ayrıca iki işlevsiz bucak ünitesi ve toplam 364 köy idari ünitesi yer alır. İlde 31 adet kentsel yerleşme ile 729 adet kırsal yerleşme vardır. (Elibol, 2008, s. 3).

1.1.2. Çankırı'nın Tarihi ve Kültürel Yapısı

Yapılan arkeolojik kazılar sonucu Çankırı'nın tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayandırılmaktadır ancak bu yıllara ait yazılı bir belge bulunamamıştır. M.Ö. 3000'li yıllarda Çankırı'da yaşayan halklar Arzavalılar, Hattiler ve Luviler olarak tahmin edilmektedir (Tayip, Başer, 1956, s. 9-11). O dönemlerden itibaren birçok önemli krallığa başkentlik yapan Çankırı'nın ismi ilk olarak Grek ve Roma belgelerinde "Gangra" olarak geçmektedir. M.Ö. 1. yüzyılda Alexander Polyhistor "Paflagonya" adlı kitabında Gangra hakkında bilgi vermektedir. Çankırı'nın kuruluş efsanesini Byzantionlu Stephanos şu şekilde aktarmıştır: Poseidon'la Aryes'in çocuğu olarak bilinen Nikostratos Paflagonya keçilerini otlatmak için bir otlak aramıştır. Keçileri için uygun bir otlak bulduktan sonra arazi sahibinin izni ile otlatır. Keçilerini otlatırken tesadüfen dimdik yüksek bir yer görür. Yüksek yerin diğer tarafına geçmesine imkân sağlayacak bir kayalık görmüştür. Gördüğü esnada keçilerin yavruladığını duyar. Keçiyle yavrusunu da alarak gördüğü verimli toprağa bir şehir kurar. Kurduğu şehrin adını keçinin yavrusuna verdiği ismi verir. Şehrin adı Gangra olmuştur (Çankırı Kültür Envanteri, s. 10).

M.Ö. 1100 yıllarında yaşanan Deniz Kavimleri Göçü'yle birlikte Çankırı "Gangrı" adıyla Paflagonya Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucu göç yollarının geçiş noktası olduğu tespit edilmiştir. Göç yollarının uğrak yeri olması nedeniyle burada sosyal ve kültürel alışverişin yapıldığı düşünülmektedir.

Çankırı'nın eski çağlarda Hitit Devleti hâkimiyeti içerisinde olduğu bilinmektedir. Şehir, Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Paflagonlar'ın idaresine girmiştir. Çankırı'nın Türklerin eline geçmesi ise Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra

gerçekleşmiştir. Süleyman Şah'ın emirlerinden biri olan Emir Karatekin'in burayı fethettiği bilinmektedir. Emir Karatekin ayrıca Kastamonu ve Sinop fatihi olarak da bilinmektedir. Emir Karatekin'in türbesi ise Çankırı Kalesi'nde yer almaktadır. 1134'te Emir Karatekin'in ölümüyle 1135'te Bizanslılar tarafından ele geçirilen Çankırı, kısa bir süre sonra yeniden Danişmendlilerin eline geçmiştir. Daha sonra Selçukluların idaresine girmiş ve bunun ardından Candaroğullarının hâkimiyetine girmiştir. I. Murat döneminde kısa süreliğine Osmanlı himayesinde bulunan Çankırı'da, daha sonra Beyazıt döneminde tekrar hâkimiyet sağlanmıştır. 1402'de Ankara Savaşı ile İsfendiyaroğullarının hâkimiyetine geçmiştir. Ancak II. Murat döneminde yeniden Osmanlı yönetimine katılmıştır. 17. yüzyılda Celali isyanlarının etkisinde kalsa da günümüze kadar herhangi bir saldırıya uğramadan Çankırı Kalesi etrafında gelişen bir şehir olmaya devam etmiştir (Şahin, 1993, s. 216).

Çankırı önce Anadolu Selçuklu Devleti bünyesinde yönetilmiş, sonra Candaroğulları Beyliği himayesine dâhil olmuştur. 1464 yılında Osmanlı Devleti'nin bir sancağı haline gelmiştir. Çankırı Sancağı 1464 yılından 1846 yılına kadar Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. O tarihlerde Çankırı Sancağı'nda Çankırı, Çerkeş ve Kalecik olmak üzere 3 Kaza bulunurken 1867 yılında İskilip kazası da Çankırı Sancağı'na bağlamıştır (Türkoğlu, 1999, s. 12).

Daha önce Kengırı, Kengiri gibi isimlerle anılan Çankırı ismi 1925 yılında, dönemin milletvekili olan Yusuf Ziya, Mehmet Rıfat ve Ahmet Talat Onay'ın meclise verdikleri öneriyle resmiyet kazanmış ve Çankırı olarak kabul edilmiştir.

2. ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ VE HALK HEKİMLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

2. Halk Hekimliği: Tanım ve Temel Kavramlar

"Halk", folklorun diğer alanlarında olduğu gibi "halk hekimliği"ni de açıklamak için temel bir kavramdır. Alan Dundes'e göre halk;

> "*En azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün –ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır* (Dundes, 1998, s. 143).

Halk hekimliğini ise *"Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeple doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacıyla başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü"* (Boratav, 2013, s. 139) olarak tarif etmek mümkündür.

Halk hekimliği kavramı, kişinin sadece sağlık durumundaki biyolojik olarak yaşadığı problemleri değil, insanlardan gelecek kötü enerji olarak adlandırdığımız nazar veya olağanüstü varlıkların çarpması gibi yaşadığı tüm problemleri kapsar (Boratav, 2013, s.122). İnsanlar hastalık kavramına farklı anlamlar yüklediği gibi aynı hastalığın maddi veya manevî birçok iyileşme metodunu da geliştirmiştir.

Halk hekimliği kavramının Türk dünyasında farklı şekillerde adlandırıldığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Örneğin Hazar Denizi'nin doğusunda em (ilaç), batısında Türkeçare (Azerbaycan) gibi kelimeler ile halk hekimliği kastedilmiştir. Kuzey Kıbrıs'ta bu gelenek eskisine göre unutulmaya yüz tutmuş olsa da "halk hekimi" şeklinde ifade edilmektedir.

Anadolu'da sadece halk hekimi kavramı yoktur, aynı zamanda "ocak", "el alma", "el verme" gibi kavramlar da halk hekimliği ile aynı anlamda kullanılmaktadır, fakat bunların ritüelleri faklıdır. "Ocak olmak" için ilk koşul "el alma" uygulamasıdır. El alma ise ocaklı kişinin belirli bir yaş ve olgunluğa geldiği zaman genellikle

ailesinden gönüllü birini seçmesiyle gerçekleşmektedir. Ocaklı, bu misyonu devam ettirmesi için güvendiği gönüllü kişiye "el verme" ritüelini gerçekleştirerek yapar. El almak isteyen kişi bunu gönüllü olarak istemelidir. Çünkü el aldıktan sonra çok zor durumda kalmadıkça el aldığı ocağın hastalığı için geleni geri çevirmemesi gerekmektedir. El alma ve el verme işi kamlarda olduğu gibi kutsal bir ritüel gibi yapılır. Saha araştırmasında tespit edildiği üzere el aldıktan sonra o kişi ocak sayılır.

Modern çağda kullanılan pek çok ilacın menşeinin büyük ölçüde bitkisel kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Bunlar, eski zamanlarda halk arasında özellikle yaşı ileri tecrübeli kişiler tarafından hazırlanmış "kocakarı ilacı" olarak bilinen macun, sıvı içecek gibi ilaçların hap, merhem, ampul, serum vb. modern tedavi araçlarına dönüşmüş şeklidir. Eskiden muska hazırlanmak suretiyle sağaltılmaya çalışılan hastalıklar ise bugün psikiyatr ve psikologlar vasıtasıyla yerine getirilmektedir.

2.1. Türklerde Halk Hekimliğinin Kısa Tarihçesi

Teknolojinin olmadığı yüzyıllarda insanlar yemek yeme, ısınma ve korunma ihtiyacını karşıladıktan sonra doğa karşısında güçlü olmak, sağlıklı yaşamak ve böylece hayatta kalmak için mücadele etmeye başlamıştır. İşte halk hekimliğinin daha bu ilk zamanlardan itibaren ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Buna dair çok basit bir örnek verebiliriz. Mesela ilk çağlarda bir kadının, doğum anında yaşadığı mucizeyle beraber, hem kendisinin hem de bebeğinin iyi olması için mücadele etmesi en ilkel tedavi süreci olarak düşünülebilir. Toplum içerisinde annelerin değil diğer insanların da bu ilkel dönemlerde yaşadığı sağlık sorunları için doğanın şifa eczanesinden yararlandığı düşünülmektedir. Sadece doğanın eczanesi değil bazen insanların yaşadığı bir doğa olayı veya taş, ağaç gibi kutsal olarak kabul ettikleri şeylerin mistik gücüne şifaya dair olan inanışlar hizmet etmektedir.

Hangi yüzyılda olursa olsun, insanlar etraflarında olan biten her ne varsa merak duygusu ile keşfederek öğrenmektedirler. İnsanlar, bu duyguyla öğrendiklerini atalardan kalan sözlü kaynaklar aracılığıyla ve sözlü gelenek vasıtasıyla gelecek nesillere aktarmaktadırlar. Bu sözlü geleneklerin içerisinde mit, efsane, masal, şiir gibi anlatılar da yer almıştır. Yazılı geleneğin ortaya çıkmasıyla birlikte halk hekimliği konusu her yüzyılın önemli bir konusu olduğu için bazen bir şiirde bile iz bırakmıştır.

Hastalık veya dert o yüzyılda ne ile tabir edilirse edilsin hastalığın adı veya nasıl meydana geldiği bilinmeyebilir. Zaman içerisinde konuşulan diller arasında farklılıklar ortaya çıksa da şifa niyeti inancı aynıdır. Halk hekimliğinde şifa kaynağı sadece bitkisel olarak düşünülmemelidir, bu kaynak somut ya da soyut olabilmektedir. Örneğin insanoğlu bir doğa olayı olan gök gürültüsü karşısında, yaşanılan korku ile gördüklerini ve duyduklarını kutsal sayıp şifa arayabilmektedir. İlkel insanlar, tabiat olayları karşısında bir şeyi kontrol edemediklerinde ve bunların gerçek sebeplerini bilmedikleri dönemlerde doğadaki canlı veya cansız nesnelere bir gizem olarak yaklaşmış ve onlara güç atfederek birçok batıl inanışlar geliştirmişlerdir. İlkel insan günlük hayatta çevresindekileri anlamlandırma çabası içerisinde iken bu tarz doğa olaylarına çeşitli güçler atfetmişlerdir. Bu gücün, kendi isteği doğrultusunda kullanılabileceğini düşünmüştür. Ateşi bulan insan ısınma, korunma veya yeme ihtiyacını karşılamanın yanı sıra yaşadığı mucize ve ateşe atfettiği kutsallıkla beraber onda şifa arayışına da girmiştir. Yaşam içerisinde kutsal olan ne ise ondan iyi olma inancı doğmaktadır.

Ateşin kutsallığı ile bitkilerden gelen iyileştirici gücün birleşmesiyle tütsü dediğimiz hadise ortaya çıkmıştır. Mesela şamanların ayinlerinde ardıç ağacı kullanılırken günümüzde üzerlik tohumu ile yapılan tütsüler bu görevi yerine getirmektedir. İnsanlar günümüzde de rahatsız olduğu zaman kendilerine iyi gelmesi için eskiden olduğu gibi birçok şeyi denerler. Kısaca iyi olmak için hâlâ etrafımızdaki şifa kaynaklarından yararlanmaktayız.

Fuzuli Bayat'ın (2006, s.138) söylemiyle ak şamanlar iyi, kara şamanlar kötü ruha hizmet edip ikiye bölünmektedir. Halk hekimliği için işlevsel açıdan bakıldığı zaman en önemli rolü ak şamanlar oynamaktadır. Ak kam hasta iyileştirmek, çocuk istemek, insanların dertlerine çare bulma görevini üstlenmektedir.

Tıp her geçen gün teknoloji ile gelişse de modern tıbbın çare olmadığına kanaat getiren bazı insanlar, yaşadığı hastalıklara deva bulmak için halk hekimliği uygulamalarına başvurabilmektedir. Mesela bir insan şehir merkezinden uzak bir yerde doğayla baş başa kaldığı zaman vücudunda bir yara peyda olunca çevresindeki bir otun veya bitkinin bu yarasına şifa olacağını düşünebilmektedir. Bu durum, istifade edilen nesnenin sadece bir ot veya bir bitki olmasıyla ilgili değildir, aynı zamanda bazı bitkilerin şifa kaynağı olduğuna dair bilginin yahut inancın kolektif

şuurda aktarılması ile de ilgilidir. Bu bilgi ve inanç ise kalıtsal olarak atalarımızdan devralınmaktadır.

Genel olarak insanoğlu şifa ararken hayvansal, bitkisel veya madensel "droglara"[1] başvurarak "Acaba iyi gelir mi?" sorusunu irdelemeye çalışmış ve bu soruyu irdelemeye de devam etmektedir. Bu sorunun cevabını bulmak için insanlar, tıp alanında eğitimi olmasa bile halk hekimliği geleneğinden beslenmiştir. İnsanlar yaşadıkları hastalığa deva bulmak için sosyal anlamda iletişime geçerler. Bu iletişim esnasında insanoğlu yaşadığı problemleri konuşarak çözüm bulmaya çalışmıştır.

Bir taraftan tıp bilimi, her gün kendi alanında teknolojik olarak ilerlemeye devam etmekte ve insanlığa hizmet vermektedir. Öte yandan geleneksel toplum içinde yaşayan insanlar da, örneğin şehir yaşamından uzak olan göçebe, yarı göçebe, tarım toplumu vb. gibi topluluklar, hastalıklar karşısında sözlü aktarımla halk hekimliğini yaşatmakta, deneme yanılma yöntemiyle bu uygulamaları devam ettirmekte ve geliştirmektedirler. İnsanoğlu tarafından bitki, hayvansal türevler veya madensel droglarla tarih boyunca şifa aranmış, doğa ise onlar için bir eczane işlevi görmüştür.

Halkbilimciler, halk hekimliğini inceledikleri zaman halk hekimlerinin hasta olan insanlara yaklaşımlarından ötürü onları sağaltım yapan kişiler olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelere tarihî açıdan bakıldığında doğaüstü ve doğal olan iki tür tedavinin olduğu görülmektedir (Hufford, 2007, s. 76). Türk halk hekimliği geleneğinde şamanların hastayı kötü ruhlardan arındırması doğaüstü iken, sağaltım esnasında tütsüye başvurmak doğal bir yöntem olarak kabul edilmiştir.

Türk tarihinin ilk dönemlerinde sözlü kültüre dayalı bir kaynak bulmak çok zordur, ancak Orhun abidelerinde sağlıkla ilgili *"agrı-: hastalan-"* ve *"em"* kelimelerinden türemiş *"emgek"* sözcüklerinin varlığı dikkat çekmektedir (Tekin, 1988, s. 12-13). Konuya ilişkin tarihî belgeler incelendiğinde yerleşik hayat sistemine geçen ve her konuda gelişmiş kültüre sahip olan Uygurların sözlü kültürünün de yazıya geçirildiği görülmektedir. Uygur tababetlerinde sağlık ve tıpla ilgili metinlerde tavuk yumurtasının hastalığa iyi geldiği ve özellikle yumurtanın tavuktan olduğu vurgulanmaktadır. Birçok hayvanın yumurtası olduğu halde tavuk adının geçmesi

[1] Droglar, doğal kaynak ve maddelerden yapılan ve tedavi amacıyla kullanılan bir tür ilaç olarak ifade edilebilir.

tavuk yumurtasına ait özel sağaltma gücü olduğunu göstermek için ona dikkat çekilmiştir (Dağı, 2013, s. 56).

Tansukname-i İlhani adlı eserde Uygurların Hoten bölgesinde bir hekim olduğu yazılmaktadır. Bazı bitkiler hakkında bilgi vermesi onun doğanın mucizesi olan bitkilerin farkında olduğunun kanıtıdır. *Teşrihü'l Ebdan* adlı resimli anatomi kitabının Uygurlardaki resimlerle benzerlik göstermesi Uygurlarda ilkel tedavilerin yapıldığının kanıtıdır (Ahmed, 2014, s. 9). Uygur tıp metinleri sayesinde halk hekimliğine ilişkin Orta Asya'da eski Türk kültürünün zenginliklerini bulabilmekteyiz. Eski Uygur Türkçesi şiir metinlerinde otacı, bahşı (hekim, tabip); ig, agrıg (hastalık) gibi halk hekimliğine dair kelimeler yer almaktadır (Besli, 2019, s. 142). Uygur halk hekimliğinde "atalar kültü", "ateş kültü", "su kültü", "ağaç kültü" gibi eski Türk inanış ve düşünce sisteminden bugüne doğru hastalıkların gerek teşhisi gerekse tedavisi noktasında şamanların uyguladığı tedavilerin önemli bir rolü olduğu görülmektedir (Öger ve Gönel, 2011, s. 246).

Altun Yaruk'un "IX. Kitabı"nda "yiti uguş" (yedi temel unsur) olarak bahsedilen sağlık bilgisi ya da "otacı" (hekim) tarafından bilinmesi gereken "sekiz türlü erdem" yani sekiz türlü tedavi yöntem anlamında yer almaktadır (Besli, 2019, s. 151). *Altun Yaruk* sadece edebi anlamda yazılmış değerli bir kitap değil, aynı zamanda burada şifacı ve şifa için kullanılacak bilgilerin yer alması sağlıkla ilgili bilgilerin de insan hayatı için önemli olduğunu ve bunun şiire bile yansıdığını ispat etmektedir.

Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072 yılı içerisinde yazılmaya başlanmış ve 1074 yılında yazımı son bulmuş olan *Divânü Lügati't-Türk*, sadece bir sözlük değil çok yönlü bir eserdir ve eserin içeriğinde halk hekimliğine dair izler bulunabilmektedir. Kaşgarlı Mahmut, halk hekimliğinin o zaman yaşatıldığını ve sözlü kültürde büyük önem arz ettiğini yazılı hale getirmek suretiyle bildirmekte ve böylece bu bilgileri bize aktarmaktadır.

Divânü Lügati't-Türk'te: em, ot (ilaç); atasagun, emçi, otaçı (hekim, ilaç yapan adam, eczacı); ig, kem (hastalık); sükel, talganlig, talgançil (hasta); argın-, igle-, kemle- (hastalan-); emle-, karta-, katran-, em semle-, yinedh-, yinet- (iyileştir-, tedavi et-) gibi terimlerin bulunduğu ve o dönem içerisinde eczane kavramının "em" veya "emhane" gibi sözcüklerle ifade edildiği söylenmektedir (Dağı, 2013, s. 62).

İslamiyet'in kabulünden sonra yazılan ilk İslamî Türk eseri olan *Kutadgu Bilig*'de yer alan bilgiler dinî inanış sistemi ile etkileşim halinde olsa da bu eserde sadece dinî motifler yer almamıştır. Halk hekimliği motifleri de bu eserde yer almaktadır. *Kutadgu Bilig* metinlerinde ilaç yerine "em"; tabip yerine de "emçi" kullanılmaktadır. Yusuf Has Hacib, kamlara "otacılar" dedikten sonra kamların, insan toplulukları için faydalı kişiler olduğunu bildirmektedir (Dağı, 2013, s. 59).

Dinî-tasavvufî bir eser olan ve Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki tarafından yazılan *Atebetü'l-Hakâyık* adlı eserde sağlıkla ilgili bir konu bulunmadığı halde yine de "şifa", "otala-", "ig" (hastalık), "em" (ilaç, tedavi etmek) gibi terimlere yer verilmiştir. Aslında amaç erdemli insanın nasıl olabileceğini anlatmak olsa da, yazar erdemli insanın karakter olarak da hasta olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Burada yazar, insanın hem bedenen hem de ruhen sağlıklı olmasının tüm toplumu etkilediğine vurgu yapmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin şiirlerinin toplandığı *Divân-ı Hikmet*, genel anlamda tasavvufî bir eserdir. Eserde manevî olarak Allah'a duyulan aşkın manevî hastalıkları iyileştireceği, kalbi ve ahlakı temizleyeceği belirtilir. Eserde Hızır'ın badeyi hasta olan kişiye içirmesiyle beraber hastadan kötü ruhların (şeytanın) çıkması ve vücudundaki hastalıktan temizlenmesi hadisesi anlatılmaktadır. Kişinin manevî hastalığından iyileşmesi onun Allah dostu olduğunun kanıtıdır. Bu da hasta kişinin manevî olarak sağaltmaya tabi tutulduğunun bir örneğini teşkil eder (Dağı, 2013, s. 65-67).

2.2. Türkiye'de Halk Hekimliği Üzerine Yapılan Çalışmalar

2.2.1. Kitaplar

Kerim Ömer Çağlar'ın 1935 yılında yayımlanan *Ankara Çevresi Suları ve Haymana Kaplıcası Üzerine Etüdler* adlı kitabında Ankara ve çevresinde bulunan şifalı sular ve bu suların halk sağlığına faydaları ele alınmış, ayrıca kaplıcaların şifa özelliği ile Haymana kaplıcasının halk hekimliğindeki önemi anlatılmıştır.

A. Süheyl Ünver'in 1936 yılında çıkan *Uygurlarda Tababet* adlı kitabı halk hekimliği geleneğine dair bilgileri geçmişten günümüze doğru aktaran bir çalışmadır. Araştırmada Uygurlar döneminde uygulanan halk hekimliği ele alınmıştır. Böylece

bu çalışmayla o dönemdeki uygulamalar ile günümüz halk hekimliği uygulamaları karşılaştırılabilmektedir.

A. Süheyl Ünver'in 1939 yılında çıkan *Selçuklu Tababeti* adlı kitabında ise XI. ve XIV. yüzyıllar arası Büyük Selçuklu ve Anadolu Türk devletlerindeki şifahanelere yer verilmiştir. Üç ana bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde Büyük Selçuklu Devleti ile Anadolu Türk Beylikleri döneminde yazılmış olan tercüme ve telif tıp kitapları, bu kitapların tababet folkloru açısından önemi ele alınmıştır. Ayrıca o dönemlerde kullanılan şifalı sular, su efsaneleri, şifahaneler, bu şifahanelerde kullanılan yöntem ve uygulamalar açıklanmıştır. Kitapta, 1235 yılında Çankırı'da Atabey Cemaleddin Ferruh tarafından kurulmuş olan şifahaneden de söz edilmektedir. Kitabın ikinci bölümünde Fransızca bilgiler, üçüncü bölümde ise Selçuklu tababetinde yapılan araştırmalara, resimlere ve kronolojik olarak dizine yer verilmiştir.

Mustafa Salman'ın 1948 yılında yayımlanan *Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği* kitabı, Balıkesir'in Savaştepe ilçesi odaklı bir çalışmadır. Kitapta öncelikle halk hekimliği ile halk veterinerliği üzerine bilgiler verilmiş, daha sonra da alan araştırması ile derleme çalışmaları yapılmış, bu çalışmalar sonucunda yörede uygulanan halk hekimliği ve halk veterinerliği pratikleri açıklanmıştır.

Orhan Acıpayamlı, 1961 yılında yayımlanan *Türkiye'de Doğumla İlgili İnanmalarım Etimolojik Etüdü* adlı kitabında doğum öncesi, doğum sonrası, bebek ve anne ile ilgili inanışlar ve ritüelleri ele almıştır.

N. Bedii Şehsuvaroğlu, 1970 yılında yayımladığı *Eczacılık Tarihi Dersleri* adlı kitabında eczacılığın doğuşunda halk hekimliği uygulama ve yöntemlerinin olduğunu vurgulamıştır. Kitapta Antik medeniyetlerin eczacılık gelişimi, Avrupa'nın ve Anadolu'nun eczacılık gelişimi anlatılmaktadır. Ayrıca kitapta Çankırı Darüşşifa'sı kısaca anlatılmış, eczacılığın sembolü olan yılan motifinin bu darüşşifada yer aldığı belirtilmiştir.

Zeki Başar'ın 1972 yılında çıkan *Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları* adlı kitabı yedi bölümden oluşmaktadır. Girişten önce halk ağzındaki sözcüklerin anlaşılabilir olması için gerekli karşılıklar yazılmıştır. Birinci bölümde Erzurum gelenek, görenek, örf ve adetlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise doğum

öncesinden doğuma kadar anne ve bebek ile ilgili halk inanışları, halk hekimliğine dair bilgiler bulunmaktadır. Dördüncü bölümde mistik inanışlar ve halk sağlığı için yapılan uygulamalar, yatır, türbe gibi ziyaret yerleri hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde ölüm ile ilgili inanışlar ve ritüellere yer verilmiştir. Yedinci bölümde ise Kazak Türklerinin tababet folkloru açısından Erzurum ile ilgili benzerlikleri üzerinde durulmuştur.

Zeki Başar, 1972 yılında *İçtimai Âdetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz* adlı kitabını yayımlamıştır. Kitapta Erzurum ve çevresindeki yatırlar hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, başta Yunus Emre'nin mezarı olmak üzere tüm ilçe ve köylerdeki yatırların halk hekimliği uygulama ve inanışlarındaki önemini ele almıştır.

Sedat Veyis Örnek'in *Türk Halk Bilimi* adlı kitabı halk hekimliği alanında önemli bir kaynak kitaptır. Kitap üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde halkbilimi kaynakları, araştırma teknikleri ve yayınlar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde gelenek ve görenekten söz edilmektedir. Üçüncü bölümde doğumdan ölüme kadar geçiş ritüellerinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu geçiş ritüellerinde yapılan nazardan korunma ve halk sağlığı için sağaltma halk hekimliği bağlamında ele alınmıştır.

Selçuk Aytar'ın 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde hazırlamış olduğu *İstanbul Tıbbî Folkloru* adlı çalışma doktora tezinin kitap olarak basılmış halidir. Yazar, iki ana bölümden oluşan bu çalışmada ocaklar, nazar gibi inanışlara yer vermiştir. İkinci bölümde manevi olarak İstanbul'da yer alan türbe veya ziyaret yerleri hakkında özet bir bilgi verildikten sonra kutsal yerlere hangi tedavi için gidildiği vurgulanmaktadır.

Sedat Veyis Örnek'in, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* adlı kitabı halk hekimliği uygulama ve pratikleri açısından önemli bir kaynaktır. Yazar kitabının ilk bölümünde çalışma sahası ve yaklaşım metotları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca bu bölümde ilkel düşünce sistemleri ile batıl kelimesinin köken bilgisi hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İkinci ana bölümde çeşitli başlıklarda doğumdan ölüme kadar olan geçiş ritüellerinden bahsedilir. Bu inanışlardan başka doğa olayları, vücut ile ilgili

inanışlar, ev ile ilgili inanışlar, halk hekimliği ile ilgili ocaklardan da bahsedilmektedir.

Ahmet Yaşar Ocak'ın *Bektaşî Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* adlı eseri doçentlik tezi olarak hazırlanmış ve daha sonra kitap olarak basılmıştır. Bu eserin halk hekimliği açısından önemi ise menakıbnâmelerde veli kültünün bulunmasıdır. Bu motiflerde insan, hayvan diriltme, hastalıkları iyileştirme, çocuk sahibi yapma gibi uygulamalar halk hekimliği bağlamında değerlendirilmektedir.

Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri Tıp folkloruyla ilgili halk hekimliği konusunda yirmi yedi tane bildiriden oluşan bir kitaptır. Eserde yer alan bildirilerde, halk hekimliğine bağlı ocak kültü, birçok drogların sağaltımı hakkında bilgiler yer aldığı gibi tedavi yöntem ve teknikleri ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Ayrıca bu bildirilerde halk hekimliği ve eczacılığı hem halk hem de hayvan sağlığı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Hayrettin İvgin'in bildirisindeki at hastalığı ve iyileşmesi için yazılan geleneksel uygulamalar buna örnektir. Kitabın en sonunda sempozyum değerlendirme konuşmaları yer almaktadır. Bedensel ve ruhsal hastalıkların tedavi örnekleri de burada görülmektedir.

Ali Rıza Yalman'ın *Cenupta Türkmen Oymakları* adlı kitabı beş cilt olarak yayımlandıktan sonra 1977 yılında 2 cilt olarak yayımlanmıştır. Eserde güneyde Türkmen boylarına ait Yörük kültürünün geçmişten bugüne doğru göç edişinden gündelik hayattaki giyimlerine kadar geleneksel folklorik tüm unsurlara yer verilmektedir. Yazar halkbilimi kadroları içerisinde bulunan halk hekimliğine dair folklorik unsurlardan da söz etmektedir.

Hasan Hüseyin Polat'ın *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı kitabında Sivas'ın Ulaş İlçesinde yapılan derlemelerin halk hekimliği inanış ve uygulamaları anlatılmaktadır.

Rıfat Araz'ın *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği* adlı çalışması giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Harput'un fiziki ve beşeri çevresinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Tengri, iyeler ve kam hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise doğumdan ölüme kadar olan inanış ve kurban, yağmur ve bereket gibi törenlerden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde halk hekimliği başlığı altında ocaklar, nazar, nazarlık, tütsüleme, muska, kurşun dökme inanış ve

uygulamaları anlatılmaktadır. Ziyaret yerlerinin halk hekimliğince önemine de vurgu yapılmıştır.

Fuat Bozkurt, *Türklerin Dini* adlı kitabında Türklerin geçmişten günümüze kadar olan dini inançları ile kültlerini ele almıştır. Kitabın Şamanizm bölümü özellikle halk hekimliği üzerine bir kaynak kitaptır çünkü Şamanizm ekseninde sağaltım yöntemlerinden de bahsedilmiştir.

Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar* adlı eserinde dünyanın ve insanlığın yaratılışından bahseden mitleri ele almış ve Şamanizm ile ilgili tüm detayları başlıklar halinde toplayarak yazmıştır. Eserin dikkat çeken yönü ise Kutadgu Bilig'de yer alan Şamanist izlerin yorumlanmasıdır. İnan, bu yazılı eserde bulunan kamların şifacı özelliğini ele almış ve o dönemlerde kamların aslında birer tabip olduklarını ifade etmiştir. Şifacı özelliğinin kamlardan Hz. Fatma'ya kadar uzanan tarihsel sürecin Türk ve İslam sentezinde benzerliklerini karşılaştırarak açıklamıştır.

Yaşar Çoruhlu'nun *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* eseri altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şamanizm, şaman, mitolojik tanrı ve ruhlar hakkında bilgi yer almaktadır. İkinci bölüm Türk mitolojisinde dünya ile insanın yaratılışı ve hayvanların türeyişi hakkında bilgileri içerir. Üçüncü bölümde ölüm ve kıyamet inanışları yer alır. Dördüncü bölümde Türk mitolojisinde hayvanların yeri ve on iki hayvanlı Türk takvimi yer almaktadır. Beş ve altıncı bölümlerde ise dini törenler, bayramlar, renkler ve sayıların mitolojik anlamları ve inanışları bulunmaktadır. Eski Türklerin hastalıkların tedavisi için sahip olduğu inanışlar ve yaptığı uygulamalar da burada açıklanmıştır.

Selim Altan, *Manisa Tıp Folkloru: Manisa Yörük Köylerinde Bilinen Halk Tedavileri* adlı çalışmasında Manisa'nın Yörük köylerinden derlediği bilgileri aktarmaktadır. Bu köylerde yürüttüğü derleme çalışmaları sonucunda tespit ettiği elli hastalığın hem kaynağı hem de tedavi yöntemleri ile uygulama üzerindeki inanışları yer almıştır.

Bahaeddin Ögel'in *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)* adlı çalışması iki ciltten oluşmaktadır. Eser, destanlar ve efsaneleri konu edinmiştir. Eserde, Türk kültür ve edebiyatına dair mitolojik motifler geniş şekilde anlatılmaktadır. Halk hekimliği açısından Türk mitolojisinde ateş kültünün ocak ile

olan bağlantısı ve al karısı gibi inanışlara da eserde yer verilmiştir. Su ve Sular (Türk Gelenekleri ve Destanlarında), Kutlu Mukaddes Pınarlar ve Kaynaklar başlıkları da halk hekimliğinde suyun mistik gücünü anlatmaktadır.

Ahmet Uhri'nin *Ateşin Kültür Tarihi* adlı kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Halk hekimliği ile ilgili olan birinci bölümün birinci başlığı altında ocak kültü ve ateşin tarih öncesi devirlerdeki önemi anlatılmaktadır. Birinci bölümde ayrıca pişirmenin tarihi, yeri ve önemi anlatılmaktadır. Birinci bölümün üçüncü başlığı altında ateş, toprak, cam ve bakır birlikte anlatılmıştır. İkinci ana başlıkta da pişirim ocak ve fırınların yapımları anlatılır. Üçüncü bölüm ise sonuç kısmına ayrılmıştır.

Ali Haydar Bayat'ın hazırlamış olduğu *Tıp Tarihi* adlı kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Girişte genel kavramlar açıklandıktan sonra ilkel toplumlarda ve diğer toplumlardaki tıp tarihi genel çerçevede anlatılmaktadır. Yazar, dinsel, büyüsel mistik ritüellerle ve uygulamalarla halkın hastalıklardan kurtulması hakkında bilgi vermektedir. İkinci başlık altında halk hekimliğine ayrıca yer verilmiştir. Kaplıcalar ve darüşşifalara da yer verilmektedir. En önemlisi ise Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in, Türkiye'nin ilk tıp kurumu olan İstanbul Tıp Fakültesinin iki yılan figürünün birbirine dolanan amblemin Selçuklu devlet adamı Atabey Ferruh tarafından 1235 yılında Çankırı'da yaptırdığı darüşşifada bulunan yılan figüründen esinlenerek çizildiğini anlatmasıdır.

Veli Saltık'ın *İz Bırakanlar: Erenler ve Alevi Ocakları* adlı kitabında halk hekimliği için önem arz eden ocaklar, Alevi ocaklarının ve Hacı Bektaş-ı Velî ocaklarının anlatılması, ocak olarak bilinen yatır ve türbeler, Dede Korkut, Hoca Ahmet Yesevî, Pir İlyas gibi ilk erenler anlatılmıştır. Eserde yatır ve türbelerin halk inanışlarındaki yeri ve önemine dikkat çekilmiştir.

Pervin Ergün'ün *Türk Kültüründe Ağaç Kültü* adlı çalışmasında ağacın mistik sağaltma gücüyle "Ağaçtan Doğma: Ağaç ve Çocuk" başlığında, kısırlığın tedavisi, doğumdan sonra çocuğun yaşaması ve erkek çocuğun olması için uygulanan ritüeller anlatılmaktadır.

Yaşar Kalafat'ın *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* adlı çalışması iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Türk inanışları yer almaktadır. Birinci bölümde Tengri, Yer ve Gök İyeleri, Ateş ve Ocak İyeleri, Ruh, Kam gibi

başlıklar altında açıklamalar yapılmış, ateş ve ocak iyelerinin halk hekimliği inanışlarındaki izleri tespit edilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki halk inanışlarında ateşin önemi ile ateşin hastalıklara karşı bir arındırıcı güç olmasına dair inanışlar da açıklanmıştır. Kamın birçok göreviyle beraber şifacı görevine de vurgu yapılan kitabın ikinci bölümünde doğumdan ölüme kadar geçen evredeki inanışlar yer almaktadır. Kurban, adak, saçı törenleri, ölüm merasimleri ile ilgili bilgiler de eserde bulunmaktadır.

Zafer Öztek, *Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü* adlı çalışmasında hastalıkların, tedavi yöntemlerinin ve bu tedavilerde kullanılan ilaçların tıbbi terimlerinin yanında âdet ve inanışlara göre halk dilindeki kullanımlarını ve deyişleri de vermiştir.

Ali Yaman'ın *Kızılbaş Alevi Ocakları* adlı çalışması iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Anadolu'da yapılan türbe, yatır ve dergâhlar anlatılmaktadır. Anadolu'da bulunan türbelerin en önemlilerinden biri olan ve aynı zamanda Çankırı halk hekimliğinde önemli bir ocak olan Hacı Murad-ı Veli Türbesi de anlatılmaktadır. İkinci bölüm İngilizce olarak hazırlanmıştır.

Hamza Aksüt'ün *Aleviler: Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan* adlı çalışması özellikle ocaklar bakımından önemlidir. Eser, dokuz bölümden oluşmaktadır. Yerleşim alanlarına göre Alevi ocakları anlatılmaktadır. Birinci bölümde Hacı Bektaş-ı Veli Ocağı başlığı altında ocaklar anlatılmıştır. İkinci bölümde Dede Garkın Ocağı, üçüncü bölümde Baba Mansur Ocağı, dördüncü bölümde Avuçan Ocağı, beşinci bölümde Şıh Ahmet Ocağı, altıncı bölümde konum olarak belirlenmeyen Alevi ocakları, yedinci bölümde Sultan Sahak Ocağı, sekizinci bölümde Nusayriler, dokuzuncu bölümde Nusayriler başlığı altında dede ocakları anlatılmıştır. Kitabın Hacı Bektaşi Veli Ocağı bölümünde Çankırı'daki Hacı Murad-ı Veli Ocağı da yer almaktadır.

Demirhan Erdemir'in *Türk Tıp Tarihinde Geçmişten Günümüze Gençlik Sırları (Yüzyıl ve Daha Fazlasında Yaşamak)* adlı kitabında geçmişten bugüne kadar genç kalmak için kullanılan belli droglar ele alınmaktadır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında bazı Türk hekimlerinin uzun yaşamaya ve genç kalmaya dair bilgileri de ayrıca aktarılmaktadır.

Fuzuli Bayat'ın, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı* adlı eseri Türk şamanlığı için önemli kitaplardan biridir. Şaman'ın görevleri arasında halk sağaltıcılığını yapmak da vardır. Halk hekimliği açısından en önemli bölümü şaman tedavi sistemlerinin anlatıldığı ikinci bölümdür. Halk hekimliği ile aranan inanış, uygulama ve ritüeller burada anlatılmaktadır.

Abdulselam Arvas'ın *Tarih ve Folklor Bağlamında Hacı Murad-ı Veli Üzerine Bir Araştırma* adlı çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Horasan tasavvuf geleneği anlatılmaktadır. İkinci bölümde Horasan Türk tasavvufu, Çankırı'nın Türkleşme ve Müslümanlaşma süreci anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde Hacı Murad-ı Veli'nin tarihsel süreci ve onun hakkındaki mistik inanışlar anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde ise "Hacı Murad- Veli ve Halk Hekimliği" adlı başlıkta Hacı Murad-ı Veli türbesindeki halk hekimliği uygulamaları ve inanışları ele alınmaktadır.

2.2.2. Tezler

2.2.3. Doktora Tezleri

Nilgün Çıblak (2001), *İçel Tahtacıları: Dini İnanışlar ve Dini Törenler, Halk Kültürü, Anonim Halk Edebiyatı* başlığı altında Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında bir doktora tezi hazırlamıştır. Yapılan bu çalışmada Mersin'de yaşayan Alevi-Türkmen soyundan gelen ve yörede Tahtacılar olarak adlandırılan zümrenin kültürü ele alınmıştır. Özellikle halk kültürü, geçiş ritüelleri ve törenleri, halk inanışları ile halk hekimliğiyle ilgili konular ele alınmıştır.

Mustafa Sever (2001), *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği,* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Halk inançları ve halk hekimliği alanlarına Mersin çerçevesinde odaklanılan bir çalışmadır. Araştırmada Mersin yöresinin inançları, gelenek ve görenekleri, geçiş ritüelleri ile halk hekimliğine dair pratik ve uygulamalar tespit edilmiştir.

Duygu Yazgan Aksoy (2010), *Şişmanlık ve Şeker Hastalığında Halk Tababeti Kullanımı Üzerine Antropolojik Bir Çalışma,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Bu çalışma halk hekimliği

üzerine yapılan diğer çalışmalardan farklıdır. Bir saha araştırmasından ziyade mikro ölçekli bir konuda yapılmış bir hastane çalışmasıdır. Halk hekimliği uygulamalarından sadece şişmanlık ve şeker hastalarına uygulanan tedavi yöntemleri incelenmiştir.

Satı Kumartaşlıoğlu (2012), *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü,* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Ateşin dünya mitlerindeki yeri, ateş ile insanın münasebeti ve insanın ateşe yüklendiği anlamlar açıklanmıştır. Hem mitolojide, hem dinlerde hem de çeşitli kültürlerde ateş ve ocak kavramları üzerinde durulmuş, ateş ile ocağın kutsallığı ele alınmıştır. Daha sonra Şaman inancından günümüz ocaklık geleneğine kadar ateş-ocak ve şifa bağlantılarıyla Anadolu'da ocaklık geleneği araştırılmıştır.

Tuba Özkan (2012), *Geleneksel Tıptan Modern Tıbbi Ocaklık Kurumu: Ankara İli Çubuk İlçesi Örneği,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Geleneksel tıbbın tarihçesi, dinlerde ve kültürlerde nasıl geliştiği ve geleneksel tıbbın modern tıp karşısındaki hali anlatılmaktadır. Çubuk ilçesinde devam eden ocakların ve ocaklıların uygulamaları anlatılmaktadır

Emre Dağaşan (2013), *Oltu ve Yöresi Folkloru,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Çalışmada Oltu ve çevresinin folkloru araştırılmış, gelenek ve görenekler, kültürel geçişler, bayramlar ve kutlamalar, halk mutfağı, halk inanışları, halk eğlenceleri, halk sanatları ve halk hekimliği konuları araştırılmıştır.

Fahri Dağı (2013), *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma,* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Bu çalışma saha araştırmasından çok yazılı eserler üzerine odaklanılmış bir çalışmadır. Öncelikle halk anlatıları, destanlar ve masallar üzerine bilgiler verilmiş, daha sonra da bu anlatılarda yer alan halk inançları ile halk hekimliğine dair izler ele alınmıştır.

Fatma Ateş (2015), *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi. Türk kültüründe ateş ve ateş çevresinde şekillenen kültler ele alınmıştır. Ateş kültünün zaman içindeki kültürel değişimi ve ocak kültüne doğru değişimi örneklerle açıklanmış ve şifa

kaynağı olarak ocaklık geleneği anlatılmıştır. Bu bilgiler ışığında da Adana yöresinde bulunan ocaklar ve bu ocaklarda şifa dağıtan ocaklılar, bu ocaklıların ocaklı olma yolları ile şifa için uygulanan ritüel ve pratikler incelenmiştir.

Mutlu Özgen (2016), *Tokat Zile Köyü Monografisi*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Çalışmada köy monografisi hakkında bilgiler verilmiş ve çeşitli tasnif yöntemlerine göre Acısu Köyü'nün halk kültürü araştırılmıştır. Bu alan araştırmaları sonucunda halk mutfağı, halk mimarisi, geçiş törenleri, halk ekonomisi, giyim-kuşam, halk inanışları ve halk hekimliği pratikleri tespit edilmiş, derlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Münire Baysan (2016), *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi. Çalışmada Kütahya ve çevresinde yaygın olan ocak kültü ele alınmıştır. İlk bölümde araştırma sahası hakkında bilgiler verilmiş, ikinci bölümde halk hekimliği ile ilgili genel bilgiler ele alınmıştır. Daha sonra Türk kültüründe ocak kültü ve bir şifa aracı olarak ocak geleneğine dair teorik bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise yapılan derlemeler ile Kütahya ve çevresindeki ocaklar ve bu ocaklarda gerçekleştirilen sağaltım yolları tespit edilmiştir.

Aşlar Melikoğlu Akın (2018), *Giresun İli Halkbilim Monografisi,* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Bu çalışmada öncelikle Giresun halk edebiyatı ürünleri üzerine bir derleme çalışması yapılmış, sonra yörenin ağız özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kültürel incelemeler ekseninde gündelik hayat, giyim, el sanatları, yaylacılık kültürü, halk oyunları, halk inanışları ve halk hekimliği gibi kültürel ögeler incelenmiştir.

İmran Gündüz Alptürker (2018), *Geleneksel Tıbbın Şifa Ritüelleri Üzerine Bir Araştırma: Amasya Örneği,* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsi Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Çalışmada geleneksel tıbbın şifa yolları ve bu yollar çerçevesinde uygulanan yöntemler üzerinde durulmuştur. Amasya eksenli çalışmada şifa ritüelleri gözlemlenmiş ve birbirinden faklı ritüellerle gerçekleştirilen sağaltım yöntemleri aktarılmıştır.

Tekin Çifçi (2019), *Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği (Bawerıyên gelêrî û dermanê kurmanc'i lı herêma semsûrê),* Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Yapılan bu çalışmada Adıyaman ve çevresinde gelişen Kürt kültürü ele alınmıştır. Bu kültürde gelişim gösteren halk inançları ile halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır.

Berk Yılmaz (2020), *Trabzon İli Geleneksel Halk Bilgisi ve Etnografyası,* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. Trabzon yöresinin genel hatlarıyla kültürünün araştırıldığı bu çalışmada halk hukuku, halk inanışları, doğum-evlenme-ölüm ritüelleri, kutlamalar, oyun ve oyuncaklar ile halk veterinerliği ve halk hekimliği konuları yer almıştır.

2.2.4. Yüksek Lisans Tezleri

Sever Görgen Satır'ın 1994 yılında Ankara Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Muğla'da Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezinde halk hekimliğinin kökenine dair bilgiler verilmiş, halk hekimliğinin yüzyıllar boyunca gelişerek modern tıbbın gelişmesine nasıl katkıda bulunduğu ele alınmıştır. Araştırma alanı olarak Muğla yöresine odaklanılmış, bu yörede hâlâ yaşatılmakta olan halk hekimliği sağaltma yöntemleri incelenmiştir. Tedavi yöntemleri hem bitkisel hem de hayvansal yöntemlerle gerçekleştirildiği için çalışmada hastalık ve tedavi yöntemlerinin çeşitlilikleri incelenmiştir.

Gülnur Öngel'in 1997 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar* adlı yüksek lisans tezinde, halk hekimliğinin yaşatıldığı ve tedavi yöntemlerine devam edildiği kurumlar olan ocaklar ele alınmıştır. Çalışmada ocaklar ve ocaklılar hakkında bilgiler verilmiş, ocaklı olma yöntemleri ile ocaklarda gerçekleştirilen tedavi yöntemleri anlatılmıştır. Denizli yöresinde gerçekleştirilen alan araştırmasıyla bu yörede faal olan ocaklar tespit edilmiş, bu ocakların gerçekleştirmiş olduğu tedavi yöntemleri incelenmiştir.

Emine Erol'un 1999 yılında Gazi Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği ve Elmalı'daki Halk Hekimliğiyle İlgili İnanış ve Uygulamalar* adlı yüksek lisans tezinde halk hekimliği kavramı açıklanmış ve Elmalı yöresinde bulunan ocaklar, ziyaret yerleri ve bitkisel tedavi yöntemleri araştırılmıştır.

Candan Torun'un 2002 yılında Gazi Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar* adlı çalışmada, Çankırı yöresinin tarihi, ekonomik ve coğrafi özelliklerine dair bilgiler verilmiş, halk hekimliği ve ocak geleneği ile ilgili terimler açıklanmış ve Çankırı yöresinde uygulanan halk hekimliği uygulamaları anlatılmıştır.

Tülin Er'in 2005 yılında Fırat Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu Elazığ'daki *Halk Hekimliğinde Ocak Anlayışı ve Buna Bağlı İnanış ve Uygulamalar* adlı yüksek lisans tezinde gelenek ve görenekler bağlamında ocakların kökeni hakkında bilgiler verilmiş, ocaklık geleneği ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. Elazığ yöresinde bulunan ocakların hangi hastalıklara sağaltım uyguladıkları, bu sağaltım yöntem ve teknikleri ile inanışlar araştırılmıştır.

Zübeyde Nur Özgen'in 2007 yılında Çukurova Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması* adlı yüksek lisans tezinde, halk hekimliği üzerine genel kavramlar açıklanmıştır. Anadolu'da ve Adana'da gerçekleştirilen tedavi yöntemleri, ocaklar ve tedavide kullanılan droglar ele alınmıştır. Çalışmanın devamında ise Adana'daki halk hekimliği ve halk hekimliği etrafında şekillenen inanışlar araştırılmıştır.

Salim Uçak'ın 2007 yılında Dumlupınar Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu Ergani'deki *Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği* adlı çalışmada tıp tarihinde halk hekimliğinin yeri ve önemi irdelenmiştir. İnanç boyutunda tedavi ile eski Türk inançlarında şifa konusu hakkında bilgiler verildikten sonra geçmişten günümüze gelen halk hekimliği geleneklerinin Ergani'deki izleri araştırılmıştır.

Sezai Civelek'in 2007 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Trabzon Yöresinde Yetişen ve Halk Hekimliğinde Kullanılan Doğal Odunsu Taksonların Peyzaj Mimarlığında Değerlendirilmesi* adlı yüksek lisans tezi, folklorik anlamda halk hekimliği üzerine yapılmış bir çalışmadan çok botanik üzerine bir çalışmadır. Trabzon yöresinde genellikle bahçelerde yetiştirilen ve halkın tedavilerde kullanmış olduğu odunsu bitkilerin peyzaj bakımından değerlendirilmesi ele alınmıştır.

Bülent Çevik'in 2008 yılında Cumhuriyet Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü* adlı yüksek lisans

tezinde Türk kültüründe halk inanışları ve halk hekimliğinin öneminden bahsedilmiş ve Türk İslam sentezinin Konya'ya yansımaları ile bu yansımaların halk hekimliği üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Çalışma Konya yöresinin halk hekimliğinin 2000 yılı öncesi ve sonrasını karşılaştırmış, sağaltma yöntemlerinin değişimi Konya örneği üzerinden verilmiştir.

Uygar Kurum'un 2008 yılında Niğde Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Düziçi'nde Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezi halk hekimliği inanç ve pratikleri üzerine yapılmıştır. Düziçi'nin tarihi, coğrafyası ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler verilerek bir giriş yapılmış, daha sonra da halk hekimliği hakkında genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde hastalıklara şifa olduğuna inanılan ziyaret yerleri ve şifalı sular hakkında bilgiler verilmiş, üçüncü bölümünde ise Düziçi yöresinde, insanların tedavilerde kullanmış olduğu bitkisel, hayvansal ve madensel yöntemlere yer verilmiştir.

Alpaslan Gönenç'in 2011 yılında Selçuk Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans çalışmasında Korkuteli ilçesinin tarihi, geçmişi ve coğrafyası hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra da yörede bulunan halk inanışları, geçiş dönemi âdetleri, rüyanın halk inanışları bağlamındaki önemi ile nazar ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü ise halk hekimliği uygulamaları, tedavi yöntemleri ve ocakları içermektedir.

Nuray Bozyiğit tarafından 2011 yılında Gaziantep Üniversitesi'nde hazırlanmış olan *Gaziantep'te Halk Hekimliği (Merkez)* adlı yüksek lisans tezi, Gaziantep yöresinin kültürel yapısında halk hekimliği üzerine yapılmış bir alan çalışmasıdır. Tezde halk hekimliği bağlamında gerçekleştirilen sağaltma yöntemlerinde ocakların, türbelerin, aktarların ve kaplıcaların önemi ve uygulama yöntemleri ele alınmıştır.

Ayşegül Özaslan tarafından 2012 yılında Gazi Üniversitesi'nde hazırlanan *Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar* adlı yüksek lisans tezi aynı alanda gerçekleştirilen çalışmalardan biraz farklıdır. Tezde öncelikle halk hekimliği bağlamında ocaklar ele alınmış, Anadolu'da ocaklık geleneğinden bahsedilmiştir. Günümüzde varlığını devam ettiren ocaklar ile kadın ocaklılar merkeze alınmış, kadın ocaklıların uyguladığı tedavi yöntemleri Araban ilçesi temelinde araştırılmıştır.

Aydın Temizsoylu'nun 2012 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde hazırladığı *Ankara'daki Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezinde geleneksel halk hekimliğinin Ankara'daki varlığı ele alınmıştır. Ankara'da uygulanan bu sağaltım yöntemlerinin kökenleri, dini ve mistik, hayvansal ve bitkisel boyutuyla ele alınmıştır.

Züleyha Ülger'in 2012 yılında Adnan Menderes Üniversitesi'nde hazırladığı *Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezinde, Aydın yöresinin halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır. İlk bölümde halk hekimliği tarihçesi ile halk hekimliğinde kullanılan kavramlar açıklanmış, ikinci bölümde ise Aydın merkezdeki halk hekimliği kartopu yöntemiyle aşamalı olarak ele alınmıştır. Mahalleler, köyler ve ilçelerde yapılan derleme çalışmalarıyla Aydın'da geleneksel halk hekimliği ve tedavi yöntemleri incelenmiştir.

Akın Uyar'ın 2013 yılında Bozok Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları* adlı çalışma, Yozgat yöresi halk hekimliğinde ocaklar üzerine yapılmış bir çalışmadır. Ocak, ocaklı, ocaklı olma yöntemleri, ocaklarda gerçekleştirilen tedavi yöntemleri, ocaklarda el alma ve el verme ritüelleri açıklanmış ve bu bilgiler ışığında Yozgat yöresinde bulunan ocaklar tespit edilip değerlendirilmiş, bu ocaklarda gerçekleştirilen tedavi yöntemleri alternatif tıp bağlamında incelenmiştir.

Şükrü Arasan'ın 2014 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde hazırladığı *Savur (Mardin) Yöresinde Halk Hekimliğinde Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Alanları* adlı yüksek lisans tezi, halkbilimi alanında yapılan çalışmalardan farklı olarak kültürel boyutuna değil halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin zirai boyutuna odaklanılmış bir çalışmadır. Otuz beş köyde yapılan saha çalışmasında tedavilerde kullanılan 96 bitki tespit edilmiş ve bu bitkilerin kullanım şekilleri açıklanmıştır.

Nagihan Baysal'ın 2014 yılında Balıkesir Üniversitesi'nde hazırladığı *Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma* adlı yüksek lisans tezinde Trabzon halk hekimliğine ait inanışlar ve pratikler ele alınmıştır. Halk hekimliği üzerine kavramsal bir çerçeve çizilmiş ve Trabzon'daki hastalıklar ve bu hastalıkların tedavi yöntemleri halk hekimliği çerçevesinde incelenmiştir.

Hilal Tavukçu 2016 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde *Geleneğin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)* adlı çalışmada modern yaşam

tarzının ve modern tıbbın gelişmesiyle birlikte gelenekçi yaklaşımların ikincil planda kalmasını Ankara kent merkezi üzerinden incelemektedir. Kent insanının halk hekimliğine ve halk ilaçlarına bakış açısı ile hangi sıklıklarla başvurdukları gözlemlenmiştir.

Sümeyra Tozlu'nun 2017 yılında Artvin Çoruh Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği* adlı çalışma, Çorum yöresinde iki ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır. İlkin toplumun kabul ettiği din dışı inanışlar, ikinci olarak Çorum yöresinde bu inanışların boyutu ile yörede uygulanan sağaltım yöntem ve teknikleri incelenmiştir.

Sümeyra Sinoğlu, 2017 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde *Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Bu çalışmasında Rize yöresinde uygulanan sağaltım yöntemlerini, hekimlik ve şifa konularında yaygın olan âdet ve inanışları, halk hekimliğine dair bilgi ve pratiklerin nesilden nesle aktarılışı incelenmiştir.

Yusuf Diş, 2018 yılında Atatürk Üniversitesi'nde, Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği adlı çalışmayla Horasan ilçesinin halk hekimliği ve ocaklık geleneğine ait inanış ve uygulamaları tespit etmiştir.

Selim Zorluel'in 2018 yılında Erciyes Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları* adlı çalışmada, Çayıralan yöresinde bulunan halk hekimliği geleneği incelenmiştir. Başta ocaklar olmak üzere, ziyaret yerlerinin, aktarların, şifalı su kaynaklarının şifa özelliğine odaklanan çalışma, aynı zamanda halk ilaçları yapımında kullanılan bitkisel, hayvansal ve madensel droglara da yer verilmiştir.

Erol Çanlı'nın 2018 yılında Bartın Üniversitesi'nde hazırladığı *Selendi (Manisa) Halk Hekimliği Çalışması* adlı yüksek lisans tezi, Selendi yöresindeki geleneksel halk hekimliği inanç ve pratikleri üzerine hazırlanmıştır. Çalışmada ocaklar ve ocaklardaki sağaltım yöntemleri, türbe ve yatırlardan beklenen şifa, şifalı suların hastalıklara etkisi ve alternatif tıpta kullanılan bitkiler, hayvansal gıdalar ve madensel pratikler incelenmiştir.

Ali Bulut, 2018 yılında Gaziantep Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Kilis Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezinde Kilis halkının hastalıklara karşı uyguladığı

tedavi yöntemlerini araştırmaktadır. Bitkilerin ağırlıklı olarak kullanıldığı Kilis halk hekimliğinde ayrıca türbelerin, ocakların ve kırık-çıkıkçıların yeri ve önemi de incelenmiştir.

Mehmet Yusuf Arslan'ın 2018 yılında Fırat Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Silvan (Diyarbakır)'da Halk Hekimliği* adlı çalışmada, Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde bulunan mahalle ve köylerde yapılan derleme çalışmalarıyla bölgede yaygın olan tedavi yöntemleri, bu yöntemlerde kullanılan malzemeler ve ocaklar, türbeler, yatırlar, sular gibi halk hekimliği tedavi merkezleri üzerine tespitler yapılmıştır.

Elif Saygı, 2018 yılında Kocaeli Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği* adlı çalışmasında, yörenin halk hekimliğine dair inanç ve uygulamalarını tespit etmiştir. Bu tespitlerini ise yapılmış benzer çalışmalardan farklı olarak aklî ve bâtıl olarak iki kategoride değerlendirmiştir.

Halimenur Koç'un 2019 yılında Balıkesir Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Balıkesir'de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı çalışma, Balıkesir yöresinde yaşatılmaya devam eden halk hekimliği kültürünü ve bu kültür ekseninde Balıkesir merkezde bulunan ocaklar ile bu ocaklardaki tedavi yöntemlerini ele almaktadır.

Tuğçe Aktaş Küçükay, 2019 yılında Artvin Çoruh Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Artvin Merkez Köylerinde Halk Hekimliği Uygulamaları (Derleme, İnceleme, Tasnif)* adlı yüksek lisans tezinde Artvin'in tarihinden, coğrafi yapısından bahsetmiş ve Artvin'in merkez köylerinde yapmış olduğu derlemeler neticesinde yöredeki hastalıkları ve bu hastalıkların tedavilerinde kullanılan yöntem ve teknikleri tasnif ederek ele almıştır.

Ercan Çetinel, 2019 yılında Gaziantep Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Erdemli'de Halk Hekimliği Uygulamaları ve İnançları* adlı yüksek lisans tezinde halk hekimliği, ocaklık geleneği, halk baytarlığı başlıklarında Erdemli yöresinin halk kültürü haritasını çıkarmış, yörede uygulanan ritüel ve yöntemleri tespit etmiştir.

Mehmet Dağ'ın 2019 yılında Çukurova Üniversitesi'nde hazırladığı *Şanlıurfa (Merkez) İli Halk Hekimliği Araştırması* adlı çalışmada inanç ve tarih turizmi açısından önemli bir şehir olan Şanlıurfa'nın halk hekimliği geleneği araştırılmıştır.

Ömer Ünal, 2019 yılında Gazi Üniversitesi'nde hazırladığı *Hatay'ın Dörtyol İlçesinde Halk Hekimliği* adlı çalışmada, Dörtyol ilçesinde bulunan mahalle ve köyleri kapsayan bir çalışma yürütmüş, bu çalışma neticesinde yöre halkının hastalıklardan korunmak veya hastalıklara şifa bulmak amacıyla gerçekleştirdikleri inanç ve uygulamalar halk hekimliği merkezinde ele alınmıştır.

Hatice Baştürk Soydemir'in 2019 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Dinar ve Çevresinde Halk Hekimliği* adlı çalışmada, Afyon'un Dinar ilçesinde bulunan köy ve kasabalarda halk hekimliğine dair uygulamaları tespit edilmiştir.

Mercan Gökçe Şentürk'ün 2019 yılında Gaziantep Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *İslahiye'de (Gaziantep) Halk Hekimliği* adlı çalışmada, İslahiye'ye bağlı mahalle ve köylerde halkın kullanmış olduğu geleneksel tedavi yöntemlerine odaklanılmıştır.

Azize Koksun Ölmez'in 2019 yılında Dicle Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Kürtlerde Halk Hekimliği ve Halk İnanışları Hakkâri Rındık (Geçimli) Köyü Örneği* adlı çalışma, öncelikle Kürdoloji veya Kürt kültürü bağlamında yapılmış bir çalışmadır. Kürt kültüründe halk hekimliğinin yeri ve önemi araştırılmış, bu bilgiler ışığında da Hakkâri'ye bağlı Rindik (Geçimli) köyünde gerçekleştirilen saha araştırmaları ile bu köy ekseninde gelişen halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Melih Özdamar'ın 2019 yılında Fırat Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Diyarbakır Halk Hekimliği ve Kültürümüzde Yeri* adlı yüksek lisans tezinde, Diyarbakır yöresinin halk hekimliğine yönelik sağaltım yöntemleri, bu yöntemlerde kullanılan nesneler, bitkiler ve diğer unsurlar incelenmiştir.

Okan Atakan, 2019 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Hatay Yöresi Halk Hekimliği* adlı çalışmayla Hatay yöresindeki halk hekimliği uygulamalarını yaptığı saha araştırmalarıyla tespit etmiştir.

Ahmet Tuğra'nın 2019 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Mudurnu (Bolu) Yöresi Halk Hekimliği* adlı çalışmada, Türklerde halk hekimliği geleneğinin kaynaklarına odaklanılmış, özellikle Orta Asya'dan getirilen birçok tedavi yönteminin bugün Anadolu'da yaşadığı belirtilmiştir. Bu bilgiler

ışığında Bolu'ya bağlı Mudurnu ilçesinde yaşatılan halk hekimliği uygulamaları tespit edilmiştir.

Muhammed Esad Özkan, 2019 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Anamas Yöresi Halk Hekimliği* adlı çalışma ile Konya'nın Anamas yöresinde devam eden halk hekimliği geleneğini tespit etmiştir.

Mesut Eprem'in, 2019 yılında Fırat Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Bingöl Halk Hekimliği* adlı yüksek lisans tezinde Bingöl yöresinin halk hekimliği bağlamındaki inanç ve pratikleri, sağaltım yöntem ve uygulamaları incelenmiştir.

İbrahim Halil Köprüdüz'ün 2019 yılında Çağ Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Siverek Halk Hekimliği* Uygulamaları adlı yüksek lisans tezinde, Siverek ilçesinin halk hekimliği kültürüne dair inanç ve uygulamaları incelenmiştir.

Handan Hamarat'ın 2020 yılında Bingöl Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu *Bingöl Halk Hekimliği ve Sağlık Terminolojisi* adlı yüksek lisans tezinde Bingöl halkının kendi kendini tedavi etmekte kullanmış olduğu uygulamalar ve bitkisel halk ilaçları incelenmiştir.

Bahar Akpınar, 2020 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde hazırladığı *Sağlık-Kültür İlişkisi Ekseninde Ocak Kültürü ve Halk Hekimliği: Eskil-Aksaray Örneği* adlı çalışmasında Anadolu'nun hemen her yöresinde rastlanılan ocak kültürünü çok yönlü olarak ele almaktadır. Ocaklarda yürütülen tedaviler ve halkın bu tedavilere rağbeti üzerine sosyolojik olarak yaklaşılmıştır.

Mine Arslan'ın 2020 yılında Gazi Üniversitesi'nde hazırladığı *Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar: Karaman Yöresi Örneği* adlı yüksek lisans tezi, geçmişten günümüze Türk kültüründe ateş ve ocak kavramlarına yoğunlaşmaktadır. Ateşin kutsallığı ile ocağın kültürümüzde yerine değinilen çalışmada bir tedavi kurumu olarak ocakların oluşumu ve Anadolu'daki yayılışından bahsedilmiş daha sonra da Karaman yöresinde faaliyet gösteren ocaklardan, bu ocaklarda bulunan ocaklılardan ve ocaklarda gerçekleştirilen sağaltım yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi'nin internet sitesinde kayıtlı bulunan halk hekimliği üzerine yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri üzerinden birtakım analizler yapmak da mümkündür. İnternet sitesinde kayıtlı olan tezlere bakarak 2000

yılı öncesi 4 yüksek lisans tezi hazırlanmışken 2000 sonrası bu sayıda ciddi bir artış yaşanmıştır. 2019 yılına kayıtlı direkt olarak halk hekimliği başlığı altında 16 çalışma bulunurken 2020 yılında bu sayı 3'tür. Çalışılan bölge konusunda da Güneydoğu Anadolu Bölgesi en çok çalışılan bölge olmuştur. Bu bölgeye ait illerde yapılmış 14 çalışma bulunmaktadır. Daha sonra 10 çalışmayla İç Anadolu Bölgesi, 9 çalışmayla da Akdeniz Bölgesi gelmektedir. En az çalışmanın yapıldığı bölge ise 1 çalışmayla Marmara Bölgesi olmuştur. Halk hekimliği konusunun en çok çalıştırıldığı üniversiteler ise yine YÖK Tez Merkezi'nde kayıtlı olan tezlerden yola çıkarak Gazi Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi olarak tespit edilebilmektedir.

Son olarak, yabancı literatürden de bir araştırmadan bahsetmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda konuya dair teorik bir çalışma olmasından dolayı önem arz eden Don Yoder'in "Halk Hekimliği ve Modern Tıp" başlıklı çalışması bu hususta dikkat çekici bir araştırmadır. Söz konusu makalede halk hekimliğinin temelde iki çeşidi olduğu belirtilmektedir. Bunlardan birincisi doğal halk hekimliği ikincisi ise büyüsel, dinsel halk hekimliğidir. Yazar, doğal halk hekimliğinin şifalı otlar, mineraller veya hayvansal malzemelerden yapıldığını söylemektedir. Halk hekimliğinin ikinci çeşidi ise büyüsel dinsel halk hekimliği şeklinde tasnif edilmiş ve bu uygulamayla hastayı iyileştirmek için tılsımlı, kutsal sözler ve eylemler ile tedavi yapıldığı dile getirilmiştir. Yazar, diğer ara başlıkları "Avrupa'da ve ABD'de Halk Tıbbı Araştırmaları", "Halk Tıbbının İki Çeşidi" şeklinde sıralamaktadır. "Halk Tıbbının İki Çeşidi" başlığı altında da "Doğal Halk Tıbbı ve Büyü-Dini Halk Tıbbı", "Halk Tıp Uygulaması ve Hasta", "Yirminci Yüzyılda Geleneksel Tıp" başlıkları yer almaktadır. Don Yoder'e ait makalenin konuya dair fotoğrafları ise ekler bölümünde sunulmaktadır.

3. HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLARIN ÖNEMİ

3. Anadolu'da Ocak Kavramı

Folklor araştırmalarında halk hekimliği denildiğinde akla gelen ilk terim "ocak"tır. Halk hekimi görevini üstlenen ve hastalıklara şifa verme özelliğine sahip aileye "ocak", bu tedaviyi gerçekleştiren kişiye de "ocaklı" denilmektedir. Orhan Acıpayamlı (1989, s. 5) Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ocak ve ocaklı kavramları için tedavi merkezi ve hakiki doktor benzetmelerini yapar. Yazara göre Türklerin hakiki doktorları ocaklılardır.

Ocak kavramı "od" yani ateşle bağlantılıdır. Türklerin tarih boyunca ateşle olan inanışları genellikle ocakla ilintilidir, çünkü ocak ateşi muhafaza edendir ve aynı zamanda dumanı, tütsüyü ve közü içinde barındırandır. *"Ocak kelimesi ateşin yakıldığı yer anlamında kullanılmakla beraber ateş kelimesinin yerini dolduran ya da bu kelimenin yerine de kullanılan bir kelimedir"* (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 6). Günümüzde yaşayan ocak ve ocaklı kavramları aslında eski Türklerden bu yana gelen "ateş kültü"nün bir uzantısıdır (Arvas, 2016, s. 52). Ocak olan ve tedavi gücüne sahip olan bir aile aslında ateşin ruhuna sahiptir ve ateşin kutsallığı ocaklarla yaşamaya devam etmektedir (Çeribaş, 2007, s. 118).

Ocak kültü kavramı, kadim Türk kültüründe kutsallığı olan önemli bir anlayıştır. Köken bakımından ateş ve atalar kültü ile yakın bir ilişki içindedir. Ateş ve ocak birbiri ile bağlantılı kelimeler olduğu için şamanlar ayinlerini ateşle yapmışlardır. Şaman dualarında 'atamızın yaktığı ocak' cümlesinin kullanılması ocak ve ateş kavramının önemini göstermektedir (İnan, 1995, s. 44).

Ocak kelimesinin tedavi ile ilgili anlamının dışında birçok anlamı vardır. Özellikle ateş, duman, köz ile ilgili olan ocak kelimesinin kökeni Orhun Yazıtları'na dayanmaktadır. Tonyukuk taşında yazan *"yağımız tegre oçuk teg erti biz isig ertimiz"* (Ergin, 1970, s. 92), cümlesinde ocak kelimesi ateş, ısı anlamında kullanılmıştır.

Ocak kelimesinin yaygın olan bir başka anlamı ise ateş yakılan yer anlamıdır. Bu anlam Dede Korkut Kitabı'nda *"Oğuz bigleri at çapanda meydan kalmış. Kara*

mudbak dikilende ocak kalmış" (Ergin, 1997, s. 100) denilerek ocak kelimesi ateşin yakıldığı yer anlamında kullanılmıştır.

Şemsettin Sami'nin hazırlamış olduğu *Kamus-ı Türkî* adlı sözlükte ocak kelimesinin çeşitli anlamlarına yer verilmiş, ancak halk hekimliği ile ilgili olan anlamına yer verilmemiştir. Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu sözlükte ise ocak kavramı için on ayrı anlam sıralanmış, bu sıralamanın dokuzuncu maddesinde *"bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile"* (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1488) şeklinde bir tanım yapılmıştır.

Orhan Hançerlioğlu, hazırlamış olduğu *İnanç Sözlüğü* adlı çalışmasında ocak için; *"Kötü ruhları korkuttuğuna inanılan, içinde ateş yakılan yer. Ateş tapımından kalma genel halk inançlarına göre kötü ruhlar ocak'tan korkarlar ve ona sokulmazlar. Bundan ötürü hastalar ocak başına getirilir ve ateşe yakın tutulur. Ocağa tütsüler, okunmuş kemikler vb. atılır; bunların dumanından da iyilik umulur. Ocaktan alınan yarı yanmış odunlar hastaların başlarında dolaştırılır*" (Hançerlioğlu, 1975, s. 462) şeklinde şifa olması özelliğine dikkat çeken bir açıklama yapmaktadır.

Ethem Cebecioğlu da *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında ocak kelimesini öncelikle ateşin yakıldığı yer olarak tanımlar. Daha sonra ise ocağın bir soyu temsil eden bir isim olduğunu ve bu tabirin de Bektaşî tabiri olduğunu ifade eder. Son olarak da ocak kelimesinin halk hekimliğince kullanılan anlamını şu şekilde açıklar: *"Herhangi bir hastalığa okumaya izinli olan ve bunu babadan oğula geçirerek ve bu şekilde nesiller boyu devam ettiren kişiler hakkında, ocak tabiri kullanılır"* (Cebecioğlu, 2014, s. 209).

Pertev Naili Boratav, ocak kavramının günümüzde en yaygın olan üç anlamını örneklerle açıklamıştır:

> "*Birincisi, 'ocağın batsın' deyiminde olduğu gibi, soy. İkincisi, 'Hasan Dede Ocağı, Narlı Dere Ocağı' deyimlerinde görüldüğü gibi Anadolu'daki kızılbaş topluluklarının bölge bölge, bağlı bulundukları kutlu merkezler; ocak bu deyimlerin aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ululanının soyu anlamına gelir; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere 'ocakzâde' derler. Kelimenin üçüncü anlamı ile belirli*

bir veya birkaç hastalığa sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir" (Boratav, 2013, s. 129).

Ocak kültü, halk hekimliği uygulamalarında önemli bir yere sahip olup, ocaklarda uygulanan ritüellerin şamanların tedavi usulleriyle benzer unsurlar içermesi bu iki geleneğin köken açısından aynı olduğunu düşündürtmektedir. Bu bağlamda şamanların, şamanlık geleneğindeki uygulamalar vasıtasıyla ilk ocakları meydana getirdiği söylenebilir. Zira şamanların hastalıkları tedavi etme yetisi ve özelliği de bulunmaktaydı ve bu özellik bugün halk hekimlerince devam ettirilmektedir. Bu tedavi yöntemlerinin bazıları sihir, büyü gibi doğaüstü bazıları ise tabiattaki bitkilerden kaynaklı olup bir deneyim ve tecrübe üzerine kurulmuştur. Yani deneyim bilgiye dönüşmüştür.

Uçsuz bucaksız bir bozkırda yaşayan Türklerin en önemli malzemesi bakir olan doğadır. İnsanlar varoluşundan itibaren her şeye işlevsel açıdan bakmış ve ondan istifade etmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla çevresinde gördükleri nesnelerin kendilerine nasıl fayda sağlayacağını düşünerek hareket etmişler, bu düşünceyle de her taşı bir şifa kapısı, her bitkiyi bir ilaç, doğadaki her olayı da bir işaret olarak kabul edip hafızalarına kazımışlardır (Yardımcı, 289, s. 267).

Orhan Acıpayamlı, ocak geleneğinin köklerini Şamanizm'e dayandırır. Acıpayamlı "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri" adlı yazısında *"Türk halkının hakiki doktoru olan ocaklılar, Orta Asya şamanının bugüne ulaşmış şeklidir"* (Acıpayamlı, 1969, s. 5) diyerek ocaklıların aslında şamanlardan bugüne değişerek geldiğini ifade etmiştir. Şamanlardan itibaren devam eden bu tedavi geleneği İslamiyet'ten sonra da çeşitli aktarım ritüelleriyle devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

3.1. Halk Hekimliğinde Ocaklı Olma Yolları

Anadolu halk hekimliğinde ocakların kökeninin şamanlara dayandığı düşüncesi artık kabul edilen yaygın bir kanaattir. Ocaklarda uygulanan sağaltım yöntemleri ile şamanların uyguladığı sağaltım yöntemleri arasında çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Her iki şifa ritüelinde de eller çok önemli bir fonksiyon görmektedir. Tıpkı şamanın elini şifa aracı olarak kullanması gibi ocaklı da "benim elim değil

Fatma ananın eli" diyerek elini bir şifa aracı olarak kullanmaktadır. Şamanların yetenek aktarması ile ocaklının el vermesi de bu benzerlikler arasında sayılabilir.

Pertev Naili Boratav (2013, s.129) halk hekimliği bağlamında ocakları *"Belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimse"* olarak tanımlar ve ocak özelliklerini (2013, s.129) şu şekilde belirtir: "*Ocak olan kişiler, çokluk, bir yatırın yakınındaki köyün halkındandır; ermişin soyundan gelmeleri yahut onun türbesinde, ziyaret yerinde görevli olmaları kendilerine yetki sağladığına inanılır*".

Ocak kelimesi çoğu zaman tedavinin yapıldığı yer veya sülale için kullanılmasının yanında tedaviyi yapan kişi için de kullanılmaktadır. Ocaklının genelde kadın olması yanı sıra erkek de olabilmektedir. Tedavi esnasında tensel bir temas olacağından dolayı erkeklere erkek ocaklı bakarken kadınlara da kadın ocaklı bakmaktadır. İslamiyet'le beraber haram kavramından dolayı ocaklının cinsiyeti önem arz etmiştir. Fakat artık günümüzde ocaklıların azalmasından dolayı şifa bulunacağı için cinsiyet ayrımı yapılmadan ocaklıya gidilip tedavi olunabilmektedir.

Ocak veya ocaklı olmanın ilk yolu o ocak soyundan gelmektir. Kan bağı ile aktarılan bu ocak olma yolunda herhangi bir ritüel gerçekleştirilmez, aynı soydan olmak yeterlidir. Aynı soydan olma yolundan başka bazı ritüellerle de ocaklı olunabilmektedir. Bu ritüellerden en yaygın olanları "el alma", "el verme", "ağıza tükürme", "rüya görme"dir.

"El alma/el verme" yoluyla gerçekleştirilen ocaklı olma yönteminde kan bağı şartı aranmaz. Gönül rızası ve istek önemlidir. Rıfat Araz (1995, s. 37) yapmış olduğu saha araştırmalarından sonra bu ritüeli şu şekilde anlatır:

> "*El verme, birkaç tanık veya seyirci karşısında şöyle oluyor: Yaşlı olan Şef (Tedaviyi yapan kişi – Şap), eline üç defa: "El alacak kişiye" diyerek verir. El'i alan da her defa: "Aldım kabul ettim" diyor. Bundan sonra yaşlı olan kişi üç kere el alanın üzerine tükürüyor ve ayrıca arkasını sıvazlıyor. Bu işlemlerden sonra el alan kişi de aynı işleri yapma yetisini almış oluyor*".

Bazı yörelerde "el alma" ve "el verme" geleneği gerçekleştirildikten sonra el alan kişi el veren kişiye hediyeler sunmaktadır. Kişinin gönlünden geçen hediye maddi durumuna göre değişebilir. El alan kişi ocaklı olarak hastalık sağaltımına başlayabilir.

"El alma/el verme" bir anda olan bir şey değildir. Ocaklı olan kişi çevresinde yetenekli ve istekli olan birini yanına alarak onu eğitir. Eğittiği bu kişi her şeyi öğrendiği vakit bu ritüel gerçekleşir. Acıpayamlı (1968, s. 5) bu hususta şunları belirtmiştir:

> "*Ocağı devam ettirecek yetenekli çocuğu veya yakın akrabası bulunmayan ocaklı, kabiliyetli gördüğü bir çocuğu daha küçükken yanına alarak özel bir eğitime tutar. Zamanı gelince, ocaklı, elverme adı verilen merasimle, hastalık tedavi etme gücünü çırağına devreder. Böylece izinli adını alan çocuk, ocaklı gibi hastalık sağaltma yeteneğine sahip olur*".

Ocaklı olma yöntemlerinden biri de "ağıza tükürme" ritüelidir. Bu ritüelde de kan bağı şartı aranmaz ve yetenek ile istek temel gereksinimdir. Ocaklı olan kişi ocaklı olmak isteyen kişinin üzerine doğru "tüü-tüü" diyerek tükürür. Aslında buradaki ağıza tükürme semboliktir. Bazı yörelerde bu "ağıza tükürme" ritüeli sırasında Ayete'l-Kürsî okunduğu, ocaklı olan kişinin izinli olanın eline tükürdüğü, izinli olanın ocaklının elinden tuz, kül vs. yaladığı gibi değişkenlikler gözlemlenmiştir.

"Rüya görme" yoluyla ocaklı olma bir nevi "rüyada bade içme" olayına benzemektedir. Şifa konusunda yeteneği olan ama çevresinde herhangi bir ocak olmayan kişi rüyasında ya Hz. Peygamber'i ya da Fatıma Ana'yı görür. Bazı durumlarda da rüyada bir karaltı veya ses duyulur ve rüyayı gören kişiye sağaltma yeteneği verildiği haber verilir.

Bir ocaklının elinden un, tuz veya kül yalanması da ocaklıdan el alanın elinin şifa gücünün artacağı inanışına dayanmaktadır. Ocaklının elinin öpülmesi, tükürüğü yalandıktan sonra ona belli bir miktar para verilmesi tükürüğüyle beraber onun nefesinin kuvvetli olacağı ve el alan kişinin ocaklıya ait mistik manevi güce sahip olacağı şeklinde bir inancı doğurmuştur. Hasta olan kişinin tedavi sonucu sağlığına kavuşması halk arasında ocaklının "Eli çok iyi geliyor" veya "Nefesi çok iyi geldi"

şeklinde yorumlanır ve insanların halk hekimliğine karşı olan inanışının güçlenmesine sebep olur. Bir bakıma ocaklının, halk üzerinde etkileme gücünün artması gerçekleşmiş olur.

Ocaklı olmanın en yaygın yöntemlerinin dışında yörelere veya hastalıklara göre değişen farklı yöntemleri de bulunmaktadır. Köstebek ocağı olmak için köstebeği yakalayıp etini yemek, deniz suyu içmek, anne karnındaki çocuğun sesini duyabilmek gibi yörelere özgü ocak olma yöntemleri vardır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 224).

3.2. Anadolu'da Bulunan Ocaklar

Anadolu'nun hemen her yöresinde rastlanılan ocaklarda temelde iki çeşit sağaltma yöntemi uygulanır. Bunlar bitkisel ve hayvansal kaynaklı tedavi yöntemleridir. Bunların yanında ocaklara özgü olan ve çeşitlilik gösteren kesme, dağlama, çentik atma, kan alma gibi yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin yanında dini ve psikolojik sağaltma yöntemleri de uygulanmaktadır. Özellikle muska yazma, dua etme ve telkin yöntemleri ocaklarda kullanılan tedavi yöntemlerindendir.

Halk hekimliği üzerine yapılan çalışmalarda ocaklarda uygulanan tedavi yöntemleri çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Orhan Acıpayamlı, bu sağaltma yöntemlerini altı ana başlıkta ele almıştır. Bu yöntemlerden ilki "ırvasa" yoluyla gerçekleştirilen tedavilerdir. Bu yöntemde hastaya doğrudan fiziksel bir işlem uygulanmaz, sadece psikolojik yöntemlerle hasta iyileştirilmeye çalışılır. Bu sağaltma yönteminde hastanın iyileşmesi için mistik güçler kullanılır ve "sihirsel görünümlü olanlar" ile "dinsel görünümlü olanlar" şeklinde ikiye ayrılır. Sihirsel görünümlü tedavi yönteminde mistik güç ön plandadır. Mistik gücünün olduğuna inanılan nesneleri birer aracı olarak görülür ve psişik söylemler, hareketler veya uygulamalarla tedavi edilir. Dinsel görünümlü tedavi yönteminde ise genellikle dini motifler ve ritüeller kullanılmaktadır. (Acıpayamlı, 1969, s. 5) İkinci yöntem "parpılama" yoluyla gerçekleştirilen tedavilerdir. Bu yöntemde ise hastaya fiziksel bir sağaltma uygulanır. Hastalığın cinsine göre kan alma, dağlama, çizme, delme, vurma gibi yöntemler kullanılır. Üçüncü yöntem "dinsel" yollarla yapılan tedavilerdir. Dua, tılsım, muska gibi yöntemler uygulanarak hasta tedavi edilmeye çalışılır. Dördüncü yöntem "bitkisel ilaçlarla tedavi etmek, beşinci yöntem "hayvansal" altıncı yöntem ise "madensel" ilaçlarla yapılan tedavilerdir (Acıpayamlı, 1989, s. 2-4).

Anadolu'da bulunan ocakların isimleri yörelere göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin özellikle lohusa kadınlarda görülen "al basması" hastalığının tedavisi için kimi yerde "al ocağı", kimi yerde "albastı ocağı" kimi yerde de "al basma ocağı" şeklinde adlandırılmaktadır. Hastalık ve bu hastalık karşında uygulanan sağaltma hemen hemen aynıdır, ancak verilen isim yörelere göre değişebilmektedir.

Satı Kumartaşlıoğlu, çalışmasında Anadolu'da bulunan ocakları tespit etmiş ve bu ocakları şu şekilde sıralamıştır:

> "*Ağrı-Sancı ocağı, Alazlama ocağı, Alocağı-Albastı-Albasma ocağı, Arpacık-İtdirseği ocağı, Ateşpare ocağı, Aydaş ocağı, Bakır basma ocağı, Baş ağrısı-baş sıkma ocağı, Bertik ocağı, Bezeme ocağı, Boğaz düşüğü-Boğaz basması ocağı, Boncuklama ocağı, Boylama ocağı, Bulgur püskürtmesi ocağı, Çıban ocağı, Çizdirme ocağı, Çubuk ocağı, Dabaz ocağı, Daplama ocağı, Dalak Kesme ocağı, Damak Çekme ocağı, Dapındırma ocağı, Dene ocağı, Dilaltı ocağı, Dilgöz ocağı, Dıngıldak ocağı, Dolama ocağı, Dolluk ocağı, Efsun ocağı, Eş ocağı, Fıtık ocağı, Gelincik ocağı, Gideğen ocağı, Göbek Düşmesi ocağı, Göz Ağrısı ocağı, Göze Boz İnme ocağı, Gutnu ocağı, İncileme ocağı, İncili sırgı ocağı, İnme-Felç ocağı, İrafa ocağı, Isırgı ocağı, İspahi ocağı, Kabakulak ocağı, Kan aldırma ocağı, Kara bezeme-Kara tutma-Kara yakma ocağı, Karın şişi alma ocağı, Karıncalık-kumru ocağı, Kemreleme ocağı, Keneci ocağı, Kengi ocağı, Kırbacı ocağı, Kırık çıkık ocağı, Kırk basma ocağı, Kıyık ocağı, Kızılyürük ocağı, Kızılyel ocağı, Korku ocağı, Köstebek ocağı, Kuduz ocağı, Kulak Ağrısı ocağı, Kulunç ocağı, Kurbağacık ocağı, Kurdeşen ocağı, Kurşun dökme ocağı, Kurt ağzı bağlama ocağı, Kurt dökme ocağı, Külleme ocağı, Küpleme ocağı, Mekir ocağı, Nazar ocağı, Parpı ocağı, Sarılık ocağı, Sedef ocağı, Siğil ocağı, Sıkma ocağı, Sıraca ocağı, Sıtma ocağı, Siyahlama ocağı, Söylemez ocağı, Sütçekti ocağı, Şehla düzeltme ocağı, Tatarca ocağı, Tatarkurdu ocağı, Tavukgötü ocağı, Temre ocağı, Tıbıka ocağı, Toprak ocağı, Uçuk ocağı, Uyuz ocağı, Üçgünlük ocağı, Yakmaca ocağı, Yakmacılık ocağı, Yanma ocağı, Yaşkurbağacık ocağı, Yel ocağı, Yılancık ocağı*" (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 196).

Belirtilen bu ocaklar haricinde Anadolu'nun hemen her yerinde farklı isimlerle anılan ocaklar olduğu gibi yörelere özgü hastalıklar için sağaltım yapan çok çeşitli ocaklar da bulunmaktadır. Fatma Ateş'in hazırlamış olduğu *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü* adlı doktora tezinde Kumartaşlıoğlu'nun tespit ettiği ocakların haricinde Adana yöresinde Ay Tutulması ocağı, Çöçen ocağı, Durgun ocağı, Kan Tutma ocağı, Muska Yazdırma ocağı, Sinir Sıkışması ocağı ve tu-tu-lama ocağı tespit edilmiştir. Münire Baysan'ın hazırlamış olduğu *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü* adlı doktora tezinde ise Kütahya yöresinde Bertlik ocağı, Ben ocağı, Nuren Bezemesi ocağı, Gece Körlüğü ocağı, Böcelik ocağı, Çarpma ocağı, Darama ocağı, Dolluk ocağı, Hayra Balı ocağı, Kilit Açma ocağı, Kulak Silkme ocağı, Hacamat ocağı, Kızıl Yörük ocağı, Mankafa ocağı, Od Kesmesi ocağı, Tuz Patlatma ocağı, Sığaça ocağı, Sütçe ocağı, Tavuk Taşlıcası ocağı, Şibit Kabarcığı ocağı, Ulama ocağı, Uşakişi ocağı ve Tüpleme ocağı gibi ocakların olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca Mine Arslan'ın hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği Bağlamında Ocaklar: Karaman Yöresi Örneği* adlı yüksek lisans tezinde Karaman yöresinde Bağa ocağı, Kutlu ocağı, Diş Tutulması ocağı, Eski Kıypıma ocağı, Can Eşiği ocağı, Kaynarca ocağı, Kengi ocağı, Köstek Kesme ocağı, Pörçük Batması ocağı, Yakalama ocağı ve Yöğrük ocağı; Gülnur Öngel'in hazırlamış olduğu *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar* adlı çalışmada Denizli yöresinde Tatarca ocağı, Darpılama ocağı ve Bıçak Koyma ocağı; Ayşegül Özaslan'ın hazırladığı *Halk Hekimliğinde Ocak Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklar* adlı yüksek lisans tezinde Gaziantep yöresinde El-Yüz Çalma ocağı, Pöccük Çekme ocağı, Korku Çaputu ocağı, Hoşörük ocağı, Yılan Kovma ocağı ve Piroz ocağı; Halimenur Koç'un *Balıkesir'de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı çalışmasında Balıkesir yöresine ait Çalma ocağı, Gece Yanığı ocağı, İncileme ocağı, Kekemelik ocağı ve Yarımlık ocağı; Okan Atahan'ın hazırladığı *Hatay Yöresi Halk Hekimliği* adlı çalışmada Göbek Çekme ocağı, Rabba ocağı, Sınık ocağı, Bademcik ocağı, Akrep Sokması ocağı, Rahim Çekme ocağı, Göz Arpalama ocağı, Kısırlık ocağı ve Egzama ocağı; Emre Kasapoğlu'nun hazırlamış olduğu *Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Göndoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları* adlı yüksek lisans tezinde ise Antalya yöresinde Aydaş Kırklama ocağı, Domuz Azısı ocağı, Çengi ocağı, Eş Çıkması ocağı, Göbeğe Su Durması ocağı, Istıraç ocağı, Göz Silkme

ocağı, Kızılyel ocağı, Kısır Kadın Kırklama ocağı, Mide Kayması ocağı, Tuzlama ocağı, Topuk Dikeni ocağı ve Yel Bağlama ocağı tespit edilmiştir. Bu çalışmada adı geçen ocaklar haricinde farklı veya yeni ocak adı tespit edilmemiştir.

4. GÜNÜMÜZDE ÇANKIRI HALK HEKİMLİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde gerekli literatür taraması ve alan araştırması yapıldıktan sonra özellikle kaynak kişilerin verdiği bilgilerden hareketle, Çankırı halk hekimliğinde ne tür hastalıkların bulunduğu ve bunların tedavi yöntemlerinin neler olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda araştırma boyunca tedavi yöntemleri ele alınırken Orhan Acıpayamlı'nın yaptığı tasnif temel alınacaktır.

4. Çankırı'da Bulunan Ocaklar ve Tedavi Yöntemleri

Çankırı şehir merkezi ile ilçelerinde yapılan saha çalışmaları neticesinde yörede sağaltım faaliyetlerine devam eden ocaklar tarafımızdan şu şekilde tespit edilmiştir:

Alazlama Ocağı, Bakır Basması Ocağı, Bel Ağrısı Bel Çekme Ocağı, Dalak Kesme Ocağı, Gelincik Ocağı, Nazar ve Kurşun Dökme Ocağı, Kırık-Çıkık Ocağı, Köstebek Ocağı, Sarılık Ocağı, Siğil Ocağı, Temre Ocağı ve Yılancık Ocağı.

4.1. Alazlama Ocağı

Birçok kültürde ateşin kutsallığı ve arındırıcı bir özelliğe sahip olduğu düşüncesi yaygındır. Türk inançlarında da ateş gökten yani kutsal olandan geldiği için kutsal sayılmıştır. Alazlama ocağındaki inanışın özünde de ateşin kutsallığı vardır. Alazlama adı verilen hastalık şöyle ifade edilmiştir:

> "*Alalık kavramından hareketle türetilmiş olmalıdır. Çünkü bu hastalıkta insan derisi üzerinde kızıl lekeler oluştuğu görülmektedir. Buna göre insan vücudu ala yani çok renkli, karışık görünüşlü bir hal almaktadır. İşte bunun için bu hastalığın adı 'çok renkli hale gelme, karışık renkli olma' anlamında bir kelime olan alazlama ile ifade edilmiş olmalıdır*" (Türkmen, 2006, s. 129).

Çankırı yöresinde bu ocağa aynı zamanda bakır basması ocağı da denilmektedir. Bakır basması ocağının tedavi ettiği hastalık vücutta çıkan ve sürekli kaşınan yaralar, kızarıklıklar şeklinde oluşan alerjik rahatsızlıklardır. Çankırı'nın Bozkır Köyü'nde bulunan bu ocakta yakılan ateşin külünde bir bakır kap ısıtılır ve bu kap hastanın vücudundaki kızarıklıkların üzerine bastırılır. Böylece hasta şifa bulur (KK17).

“Bir duvar komşumuz vardı. Onlar alazlama ocağıydı. Ona da annesinden geçmiş. Hamur kestiğim bir alet var ya. Demirden. Bizim buralarda eysiran denir. Bazı köylerde elsıran derler, bazı yerlerde de ıssırgan diyorlar. Onu okurdu, sonra ısıtırdı, benim elim değil Fatma Ana’nın eli deyip ılık ılık basardı. Buna alazlama denirmiş. Vücudundaki kızarıklıkların üstüne basardı, okuyup üflerdi.” (KK47)

4.1.2. Bel Ağrısı/Bel Çekme Ocağı

Bel ağrısı veya daha ziyade bel çekme ocağı olarak bilinen bu tedavi yerinde bel ve sırt ağrısı çekenler ile bel fıtığı olan hastalar tedavi edilmektedir. Ocaklı önce hastanın belini ve özellikle de ağrı olan bölgeye eliyle ovarak müdahale eder. Sonra o alanı kırmızı bir önlükle sarar. Bu noktada kırmızı renk çok önemlidir. Özellikle kırmızı bir örtü, kumaş veya kuşak ocaklının elinin altında bulunmaktadır. Hasta yatırılır ve üzerine kırmızı bir önlük sarıldıktan sonra bir kişi ayaklarından, bir başka kişi de kollarından tutarak çekerler. Bu uygulama gerçekleştirildikten sonra hasta sekiz gün boyunca su ile temas ettirilmez ve bu sekiz günün sonunda hasta kişi şifasını bulmaktadır (KK17).

Bel çekme ocaklarına sadece bel ağrısı çekenler ve bel fıtığı olanlar değil aynı zamanda çocuğu olmayan kadınlar da başvurmaktadır. Bu uygulama için özellikle kadın ocaklıya gidilmektedir. Ocaklı çocuğu olmayan kadının beline kırmızı bir kuşak sararak belini çekmektedir. Bu uygulama birkaç kez tekrarlanabilmektedir (KK18).

4.1.3. Bulgur Püskürtme Ocağı

“Çocuklara al basardı eskiden. Bizde bulgur püskürtme ocağı vardı oraya götürürdük. Kadın ağzına bulguru alır çocuğun yüzüne püskürtürdü.” (KK5)

“Vücutta çıkan yaralarda ocağa götürürlerdi. Bir kadın vardı. Gördüm yaparken. Önce hastayı soyardı. Yani yaraların üstünü açardı. Sonra bir avuç bulguru ağzına alırdı. Bir şeyler okurdu. Sonra da ağzı ile bulguru yaraların üstüne püskürtürdü. O bulgurları da kuşlara verirlerdi.” (KK47)

4.1.4. Dalak Kesme Ocağı

Dalak şişmesi olarak da bilinen ve genelde zayıf çocuklarda ve çok koşan insanlarda görülen bu hastalığın tedavisi dalak kesme ocaklarında yapılmıştır. Dalak kesme ocağında gerçekleştirilen ritüel bir nevi taklitten oluşmaktadır. Orhan Acıpayamlı

(1963, s. 10) dalak kesme ocaklarında gerçekleştirilen bu taklit için şunları söylemektedir:

> "*Bu ocakta uygulanan tedavinin uygulama kısmında yapılan hareketlerde bir taklit olayı canlandırılmak istenmektedir. Peki, neden dalak hastalığının tedavisi amacıyla hastanın dalağını kesme taklidi yapılmaktadır? Etnolojide bir olayı arzuya göre tekrar meydana getirmek üzere onun kabataslak bir benzerini, daha doğru bir tabirle taklidini yapma işlemlerine bir isim bulunmuş ve buna "maji" denmiştir. Türkçede majinin karşılığı olarak "sihir" kelimesi kullanılmaktadır. Yalnız üzerinde durulan olay (dalak kesme) taklide dayandığı için buradaki sihire "taklitsel maji" denmektedir*".

Dalak kesme ocaklarında uygulanan yöntemler bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Ahmet Petekçi "Bozkırda Bazı Halk Tedavileri" adlı makalesinde bu uygulamayı şu şekilde anlatmıştır: *"Hasta dalağı kesen adamın önüne sırt üstü yatar ve üzerine büyükçe bir tahta parçası konur. Dalağı kesen adam eline bir balta alır ve hastanın yanındaki adama sorar: - Nereden geldin? –Kafdağı'nın ardından. –Neye geldin? –Dalak kesmeye. -Kesemezsin! –Keserim, der ve hafifçe tahtaya vurur. Bu iş üç defa tekrar edilir ve dalak kesilmiş olur"* (Petekçi, 1953, s. 51).

Çankırı'da da özellikle zayıf çocuklarda görülen ve karın şişliği belirtileri gösteren dalak hastalıklarında gidilen ocaklar dalak kesme ocaklarıdır. Yörede bu dalak kesme işlemine "sattak atma" denilmektedir. Ocaklı hasta olan çocuğu yatırır, sanki elinde kesici bir alet varmış da çocuğun bir yerini kesiyormuş gibi yapar. Bu işlemi yaparken de "kururdun kurumazdın atardım atmazdım vururdum vurmazdım" sözünü tekrar etmektedir (KK18).

4.1.5. Felç Ocağı

Felç, vücutta yaşanan kas fonksiyonlarının işlevini yitirmesidir. Felç, vücudun belli bir bölgesinde olabildiği gibi tüm vücudu da etkileyebilir. Ayrıca geçici felç veya kalıcı felç olarak da görülmektedir. Halk dilinde inme olarak ifade edilen bu hastalık için de ocaklara başvurulmuştur.

Çankırı'nın Yapraklı ilçesinde bulunan Buluca Köyü'nde bir felç ocağından bahsedilmiştir. Genellikle yüz felci tedavisi yapılan bu ocakta şifalı olduğuna

inanılan bir ayna kullanılmaktadır. Yüz felci olan kişi bu ocağa götürülür. Ocaklı bazı dualar okuyarak hastayı aynaya baktırır. Yüze inen felcin zamanla geçtiğine inanılmaktadır (KK18).

4.1.6. Gelincik Ocağı

Vücutta çıkan kırmızı yaralar, göz göz kızarıklar şeklinde semptomlara sahip olan gelincik hastalığı bir tür deri hastalığıdır ancak halk arasında genelde nazar değmesi, göz olması sonucunda olduğuna inanılmaktadır. Anadolu'da yaygın olan ve dini olarak da desteklenen "Nazar insanı mezara, hayvanı kazana götürür" sözünden dolayı gelincik hastalığı için ilk başvurulan yer ocaklar olmaktadır. Çankırı'da gelincik ocağı Yapraklı ilçesinde bulunmaktadır ve "gelincik taşı" denilen bir taşla tedavi gerçekleştirilmektedir.

Vücudunda kırmızı yaralar, çıban veya kızarıklık çıkan hasta kendine göz değdiğine kanaat getirdiği vakit bir ocaklıya gider ya da bir yakını tarafından bir ocağa götürülür. Ocaklı kadın "Benim elim değil Fatma ananın eli" diyerek gelincik taşını eline alıp hastanın alnına yapıştırır. Bu esnada 3 İhlas, 1 Felak ve Nas, 1 de Ayetel Kürsî surelerini okur. Bu işlemler uygulandıktan sonra hasta iyileşir. Ayrıca hastaya bazı perhizler de uygulanır. Hasta sekiz gün boyunca acılı ve baharatlı besinler tüketmeyecek ve yine sekiz gün boyunca suya girmeyecektir (KK17).

Tedavi sırasında kullanılan gelincik taşı genelde ocaklıdan ocaklıya geçen bir taştır. Ocaklı el verdiği kişiye ya bu taşı ya da bu taştan yavrulatılan taşı da beraberinde vermektedir. Gelincik taşı genelde Kâbe'den getirilmektedir (KK17). Taşın muhafazası ise genellikle temiz bir bezin içinde sarılarak gerçekleştirilmektedir. Taşın çoğaltılması konusunda yöreden yöreye değişen farklı uygulamalar vardır. Çankırı'da tespit edilen iki farklı taş çoğaltma yöntemi vardır. Halk arasında "taş yavrulatmak" şeklinde ifade edilen ilk uygulama gelincik taşını kınanın içine koymak (KK17), ikinci uygulama ise taşı unun içinde bekletmedir (KK18).

4.1.7. Göbek Çekme Ocağı

"Göbek düşünce ağrı başlıyor. Halsizlik oluyor. Göbeğin atıyor sanki. Bende ocağa gittim. Aç karnına sabahleyin gittim. Beni yatırdılar. Göbeğimi bastıra bastıra, büke büke yerine getirmek için uğraştı. Sonra çekti, düzeldi. Bazı ocaklar göbek çekmede

sarımsak döveceği kullanıyormuş. Bazı yerlerde de küpecik veya testi ile göbek çekiliyormuş ama ben görmedim.” (KK47)

4.1.8. Kırık-Çıkık Ocağı

Çankırı’da eskiden hemen her köyde bir kırık çıkık ocağı bulunduğu söylenmektedir. Günümüzde pek fazla kalmasa da hâlâ ocaklı işlevini sürdürenler vardır. Yapraklı’nın Doğanbey Köyü’nde yaşlı bir adam kırık-çıkık ocaklısı olarak tedavi işlemlerine devam etmektedir. Hasta bu adama getirilir ve ocaklı siyah zift ısıtarak kırık olan yere sürer ve temiz bir bezle bu yeri sarar. Bu sargı sekiz gün boyunca sarılı kalmaktadır (KK17).

“Eldivan ilçesine bağlı Mudun köyü vardır. Eski adı Sarıtarla köyü. Kırık-çıkık ocağı bulunurdu orada. Adam çıkık olan yeri yağlardı sonra da kendine doğru çekerdi. En son da zift eritip oraya yapıştırıp beyaz Amerikan beziyle sarardı.” (KK6)

4.1.9. Köstebek Ocağı

Köstebek ocaklarına Anadolu’nun birçok yerinde kösnü veya köstü adı verilmektedir. Bu ocaklarda köstebek olarak ifade edilen ve vücudun çeşitli yerlerinde çıkan çıbanlar ile boğazda beliren şişlikler tedavi edilmektedir (Uğureli, 2018, s. 170).

Çankırı’nın Ilgaz ilçesinde bulunan Köstebek Köyü’nde bir köstebek ocağı bulunmaktadır. Bu ocak yaygın olan ve sağaltım yapan diğer ocaklardan farklı bir özelliğe sahiptir. Ocaklı köstebek toprağını kullanarak bahçelere köstebek girmesini engelleyebilmektedir.

“Köstebek toprağını bahçelerinin çevrelerine dökerlerdi içine köstebek giremezdi” (KK18).

4.1.10. Kurt Ağzı Bağlama Ocağı

Çankırı’da genellikle dağlık köylerde bulunan bu ocak, köylünün hayvanlarını kurtlara karşı korumak için yapılan bir inanıştır. KK27’nin vermiş olduğu bilgilere göre sürülerini dağlık bölgelerde otlatmaya giden çobanlar önce bu ocağa gelip ocaklının yazdığı bir kâğıdı alır, ceplerindeki bu dualar yazılı olan kâğıtla dağa çıkıldığında kurdun o sürüye saldırmadığını ifade etmiştir.

4.1.11. Sarılık Ocağı

Cildin ve özellikle de göz akının sarı renge dönmesi şeklinde belirtiler gösteren hastalığın tedavisi için sarılık ocakları bulunmaktadır. Aynı yörede bile farklı ocaklar farklı tedavi yöntemleri uygulayabilmektedir. Çankırı yöresinde sarılık tedavisine "sarılık çizme" denilmektedir.

"Sarılık olunduğunda Elmür Köyü'nde ocağı vardı. Oraya giderdik. Hastanın alnına bir jiletle çizik atarlardı. Buna sarılığı kesmek denir. Kadın bu esnada Fatiha ve İhlas surelerini okurdu." (KK5)

"Sarılık olunduğunda gözlerin akı sararırdı. Ocağına giderdik. Adamın küçük bir baltası vardı. O baltanın ucuyla sarılığı çizerdi. Akan kanı da gözlerimize sürerdi." (KK17)

"Bende oldu gözüm sapsarı oldu. Bebek bile sarardı sütten dolayı. Çaypınarı Köyü'ne götürün orada bir ocak var dediler. Dudağın içini kesiyorlarmış sarılığın geçmesi için gitmedim." (KK4)

"Sarılık ocağı vardı. Sarılık gelen yerleri sarılık ile çizerdi. Sarımsağı bastırır çizerdi. Eğer sarılık geçmezse dilin altında bir şey olurmuş ocaklı o dilinin altındaki sarılığı kesip alırdı. O kesince sarılık da geçerdi." (KK47)

4.1.12. Siğil Ocağı

Derinin dış katmanında kızarıklık, yara veya kabarıklık olarak belirtiler gösteren siğiller için çeşitli ocaklar ve tedavi yöntemleri vardır. Çankırı yöresinde en yaygın siğil tedavisi "siğil yazma" ve "akkız çalısı kırma" şeklindedir. Yörede çizdirme ocağı da denilmektedir.

"Çıkan siğillere tavuk poposu da denir. Ocağına gideriz. Arpalar okunur ve siğil çıkan yerlere sürülür." (KK27)

"Bizim buralarda akkız çalısı derler. O çalıya gideriz. Önce niyet ederiz vücudumuzda çıkan siğillerin gitmesi için. Sonra çalıdan bir dal kırarız. Dua eder çalıya bez bağlarız. O dal kuruduğunda siğil de kurur geçer." (KK1)

4.1.13. Temre Ocağı

Halk arasında genellikle temre, demre, temra, demra gibi isimlerle anılan "temriye" hastalığı bir çeşit deri hastalığıdır. Vücudun çeşitli yerlerinde cilt üzerinde çıkan kırmızı lekeler ve kabarıklar şeklindedir.

"Balıbağı köyünde demre denir. Yüzde bazı yaralar, lekeler çıkar. Bunun için arpa tanecikleri bir hocaya götürülür. Bu adam bu arpa tanelerine okur, sonra bu arpa tanelerini yüze sürerler. Buna çizme deniyor. Sonra o arpaları bir fare deliğine koy diyorlar. O arpaları fareler yiyince yüzündeki hastalık iyileşiyor." (KK23)

"Temre ocağı olan evin içinde bir ocak olur. Bu ocağın etrafı taşlarla çevrilir. Şifa dualarının yazıldığı kâğıtlar bu ocağa atılır. Yüzünde çıkan temre de yavaş yavaş geçer." (KK1)

4.2. Çankırı'da Bitkisel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar

İnsanlık tarihi kadar eski olan hastalık ve bu hastalıklara şifa arayışı her daim gündemde olmuştur. İlk dönemlerde hastalıkların sebebi lanet olarak algılanmış, kötü ruhların bir cezası olarak değerlendirilmiştir. Güneş tutulması, ay tutulması, gök gürültüsü, şimşek çakması ve yıldırım düşmesi çoğu zaman hastalıkların yegâne sebebi olarak görülmüştür. Genellikle tabiat olaylarının sebep olduğu düşünülen bu hastalıklardan kurtulmak için de daha çok metafiziksel ritüeller uygulanmış ve bu ritüeller zamanla evrimleşerek dini bir boyut kazanmıştır (Şar, 1988, s. 222). Hemen her toplumda hastalıklar için ilk başvurulan yöntem tinsel kaynaklıdır. Dua etmek, adak adamak, kurban kesmek, muska yazdırmak gibi ritüellerle şifa aranmıştır. Bunun yanında da bitkilerle tedavi yöntemleri de uygulanmıştır. İnsanoğlunun hastalık karşısında bu tarz yöntemlere başvurmasındaki temel dürtü çaresizliktir. Hastalık karşısında çaresiz kalan insan çevresindeki hemen her şeyden medet umar olmuştur. Çevresinde en fazla bulunan şey ise bitki örtüsüdür. Ya deneme yanılma yöntemiyle ya da hayvanların gözlemlenmesiyle keşfedilen bitkisel tedavi yöntemleri kimi zaman kulaktan kulağa, kimi zamanda babadan oğula/anneden kıza geçerek günümüze kadar gelmiştir.

Anadolu'nun hemen her köşesinde olduğu gibi Çankırı da bitki florası bakımından oldukça zengindir. İklimsel ve toprak çeşitliliğine göre farklılıklar gösteren bitkiler,

yöre halkı tarafından uzun yıllardır şifa kaynağı olarak kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir. Kürşat Avcı'nın 2002 yılında Çankırı merkezde yürütmüş olduğu halk ilaçları çalışması ve bu çalışmanın sonuçları Çankırı'nın hem bitki florasının hem de bu bitkilerin halk hekimliğince kullanımının ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Avcı'nın yürütmüş olduğu alan araştırmasında Çankırı'da 57 bitkisel ilaç yapıldığı tespit edilmiştir. Derlenen bu ilaçlar Türkiye geneliyle karşılaştırılmış ve bu yöredeki 25 bitkiden yapılan 46 ilaç Türkiye'de ilk kez kayıtlara geçirilmiştir (Avcı, 2002, s. 354). Bitkilerin özellikle çiçek, yaprak ve köklerinden üretilen bu ilaçların çokluğu ve Çankırı'ya özgü oluşu bu yörenin bitkisel kaynaklı tedavi yöntemlerinin ne derece önemli olduğunun göstergesidir.

Bitkisel tedavi yöntemlerinin yanında Çankırı'da gelişmiş bir bitki folkloru da bulunmaktadır. Bitki folkloru *"bitkinin yalnız ilaç olarak kullanılışı değil, daha birçok yönü ile incelenmesi*[dir] (Tanker, 1989, s. 239). Çankırı'da tedavi harici kullanılan bitkiler de mevcuttur. Nazardan korunmak için üzerlik tohumu ile yapılan tütsüler, evin bereketini arttırmak için para ağacı veya peygamber kılıcı adı verilen salon bitkileri yetiştirmek, şans getirmesi için dört yapraklı yonca bulundurmak bitkilerin sadece sağaltım aracı olarak değil aynı zamanda inanç etkisinde de kullanım yaygınlığını gösteren örneklerdendir.

Çankırı ilçe ve köylerinde yapılan derleme çalışmaları neticesinde uygulanan bitkisel tedavi yöntemleri ve inanışları şu şekilde tespit edilmiştir:

4.2.1. Ağız Yaraları

Çankırı yöresinde ağızda çıkan yara, kızarıklık, iltihap ve yöre arasında "af" olarak bilinen kabarmalar için doğal yöntemlerle yapılan karadut şurubu kullanılmaktadır. Karadut şurubu gargara yapılarak içildiği zaman ağız içinde oluşan hastalıklara iyi geldiği ifade edilmektedir. (KK8)

4.2.2. Basur Hastalığı

Basur hastalığına Çankırı'da genellikle "mayasır" denilmektedir. Görüşülen kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre basura en iyi gelen şey öncelikle sıcaklıktır. Bunun yanında bazı bitkiler de kullanılmaktadır. Özellikle ebegümeci adında bitki haşlanarak lapa kıvamına getirilmekte ve hastanın basur olan bölgesine bu lapa ya

sürülür ya da hasta sıcak olan bu lapanın üstüne oturarak şifa beklenmiştir. (KK9, KK38, KK1)

Basur için kullanılan bir başka yöntem ise patlıcanla yapılmaktadır. Aynı ebegümeci bitkisiyle yapılan lapa gibi patlıcan da haşlanıp bir lapa elde edilir ve hasta basuru geçene kadar bu patlıcan lapasının üstünde oturtulur. (KK33)

Ayrıca görüşülen KK51 ile yapılan görüşme sonucunda basur hastalığı için bir drog tarifi vermiştir. "Atkestanesi tozu, kuşburnu, çobançantası, kantaron yağı ve ozon yağını karıştırıp günde bir defa yutmak şekliyle şifa bulunur." (KK51)

4.2.3. Baş Ağrısı

Baş ağrısı için yapılan uygulamaların başında bazı bitkilerin baş çevresi ile genelde alın bölgesine sarılması gerçekleştirilmektedir. Patates, kimi zaman çiğ olarak soyulur, ince dilimler halinde kesilir ve genellikle beyaz bir tülbent yardımıyla başın etrafına sarılır (KK1, KK7). Kimi zamanda patates soyulup dilimlendikten sonra üzerine kuru kahve serpilerek başın etrafına sarılır. (KK18)

Baş ağrısı durumunda bazı bitkiler kaynatılarak kullanılmaktadır. KK53 ile yapılan görüşmede kuşburnu bitkisinin dolgun meyvelerinin ağrı kesici özelliği olduğunu belirtmiş ve kuşburnunun kaynatılıp içilmesinin de ağrıyı dindirdiğini söylemiştir. Ayrıca yaz aylarında toplanıp kurutulan söğüt yaprağının kaynatılıp içilmesi de baş ağrısına iyi geldiği belirtilmiştir. (KK58)

Yörede ağrı kesici olarak kullanılan bir başka bitki acı kelektir. Kelek olgunlaşmamış kavun için kullanılan bir ifadedir. Acı keleğin suyunun pamuğa damlatılarak buruna çekilmesi ile sinüzitten kaynaklı tüm baş ağrısının kesildiği belirtilmiştir. Ancak görüşülen kaynak kişi bu yöntemin bazı tehlikelerinden de bahsetmiştir. Acı keleğin fazla kullanımı insanı zehirleyebilmekte hatta öldürebilmektedir. (KK60)

4.2.4. Boğaz Ağrısı ve Bademcik

Boğaz ağrısı veya bademcik gibi rahatsızlıklarda elma kullanılmaktadır. Elma soyulduktan sonra pişirilir ve bir bezin içinde ezilir. Daha sonra bu elmalı bez hastanın boğazına sarılır. (KK6)

4.2.5. Böbrek Hastalıkları

Çankırı'da böbrek hastalıkları ve özellikle taş düşürme için en sık başvurulan tedavi yöntemlerinden biri bitkisel kaynaklıdır. Bazı bitkilerin suyu kaynatılıp içildiğinde böbrek taşının kolay düşürüldüğü belirtilmiştir. Yörede çok sık yetişen ve halkın sürekli kullanmış olduğu kızılcık ve kuşburnu bu bitkilerin başındadır. Hem kuşburnunun kaynatılıp içilmesi (KK32) hem de kızılcığın kaynatılıp içilmesi (KK63) böbrek taşını düşürmede faydalı olmaktadır. Kaynatılarak içilen bir başka bitki ise üvez denilen bir ağacın yapraklarıdır. Bu ağacın yapraklarının kaynatılıp içilmesi de böbrek taşlarının rahat düşmesini sağlamaktadır. (KK41)

Böbrek taşının rahat düşmesi için bazı bitkilerin kaynatılmasının yanında bazı bitkilerde de demleme usulü kullanılmaktadır. Mısır püskülleri çay gibi demlenip bu çay belli aralıklar içildiği zaman böbrek ağrılarına iyi gelmektedir. (KK61)

Böbrek taşı için uygulanan bir başka yöntem ise bitkinin direkt olarak yutulmasıdır. KK53 aktarlarda satılan ve ismine altın otu denilen bir bitkiden bahsetmiştir. Bu bitkinin sabah akşam aç karnına yutulması böbrekteki taşı ve kumu rahat söktürmesini sağlamaktadır. (KK 53)

4.2.6. Cilt Yaraları

Çankırı'da cilt hastalıkları için genellikle ocaklar kullanılmaktadır. Ancak ocaklardaki tedavilerin yanında bitkisel tedaviler de kullanılmaktadır. Yörede temre adı verilen ciltte çıkan yaralar için sütleğen otu kullanılmaktadır. Sütleğen otunun yüzdeki lekelere sürülmesiyle önce bu yaralar kabarmakta daha sonra da sönerek iyileşmektedir. (KK7) yüze sürülen bitkiler arasında siğil otu adında bir bitki de kullanılmaktadır. Bu bitki de yüzde çıkan siğiller için kullanılmaktadır. Siğil otunun yaprakları siğillere sürüldüğü zaman siğiller kuruyarak iyileşir. (KK28)

Cilt yaralarında gerçekleştirilen bir diğer tedavi yöntemi ilk müdahalede kullanılan soğan yöntemidir. Bu uygulamada soğan büyün olarak haşlanır ve haşlanmış soğan yaranın üstüne sarılır. Bu uygulamayla yara izi kalmaz. (KK61)

İltihaplı cilt yaralarında ise bir merhem tarifi verilmiştir. "İltihaplı yaralarda elma sirkesi ile su karıştırılır yara olan yer bu suyla yıkanır." (KK29)

4.2.7. Cinsel Kuvvet

Cinsel sağlık için da başvurulan halk hekimliği Çankırı'da yaygındır. Erkeklerde hem cinsel kuvveti artırmak hem de sperm sayısını çoğaltmak için sık sık keçiboynuzu tüketilmektedir. (KK35) Ayrıca kestanenin de sperm arttırıcı bir faydasının olduğu belirtilmiştir. (KK51)

Görüşülen bir aktar da erkeklik gücü nü arttıran bir macun tarifini şu şekilde vermiştir: "Keşiş külahı adında bir bitki var. Bunun tozundan macun yapılır. Bu macuna aynı zamanda epimedyumlu macun da denir. Bu macun erkeklik kuvvetini arttırır ve aynı zamanda sperm kalitesini yükseltir." (KK50)

4.2.8. Covid-19

Tüm dünyada etkili olan Covid-19 virüsü insanları çok çeşitli tedavi ve korunma yöntemlerine sevk etmiştir. Bunlardan biri de bitkisel kaynaklı yöntemlerdir. Çankırı'da özellikle dezenfekteye çok dikkat edilmiş ve bunun için de sirke kullanılmıştır. Mikropların kırılması için eller sirkeli sularla yıkanmış ve yine sirkeli sularla ağız gargara yapılmıştır. (KK29) Dezenfektenin yanında vücudun direncini artırmak için turşu suyu tüketilmiştir. (KK25) (KK44)

Bazı bitki çaylarının da bu virüse karşı bir önlem oluşturduğunu düşünen halk ıhlamur kaynatıp içmiş (KK34) ve kozalak şurubu tüketmiştir. (KK46) Bir kaynak kişi de Covid-19 virüsünden korunmak için Civanperçemi çayı içtiğini belirtmiştir. (KK45)

Çalışmamızda aktarlarla görüşmeler yapılmış ve Covid-19 salgınıyla hangi ürünlerin satışında artış yaşandığı sorulmuştur. Aktarlar bu konuyu şöyle yanıtlamıştır: "Virüs başladığından beri insanlar genellikle kekik yağı, nane yağı ve okaliptüs yağı almaya başladı. Özellikle böyle keskin yağlar almasındaki sebep ise bu yağların kaynar su buharıyla birlikte nefes açıcı özelliğinin olmasıdır. Ayrıca udi hindi ile de macun yaptıklarını söylediler." (KK51) (KK29)

4.2.9. Çıban

Çıban çıkan yere ilk müdahale genellikle soğanla yapılmıştır. Özellikle kan çıbanı olarak adlandırılan çıbanlar için haşlanmış soğanı akşamdan çıban çıkan bölgeye sarılır sabaha kadar bekletilir. (KK12), (KK29) Çıbanı kurutmak için bir başka yöntem ebegümeci bitkisiyle yapılmaktadır. Özellikle iltihaplı çıbanlarda ebegümeci

bitkisi haşlanıp çıbanın üzerine sarılır. (KK36) Çıban tedavisinde kullanılan ve genellikle hemen her yörede uygulanan bir başka yöntem ise lokumla yapılır. Lokum ağızda çiğnenir ve çıbanın üstüne sarılır. (KK9)

4.2.10. Çocuk Hastalıkları

Çocuk hastalıklarına bitkisel kaynaklı tedavi yöntemleri hastalığın çeşitlerine göre değişkenlik göstermektedir. Görüşülen kaynak kişilerden hemen hepsi çocuk hakkında uygulanan tedavi yöntemlerini büyüklerinden (anne ve kayınvalide) öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Çocuğun doğmasından birkaç gün sonra göbek bağı düşmektedir. Çankırı'da yeni doğan çocuğun göbek bağına belli aralıklarla buğday nişastası serpilmektedir. Bu uygulama aslında bebek pudralarının olmadığı eski zamanlarda uygulanan bir yöntemdir. Nişasta bebek pudrası yerine geçerek göbek bağının çabuk kurumasını sağlamaktadır. (KK9)

Çankırı'da sıklıkla rastlanılan çocuk hastalıklardan biri bebeklerin kafalarında bulunan ve henüz sertleşmemiş olan bıngıldak bölgesinin içe çökmesidir. Halk arasında buna bıngıldak düşmesi, tedavi yöntemine de bıngıldak çekmesi denilmektedir. Bıngıldak düşmesinde genellikle ailenin büyüğü çocuğun damağını başparmağıyla çekerek kayan bıngıldağı yerine getirmeye çalışır. Çankırı'da bu işlemden hemen önce bıngıldağı ayçiçek yağı veya zeytinyağıyla yağladıkları görülmüştür. (KK1, KK5, KK7) (KK6)

Bebeklerin anne sütü içmediği, memeyi bıraktığı, meme emmek istemediği durumlarda ise anneye bazı tedavi yöntemleri uygulanır. Annenin meme ucuna toz yenibahar sürülür. Böylece bebek emmeye devam eder. (KK53)

Bebeklerin ilk dişlerinin çıkmasına yardımcı olacak bazı uygulamalar kullanılmıştır. Dişin kolay çıkması için genelde diş etine ya yeşil soğan ya da kuru soğan sürülür. (KK1) (KK32)

Çocuklarda gaz olması durumunda ilk başvurulan yöntem genellikle anason, rezene veya kimyon çayı yaparak bebeğe çay kaşığıyla içirmektir. (KK50) Bunun yanında gazın rahat çıkması ve çocuğun rahatlaması için sırtına zeytinyağı ile masaj yapılıp üzerine de kuru nane serpilmektedir. (KK18) Aynı hastalık için kaynak kişi şu

şekilde bir tedavi yöntemini kullandığını tarifleriyle birlikte şu şekilde anlatmıştır: "Çocukta gaz olursa ilaç verilmez. Çörekotu, muskat ve loğusa şekeri ezilir, toz haline getirilir. Çocuğu emzirdikten sonra yalancı memesi bu tozun içine batırılır ve bebeğin ağzına verilir. Bu karışım çocuğun bağırsaklarını düzenler, besler ve gazını alır." (KK8)

Çocukta uykusuzluk ve uyuyamama da sık rastlanılan çocuk rahatsızlıklarındandır. Bunun için uygulanan yöntemler ise çocuğa çörekotunu ezip yedirmektir. (KK7) Çocuklarda görülen gece korkusu için de genelde yatmadan önce çocuğa nişasta, şeker ve su karışımından bir şerbet yapılarak içirilir. (KK17) Bazı durumlarda şeker kullanılmaz sadece buğday nişastası ile su karıştırılıp çocuğa içirilir. (KK34)

İdrarının tutamayan ve geceleri altına kaçıran çocuklara ise genellikle iğde yedirilir. (KK44)

4.2.11. Diş Hastalıkları

Diş ağrıları için genellikle kullanılan yöntem sarımsak olmuştur. Sarımsak soyulur ve ağrıyan dişin üzerine bastırılır. (KK24) Bunun yanında ağrıyan dişin üzerine siyah zeytin konulduğu da belirtilmiştir. (KK27, KK38) Bir başka tedavi yöntemi ile sirkeyle yapılır. Ağrıyan dişin üzerine ya sirke damlatılır ya da bir pamuk yardımıyla sirke ile tampon uygulanır. (KK18)

4.2.12. Dolama

El veya ayak parmaklarında iltihap birikmesiyle yaşanan şişkinlik yöre halkı arasında dolama olarak adlandırılır. Çankırı'da dolama için en çok kullanılan tedavi yöntemi soğanla yapılandır. Bazen dolama çıkan parmak çiğ soğanın içine sokulur ve sabaha kadar bekletilir (KK5, KK33) bazen de pişmiş soğan kullanılır. (KK6) (KK8)

Yöre ağzında gülfatma olarak bilinen bir çiçeğin de dolamaya iyi geldiği söylenmiştir. Gülfatma çiçeği kaynatılır ve dolama çıkan yere bir bezle sarılır. Sabaha kadar durduğunda parmaktaki iltihap ve şişkinlik tamamen iyileşir. (KK7)

4.2.13. Grip

Grip için Çankırı'da ıhlamur, adaçayı, nane, limon ve kuşburnu gibi bitkiler kaynatılarak içilir. (KK34)

4.2.14. Güneş Çarpması

Temel geçim kaynakları arasında tarımın da olduğu Çankırı'da eskiden geleneksel tarım yöntemleri kullanıldığı için güneş çarpması sık görülen bir hastalık olmuştur. Yöre halkı güneş çarpması yaşandığı zaman tarhana çorbası veya yarma çorbası tüketmektedirler. (KK44) Ayrıca sarımsaklı yoğurdun da güneş çarpmasına iyi geldiği belirtilmiştir. (KK6)

4.2.15. Hamilelik, Doğum ve Sonrası

Kadının hamile kalmasından doğuma ve doğum sonrasına kadar hemen her safhada halk hekimliğinden faydalanılmıştır. Hamilelikte aş erme olarak bilinen bir olay vardır. Eğer kadın canının çektiği şeyi bulamazsa göğüsleri şişmektedir. Bu şişkinliği önlemek için de hamile kadına limon yedirilir. (KK6) Eğer kadının göğüsleri şişerse göğüslerinin yumuşaması için lahana haşlayıp koyulur. (KK32) Yeni doğum yapmış kadınların daha çabuk iyileşip ayağa kalkmaları için büyük bir tencerede tereyağı ile un kavrulur sonra da bu una su katılarak bir bulamaç hazırlanır. Bu bulamaçtan yiyen kadın daha çabuk ayağa kalkar. (KK7)

Yeni doğum yapmış yani lohusa olan kadınlara sütü çabuk gelsin diye birtakım tedaviler yapılır. Bunlardan biri un çorbasıdır. Un kavrulur, içine biraz pirinç katarak bir çorba yapılır. Bu çorba kadının sütünün gelmesini hızlandırır. (KK4) Bazı durumlarda emziren annelerin göğüslerinde yaralar çıkar. Bu yaraların iyileşmesi için bazı yöntemler vardır. Patlıcan közlenir ve sıcak sıcak kadının meme uçlarına sarılır. (KK7) Ya da yara olan meme ucu kakao yağı ile ovulur. (KK8)

4.2.16. İç Kanama

İç kanamayı önlemek için hastaya sıcağa yakın eritilmiş tereyağı içirirler. Bu durum hastanın iç kanamasını iyileştirir. " (KK8)

4.2.17. İshal

İshal hastalığında ilk başvurulan tedavi yöntemi patates haşlamasının yedirilmesidir. (KK1), (KK6) (KK8, KK32) Bunun yanında erik ekşisi içmek de ishali durdurmak için başvurulan tedavi yöntemlerindendir. (KK7) Yörede yetişen üvez ağacının meyvesi de ishale çok etkili bir çözümdür. Bu meyvenin yenilmesiyle ishal anında kesmektedir. (KK14) İshal için şeftali tüketilmelidir diyenler de olmuştur. (KK9)

Çocuklarda görülen ishalde ise pirinç lapası pişirilerek hasta olan çocuğa yedirilir. (KK15)

4.2.18. Kabızlık

Kabızlık hastalığı için görüşme yapılan hemen herkes kayısı tedavisini söylemiştir. Mevsimine göre yaş veya kuru kayısı kabızlığa iyi gelmektedir. (KK4, KK32, KK34) (KK12) Ayrıca kayısıdan yapılan pestilin de kabızlığa iyi geldiği belirtilmiştir. (KK40) Kayısının yanında üryani eriği de bu hastalığın tedavisinde kullanılmıştır. Halk arasında üryani eriği veya meskene eriği olarak da bilinen bu erikten kışın komposto yapılarak tüketilir. (KK13)

Görüşülen aktarlar ise kabızlık şikâyetiyle gelen hastalara sinemaki ve açlık otu tavsiye ettiklerini söylemiştir. (KK50)

4.2.19. Kırık/Çıkık

Çankırı'da kırık çıkıklar için genellikle ocaklara başvurulur. Bunun yanında bir takım bitkisel tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır. Çıkık çekme olarak tabir edilen bir yöntemi kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır: "Çıkık olan yer için sabunu sıcak suda eritirdik. Sonra içine Ayçiçek yağı koyar çıkık olan yeri iyice ovalardık. Sonra o yeri bir bez ile sarar birden çekerdik. Çıkık olan yer yerine otururdu." (KK1)

Çankırı'da kış hazırlığı olarak yapılan toz tarhana bazı durumlarda kırıklar için alçı görevinde kullanılmıştır. Bu toz tarhana suyla karıştırılıp hamur haline getirildikten sonra kırık yer bununla sarılır. (KK9, KK17, KK34, KK40) Bunun yanında zeytin ve zeytinyağı ile uygulanan tedavi yöntemleri de tespit edilmiştir. Kırık veya çıkık olan yer zeytinyağı ile ovulur ve bir bezle sarılır. (KK27) Ayrıca siyah zeytinin çekirdekleri çıkarılır ve ezilerek burkulan yere sarılır. (KK22) (KK36)

Bazı ağaçların da kırık ve çıkık tedavisinde kullanıldığı görülmüştür. Ilgaz'ın Ödemiş Köyü'nde yaşayan birinin kırık çıkıklarda karaağaç kökünden faydalanarak bir macun yaptığı kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Kaynak kişi tarifi şu şekilde aktarmıştır: "kırık çıkıklarda karaağaç kökünün kabuğunu ezip zeytinyağı ile kavurur sonra da bir beze sürüp kırık olan yere sarardı." (KK40) Kırık çıkıkların tedavisinde kullanılan bir başka ağaç da çam ağacıdır. Çam ağacının reçinesi bir külün içinde ısıtılır ve kırık olan yerin üzerine sürülür ve bu reçine otuz gün boyunca durur. (KK43)

4.2.20. Kısırlık/Çocuk Olmama

Kısırlık veya çocuğu olmama durumlarında modern tıbbın yanında alternatif tıbba da yoğun bir yönelim vardır. Bitkilerle yapılan birçok terkiple kısırlığa çare aranmıştır. Bunlardan biri ise galakan denilen dikenli bir bitkinin tohumları ile yapılır. Tohumlar kavrulduktan sonra balla karıştırılarak bir macun yapılır. Bu macun kısır olan kadına yedirilir. (KK1) Bir başka macun da kara yavşan otu ile yapılmaktadır. Bu otu kurutup bir havanda ezilir. Balla karıştırarak çocuğu olmayan kadınlara yedirilir. (KK7)

Macun ve ilaçlar dışında bir de çocuğu olmayan kadının bedeni üzerinde yapılan bir takım tedavi yöntemleri şu şekilde derlenmiştir. Çovan otu acı biberle karıştırılıp bal ile macun yapılır. Bu macundan nohut büyüklüğünde haplar yapılır ve bu haplar çocuğu olmayan kadının rahminin içine konulur. (KK27) Bir başka yöntemde ise siyah kabak bir tencerede iyice kaynatılır. Bu kaynamış kabak büyük bir leğenin içine dökülüp katranla karıştırılır. Daha sonra çocuğu olmayan kadın bu leğenin üstüne oturur. (KK32) Buna benzer bir başka yöntemde ise pırasa ve ebegümeci kaynatılır ve o kaynamış suyun üzerine çocuğu olmayan kadın çömelerek buhar banyosu ile tedavi edilir. (KK 64)

Çankırı'nın Eldivan ilçesinde derlenen bir başka yöntemde ise pırasa, acı sarımsak ve pancar iyice kaynatılır. Sonra çocuğu olmayan kadının rahminin üzerine konur. Üstüne de kat kat yorgan sarılarak sıcak tutulur. (KK42)

Çocuksuzluğa şifa aranan bir diğer yöntem ise bir çeşit macundur. Çöven otu, soğan ve acı biber balla karıştırılıp bir macun elde edilir. İlişkiden hemen sonra kadın bu macunla rahmini kapatır. (KK47)

4.2.21. Mide Hastalıkları

Çankırı yöresinde meşhur olan bir helva daha çok mide rahatsızlıkları için üretilmektedir ve adına mide helvası denmektedir. Akışkan bir kıvamı bulunan mide helvası sabahları aç karnına bir kaşık yenir. Böylece midedeki ağrı, yanma ve diğer mide rahatsızlıkları iyileşir. (KK49) Mide helvasının dışında nane ve limonla ilgili bir takım yöntemlerde uygulanmaktadır. Mide ağrıdığı zaman bir tutam kuru nane suyla yutulduğunda mide ağrısını hafifletir. (KK7) Ayrıca nane limonu kaynatarak içmek de mideyi rahatlatır. (KK10) Pek yaygın olmamakla birlikte acıyı acıyla kör

etmek yöntemi mide rahatsızlıklarında kullanıldığı derleme çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Mide ağrıları için çok acı cin biberi tüketilir. Böylece acı acıyla körleştirilir. (KK18)

4.2.22. Nazar

Nazar için uygulanan yöntemler Çankırı'nın hemen her yerinde küçük farklarla benzerlik gösterir. Çankırı'da nazardan korunmak için her evde ya üzerlik tohumu, ya iğde çekirdeği, ya da tazı boncuğu bulunur. Bunların nazara iyi geldiği, nazarı engellediği düşünülür. Nazarı değen biri eve gelip gittiği zaman hemen üzerlik tütsü olarak yakılıp evin her yerinde gezdirilir. (KK9) (KK10) Bu tütsü yakma esnasında " yüz ellik, yüz binlik, gitsin kemlik gelsin iyilik" şeklinde bir söz söylenir. (KK15)

İğde ağacı Çankırı'da kutsallık atfedilen bir ağaçtır. Bundan dolayı nazardan korunmak için evlerin bazı köşelerine iğde yaprağı ve iğde çekirdeği asmak bir gelenektir. Yeni alınan bir evi, bir tarlayı, bir hayvanı veya yeni doğan bir bebeği nazardan korumak için küçük bir bez parçası kese olarak dikilir ve içine bir avuç çörekotu doldurulur. Daha sonra içi çörekotu dolu olan bu kese bir iğde dalına tutturularak ya evin, tarlanın, ahırın bir köşesine asılır ya da bebeklerin omzuna iliştirilir. (KK11)

Bebeklere nazar değmemesi için ise bebeğin sırtına küçük bir sarımsak asılır (KK17) veya bebeğin kıyafetine iğde çekirdeği dikilir. (KK48)

4.2.23. Nefes Darlığı

Nefes darlığı hastalıklarına genellikle bazı bitkiler kaynatılarak tüketilmiştir. Bunların başında kozalak gelir. Kozalak şurubunun nefes darlığına iyi geldiği söylenir. (KK62) (KK53) Nefes darlığı hastalığını sürekli çeken kişiler için de pekmez ile keçiboynuzu kaynatılır ve sabah akşam bu karışımdan içilir. (KK1) Ayrıca nefes açıcı ve akciğeri temizleyici olarak udi hindi yağı çok iyi gelmektedir. (KK17)

4.2.24. Öksürük

Öksürük için en genel tedavi yöntemlerinden biri olan ve ilk akla gelen nane limon kaynatılmasıdır. Çankırı'da bazı kaynak kişiler nane ile limontuzunun kaynatıldığını belirtmiştir. Bu durum limonun olmadığı durumlarda çaresizlikten kaynaklanan bir yöntem olması muhtemeldir. (KK6) Nane limonun yanı sıra ıhlamurun kaynatılıp

içilmesi de öksürüğe iyi gelen yöntemlerdendir. Ayrıca ayva yapağı da kaynatılarak öksürük içilir. (KK1) Bu bitkiler tek başına kaynatıldığı gibi karışım şeklinde de kaynatılabilir. Özellikle ıhlamur ile ayva yaprağı, nane ile de limon birlikte kaynatılan bitkilerdendir. (KK32) Ayrıca kuşburnu, zerdeçal ve tarçın kaynatılarak içilir. Bu da öksürüğü kesen bir çaydır. (KK27)

Kaynatılan bitkilerin yanında sabah akşam tok karnına alıç yemek (KK46), üzüm pekmezi tüketmekte (KK33) öksürüğe iyi gelmektedir. Çörekotu havanda ezilir ve balla karıştırılarak bir macun elde edilir. Bu macun sabah akşam yenir. (KK7)

Öksüren kişinin sırtına sirke sürülür. Bu da öksürüğe iyi gelmektedir. (KK19) Görüşülen kişilerden biri de bir tür salep benzeri bir içecek tarifini şu şekilde vermiştir: "Biraz nişasta suyuyla birlikte çok koyu olmayacak kıvamda pişirilir. Üzerine biraz karabiber veya biraz da tarçın dökülüp içilir. Hem öksürüğü keser hem de göğsü yumuşatır." (KK9)

4.2.25. Prostat

Prostat için genellikle kabak çekirdeği tüketilir. (KK37) Bunun haricinde brokoli haşlanır ve süzülür. Sadece bu süzülen su hastaya içirilir. (KK8) Ayrıca yakı otu ile kereviz otu da prostata iyi gelmektedir. (KK50)

4.2.26. Romatizma

Romatizma ağrılarını dindirmek için Çankırı yöresinde ısırgan otu kullanılmaktadır. Yaş haliyle romatizma ağrılarının olduğu yere konulur ve bir bezle sarılır. Kışın ise bu ot kurutularak çayı içilir. (KK18) Isırgan otu aynı zamanda haşlanıp lapa haline getirilmekte ve bu lapa ağrılı yerlere sarılarak uygulanmaktadır. (KK59) Bir diğer tedavi yöntemi bamya tohumu ile yapılmaktadır. Sekiz on tane bamya tohumu akşamdan bir bardak suya konulur. Sabah aç karnına bu suyla bamya tohumları yutulur. (KK17)

4.2.27. Saç Gürleşmesi

Saç bakımı, saç temizliği ve saç sağlığı için de bitkisel tedavi yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme yaptığımız kaynak kişi saçlarının gürleşmesi için koyu bir çay demleyip bu çayı soğumaya bıraktığını, daha sonra da bu soğuyan çaya tarağı batırıp saçlarını taradığını belirtmiştir. (KK1) normal çayın yanında papatya çayının da uygulandığı tespit edilmiştir. Papatyalar kaynatılıp soğumaya bırakılır. Daha sonra

bu suyla saçlar yıkanır. Bu işlem saçların gürleşmesine ve yumuşak olmasına yardımcı olur. (KK59)

4.2.28. Sarılık

Çankırı'da sarılık hastalığı için ilk başvurulan yöntem ocaklara gitmektir. Bunun yanında sarılık başlayan kişiye sarılığı geçene kadar pekmezle bal karışımı içirildiği belirtilmiştir. (KK17)

4.2.29. Sıtma

Sıtma tutan kişiye Çankırı'nın yöresel tarhana çorbası sıcak içirilir. (KK44) Sıtma için nane limon (KK44) veya ıhlamur (KK41) da kaynatılıp içirilmektedir.

4.2.30. Soğuk Algınlığı

Soğuk algınlığı için yörede hem tedavi yöntemleri hem de korunma şekilleri belirtilmiştir. Kış gelmeden önce hem aç karnına hem de tok karnına sarımsak yutmak bağışıklık sistemini güçlendirip doğal bir antibiyotik sağlaması açısından soğuk algınlığından korumaktadır. (KK17) Görüşme esnasında bir kaynak kişi soğanla yapılan bir ilaç tarifini şu şekilde anlatmıştır: "Soğanları halka halka doğrarsın. İster bal ister şeker kullanılır. Bir kat soğan bir kat şeker dizersin. Üç dört gün beklettikten sonra çıkan suyu içersin. O kış çok rahat bir kış geçirirsin." (KK11) Ayrıca soğuk algınlığını çabuk atlatmak için nane limon (KK19) ve limonlu su içilmektedir. (KK29)

4.2.31. Sünnet

Önemli bir geçiş ritüeli olan sünnet günümüzde genellikle hastanelerde yapılmaktadır. Ancak eskilerde gezici sünnetçiler veya sünnet yapabilen berberler bulunmaktadır. Çankırı'da da eskiden köylere gelen gezici sünnetçiler sünnet yapmıştır. Sünnet olayında öncelikle kanı durdurmak ve yaraların çabuk iyileşmesi için bitkisel tedavi yöntemleri kullanmışlardır. Sünnet olan çocuğun pipisine ağaç külü dökmek kanı durdurması için önemlidir. (KK4) Bu ağaç külünün ne olduğu, nasıl elde edildiği ise KK8 tarafından şu şekilde anlatılmıştır: "Sünnetçiler olurdu. Köylere de çağırılırdı. Eskiden tüm çocukları sünnetçiler sünnet ederdi. Sokak sünnetçileri vardı. Ağaçların çürüyen yerlerinde tozlaşan bölümleri sünnet yaralarına dökerdi. Kesilmiş ağaçlar uzun süre kalınca böcekler onu yer. Yerken de sarı tozlar

dökülür kütüğün içine. Sünnetçi bu ağaç tozlarını toplar, sünneti yaptıktan sonra da çocuğun pipisi çabuk iyileşsin diye bu ağaç tozundan yaraya dökerdi." (KK8)

Sünnet olan çocuğun pipisinin çabuk iyileşmesi için genellikle yağ kullanılmıştır. Ay çiçek yağı (KK7) veya zeytinyağı (KK6) bir bez yardımıyla pipinin ucuna sürülür. Bu işlem yara olan bölgeyi yumuşak tutarak çabuk iyileşmesini sağlar. Bazı durumlarda pipinin üzerine pekmezli su veya şekerli su sürüldüğü de görülmüştür. Bu uygulamanın da yarayı daha çabuk iyileştirdiği söylenmiştir. (KK44)

4.2.32. Sütü Arttırmak

Yeni doğum yapmış kadınlarda sütün gelmesi ve sütün çoğalması için ayrı ayrı tedaviler uygulanmaktadır. Çankırı'da yapılan derleme çalışmalarında yörenin kış için yapmış olduğu tarhana çorbasının annenin sütünü arttırdığı ifade edilmiştir. Tarhana çorbasının yanında yarma ile yapılan yemeklerin, erişte ve bulgurla yapılan çorbaların da sütü arttırdığı söylenmiştir. (KK4) Yörede sütün çoğalması için uygulanan bir başka yöntem ise çeşitli meyve ve baharatlardan hazırlanan komposto ve şerbetlerdir. Üzüm hoşafı (KK9), incir ve kayısı kompostosu (KK11), elma, üzüm, incir ve armut kompostosu (KK18) ile tarçın, karanfil ve lohusa şekerinden yapılan lohusa şerbeti sütü çoğaltan besinlerdir. (KK10) Ayrıca Çankırı'da bazı bitkilerle yapılan ve adına süt çayı denilen bir de çay vardır. Anason ve rezeneden oluşan bu çaya sütü çoğalttığı için süt çayı adı verilmiştir. (KK51)

"Sütü gelmeyen veya az gelen kadınlar için kuru fasulye haşlanır bir bezle kadının sırtına sarılırdı. Sıcak olarak hemen sarılırdı. Bu bez bir gün boyunca annenin sırtına sarılırdı." (KK12)

Çankırı'da ayrıca sütün gelmesi için bitkilerle birlikte bir de inanış gelişmiştir. Kaynak kişinin aktardığı bu inanış şu şekildedir: "Sütü arttırmak için bol bol yeşil soğan yedirilir. Hatta bu yeşil soğanlar toplanır, sabahleyin bir çobana verilir. Çoban akşama kadar sürüsünü otlatırken bu yeşil soğanları cebinde taşır. Akşam geldiğinde de sütü gelmeyen kadına bu yeşil soğanlar ekmekle birlikte yedirilirdi." (KK41)

4.2.33. Şeker Hastalığı

Şeker hastalığı için genellikle bazı bitkiler, sebzeler ve meyveler tüketilmektedir. Yapılan derleme çalışmalarında şeker hastalığı için herhangi bir ilaç, macun veya karışıma rastlanmamıştır. Yörede çok fazla yetişen alıç ve bu alıçtan yapılan sirke

şeker hastalığına iyi gelmektedir. (KK7) Acı erik veya dağ eriği (KK14), taze fasulye (KK28), salatalık ve kızılcığın da (KK42) şeker dengeleyici özelliği belirtilmiştir.

4.2.34. Tansiyon

Tansiyon hastalığında en yaygın müdahale yöntemleri hemen her yörede olduğu gibi Çankırı'da da aynıdır. Tansiyon düştüğü zaman sarımsak yutulur, tansiyon yükseldiği zaman şekerli su içilir. (KK6) Ayrıca yüksek tansiyon hastalığında bir bardak suya bir iki damla karabaş otu yağı ile bir tutam zerdeçal atıp içilmesi önerilir. (KK 51)

4.2.35. Uykusuzluk

Uykusuzluk veya rahat uyku için melisa yaprağı önerilmiştir. Toplana ve kurutulan melisa yaprakları çay gibi demlenerek hazırlanır ve yatmadan önce içilir. (KK29)

4.2.36. Vücudu Kuvvetlendirmek

Çankırı'da hemen her kış herkesin evinde tüketilen tarhana çorbası vücudu kuvvetlendirmek ve dinç tutmak için de tüketilmektedir. (KK21) Vücudu kuvvetlendirmek ve bağışıklık sistemini desteklemek için üzüm kurusu (KK51) ile kuşburnu şerbeti de belirtilmiştir. (KK26)

4.2.37. Vücut Ağrıları

Vücut ağrılarında genellikle yöre halkı arasında kelem olarak adlandırılan lahana kullanılmaktadır. Lahananın yaprakları asma yapraklarıyla birlikte kaynatılıp lapa haline getirilir. Bu lapa da sıcak bir şekilde ağrıyan bölgeye sürülür. (KK41) Ayrıca bu lapa hazırlığında ebegümeci bitkisi de lapa olarak hazırlanıp ağrıyan yere sarılmıştır. (KK43)

4.2.38. Yanıklar

Çankırı'da bir kış hazırlığı olan yufka ekmeği aynı zamanda halk hekimliğinde kullanılır. Yanık olan yere yufka ekmeği suyla ıslatılır ve yanan yere sarılır. Bu yufka ekmek o yerin ağrısını hafifletir. (KK18)

4.2.39. Arı Sokmaları

Çankırı'da arı sokmalarında bazı bitkiler kullanılmaktadır. Arı soktuğu an arının soktuğu yer ya soğanla (KK1) ya sarımsakla (KK3) ya da sirkeyle (KK5) ovulur. Bu

işlem yapıldığında arının soktuğu yer şişmez. Eğer sokan yabani eşek arısı ise önce sarımsak ezilir, üzerine biraz tuz serpilir ve yoğurtla karıştırarak bir merhem elde edilir. Bu merhem de arının soktuğu yere sürülür. (KK6)

4.3. Çankırı'da Hayvansal Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan halk hekimliğiyle ilgili kullanılan tedavi yöntemlerinin en önemlilerinden biri de hayvansal kaynaklı tedavi yöntemleridir. Hayvanlar ile insanların yakınlığı, insanların yerleşik hayata geçmesinden çok daha öncesine dayanmaktadır. Avcı ve toplayıcı insanların yaşadıkları mağaralarda bulunan duvar resimlerinde ateş etrafında duran insanların yanında kurtlar da bulunmaktadır. Kurt, at, koyun, keçi ve kedi evcilleştirilen ilk hayvanlardan olmuşlardır. Gerek av hayvanı gerekse de evcilleştirilen hayvanların sadece etleri kullanılmamış, bu hayvanlar aynı zamanda çeşitli hastalıklar için tedavide de kullanılmıştır. Özellikle hayvanların eti, yumurtası, sütü ve bu gıdalardan yapılan diğer besinleri ile hayvansal yağlar, hayvan boynuzları, hayvanın derisi ve iç organları da tedavilerde kullanılmıştır. Günümüzde Çankırı yöresinde de tespit edilen hayvansal kaynaklı tedavi yöntemlerini aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

4.3.1. Arpacık

Gözde çıkan şişkinlik ve kızarıklığa arpacık ismi verilmektedir. Göze ağrı ve acı verdiği için gündelik hayatta zorlanılmaktadır. Çankırı'da arpacık, halk ağzında itdirseği olarak geçmektedir. İtdirseği çıkan bölgenin bir köpeğe yalatılması ile hastalığın geçeceği inanışı doğmaktadır. Köpeğin arpacığı yalaması ile kişinin şişkinlik ve kızarıklıktan kurtularak tedavi edeceğine inanılmaktadır. (KK 47)

4.3.2. Basur

"Basur hastalığına kaplumbağa çok iyi gelir. Kaplumbağayı ortadan deleceksin, üzerine oturacaksın. Kaplumbağanın sıcak kanı basuru hemen iyileştirir." (KK61)

4.3.3. Boğaz Ağrısı

Boğaz ağrısı olan hasta propolis yedirilir veya sütün içine karıştırılıp içerek tedavi olmaktadır. (KK30)

4.3.4. Böbrek Taşı Düşürme

Yoğurdun üstüne çıkan yeşil suyun böbrek taşına iyi geldiği söylenilmektedir. (KK29)

4.3.5. Covid-19

Son yılların korkutucu hastalığı olan Covid -19 için, insanlar aşı piyasaya çıkmadan önce alternatif tıpa ağırlık vererek bu hastalığın bulaşmaması için önlemler almışlardır. Eğer bu hastalık bulaştı ise doktorun verdiği ilaç yanında geleneksel halk hekimliğine de başvurmaktadırlar.

Covid -19 olmamak için yoğurdun içine bolca sarımsak karıştırılıp tüketilmektedir.. (KK29)

Bağışıklık sistemini güçlendirmek ve covid-19 riskini azaltmak için her gün düzenli kefir içilmektedir. (KK35)

4.3.6. Çıban

"Yüzümüzde kızamıktan büyük iltihaplı yaralar çıkardı. Bunun için beyaz sabun ve don yağı birlikte karıştırılırdı. Avucunun içinde ezerlerdi ki avuç içinin sıcaklığıyla birlikte birbirine girsin. Bu karışımı da bal mumu ile yoğururlardı. Yaranın üstüne koyarlar üzerini de sinir otu ile kapatıp sararlardı. Bu yarayı deşer içinde biriken bütün iltihabı akıtırdı." (KK28)

4.3.7. Çocuk Düşürmek

İstenmeyen çocuk olduğu zaman çocuğu düşürmek için tavuk kanadı vajinal bölgeye sokulur. Böylece ana rahminde gelişmeye başlayan cenin hayatı sonlanır ve ana rahminden düşmektedir. (KK18)

4.3.8. Çocuk Hastalıkları

"Çocuğu sütten kesmek için kara koyunun yününden bir tutam alınır ve memenin ucuna bağlanır. Çocuk kara yünü görünce korkar bir daha emmek istemez." (KK4)

"Çocuklar ateşlenince hemen ballı su yapardık. Buna şıra derler. Ondan içirirdik. Ateşli çocuğa su içirmez şekerli sudan şerbet yapar bu şerbetten içirirdik." (KK4)

Yeni doğan çocuk büyüdüğünde yüzünde tüylenme olmaması için çocuğun yüzüne karınca yumurtasını büyüyene kadar düzenli sürülmektedir. (KK30)

"Zayıf doğan ve gelişmeyen çocuklar için canlı bir tavuk kesilir. Tüyleri yolunur ve içi temizlenir. Derisi soyulur ve bebek bu deriye sarılır." (KK42)

"Sürekli altına işeyen, yatağı ıslatan çocuklara fare haşlanıp yedirilirdi." (KK42)

“Zayıf olan çocuklara kara eşek sütü içirirler.” (KK59)

“Eskiden altına kaçıran çocuklara kirpi eti yedirilirdi.” (KK60)

Sünnet yaralarının çabuk iyileşmesi için yaranın üstüne hayvan dışkısını bir hafta boyunca sürerek tedavi etmektedirler. (KK62)

“Geç konuşan çocuklara Hacca gidenler deve dili getirirlerdi. Çocuğa deve dili yedirirlerdi konuşsun diye.” (KK62)

4.3.9. Doğum ve Sonrası

Hamilelik sonrası kadının yüzünde çıkan koyu lekeler anne sütüyle düzenli temizlendiğinde geçmektedir. (KK11)

Doğum esnasında annenin saçıyla yüzünün terini silerse yüzündeki lekeler geçmektedir. (KK4)

4.3.10. Dolama

“El parmağında çıkan dolamalarda bal sürüp bir bezle sarılır. Sabaha tüm iltihap akmış olur.” (KK4)

Dolama olan yere çiğ et sarılmaktadır, sabaha kadar dolama olan yer et ile bekletilerek tedavi edilmektedir. (KK5)

“Parmakta dolama çıktığında büyükbaş hayvanın burnuna sokar biraz bekletirdik. Dolama akana kadar ara ara devam ederiz.” (KK7)

4.3.11. Eklem Ağrıları, Romatizma

“Diz ağrılarında genelde sülük kullanılırdı. Dizin belli yerlerine sülük yapıştırılır, sülükler pis kanı emerdi.” (KK2, KK18, KK21, KK32)

4.3.12. Güneş Çarpması

Başına güneş geçen kişi için ayranla banyo yaptırarak güneş çarpmasının geçeceği düşünülmektedir. (KK17)

4.3.13. İshal

“Yağsız süzme yoğurt ile yayla çorbası yapılır. Bu da ishale iyi gelir.” (KK10)

4.3.14. Kara Sevda

Kara sevdaya düşenlere kara kedi kanı içirilmektedir. Hasta kara sevdaya düşünce teninin kapkara olduğu inanışı vardır. Kara kedi kanını hastanın haberi olmadan kızılcık şurubunun içine konulur. Bu şurubu içen hastanın ten renginin açılarak iyileştiği görülmektedir. (KK59)

4.3.15. Kırık/Çıkık

"Çıkık olan yer tuzlu suyla ovulur. Sonra sabun sıcak suda eritilir bir de onunla ovulur. En son da çiğ et ile sarılırdı." (KK4)

"Et ezilmesinde önce hayvanın karaciğeri sarılır. Keçi koyun ciğeri fark etmez herhangi birinin karaciğeri olur." (KK4)

"Kırık çıkıkçılar Amerikan bezi dediğimiz o bezleri hazırlar, bal sürerek kırık kollara sararlardı." (KK10)

Kırık çıkık hastalıklarında çiğ et sarılarak tedavi edilmektedir. (KK17, KK37)

"Köyün yaşlıları kırık çıkıklarda çekerek tedavi ediyorlar. Genelde inek eti sararlar. Çiğ et sararlar." (KK21)

"Kırık ve çıkıklarda yumurta ile un karıştırılıp alçı gibi sarılır ve kırk gün bekletilir." (KK42)

"Tavuğu ortadan yardıktan sonra burkulan yere bez ile sarıp sabaha kadar geçerdi, siyah kanı engelleyip, kan akışını sağlıyordu." (KK46)

4.3.16. Kısırlık/Çocuksuzluk

"Balla çörekotu macun yapılır ve sürekli bu karışım yenir." (KK29)

"Çocuğu olmayan kadınların rahimlerine bal ile tere yağ sürülür." (KK40)

"Çocuğu olmayan kadının rahmine sülük yapıştırılır. Sülük pis kanı emer." (KK43)

4.3.17. Köpek Isırığı

"Köpek ısırığının hemen iyileşmesi için ısıran köpeğin tüyünü yaraya bastırmak gerekir." (KK43)

4.3.18. Mide Hastalıkları

"Mide yanmasına da soğuk süt iyi gelir. Midenin yangınını alır." (KK9, KK35)

4.3.19. Nazar

“Bir eve veya traktör gibi bir araca göz olmaması için tavşan ayağı asarlardı.” (KK2)

Nazar değmemesi için keçi veya geyik boynuzu evlere, bahçelere ve tarlalara asılmaktadır. Nazar değmemesi için kaplumbağa kabuğu da duvara asılmaktadır. (KK18)

“Nazar değmesin diye kaplumbağa kabuğu asarlar.” (KK37)

4.3.20. Öksürük

Öksürük kesilmesi için hastanın sırtına bal sürer, sırt üstü yatarak iyileşmektedir. (KK2)

“Öksürük için hayvanların iç yağı olur. Bu yağ bez gibidir. Bu iç yağını sırtımıza sararız.” (KK18)

Öksürük tedavisi için balla pekmezi karıştırıp içilerek hastalığın geçeceği söylenilmektedir. (KK22)

4.3.21. Saç Biti

Hayvan kemiğinden yapılmış taraklarla bit düşen saçı sık sık taranmaktadır. Sık taramadan sonra bitin geçtiği söylenilmektedir. (KK32)

4.3.22. Sarılık

“Büyükbaş veya küçükbaş hayvanın karnını yarıp işkembesini temizledikten sonra çocuğu içine koyarlardı, o şekilde bir iki saat kalır, sarılık hastalığı geçerdi.” (KK46)

4.3.23. Sıtma Hastalığı

“Sıtma hastalığına tezek iyi gelir. Sıtması olanlar ve sıtma tutanların göğsüne tezek sararlar. Tezek onu sıcak tutar.” (KK62)

4.3.24. Sütü Arttırmak

“Taze inek sütünün içine nişasta katılır, sütü gelmeyen kadına içirilirdi.” (KK48)

“Sütü az olan kadınlara bol bol ayran ve süt içirilir.” (KK7)

Annenin sütünü arttırmak için tereyağlı yumurta pişirilerek yedirilmektedir. (KK34)

4.3.25. Verem

“Kavanozun içine kırk elli kadar çiğ yumurta koyup içine bir o kadar da limon suyu koyarlardı, sürekli karıştırıp macun haline getirip yedirirlerdi.” (KK2)

“Verem olanlara köpek eti yedirilir. Ama eti yerken hastanın tiksinmemesi gerekir. Bizim orada bir kadın verem oldu. Eşi gitti, bir köpek öldürürdü. Onun etini de annesine pişirtti. Normal yemeğin içine koyarak yedirdiler.” (KK10)

“Verem için köpek pisliğini lapa ile karıştırıp hastaya yedirirlermiş. Pislik pisliği sürermiş derler.” (KK48)

4.3.26. Vücudu Güçlendirmek

Kemiklerin kuvvetlenmesi için yumurtanın kabuğunu havanda ezip su ile içirilir ve kemiğin güçleneceği inanışı olur. (KK1)

Bir tencereye biraz ıhlamur, biraz kuşburnu, biraz da limon koyup kaynatılarak düzenli içildiğine vücuda kuvvet verdiğine inanılmaktadır. (KK3)

“Sülük yapıştırılırken bir mevsim vardır. Kirazlar büyümeden, kiraz yemeden yapılır. Pis kan vücuttan çıkınca insan kuvvetlenir.” (KK9)

4.3.27. Yanık, Yara

“Çocukları çok emzirdikçe meme ucunda yaralar çıkardı. O yaraları yumuşatıp iyileştirmek için sütün üzerinde biriken kaymağı alır meme ucuna süreriz.” (KK4)

Güneş yanıklarında yoğurt sürerek tedavi edilmektedir. (KK1, KK4, KK17, KK19)

Ateş yanığına yoğurt ile salçayı karıştırılır ve yanık olan yere sürerek tedavi edilmektedir. (KK5)

“Yumurtayı yağsız pişirir, yanık olan yere koyar, bir bizle (bez) sarardık.” (KK5, KK14, KK40)

Çankırı’da tarlada çalışıldığı zaman güneş yanığı olan kişiler çoktur. Güneş yanığı için çabuk iyileşmesi için ineklere yalatılarak tedavi edilmektedir. (KK5)

Yara olduğu zaman yılan kabuğu sarılmaktadır. Yılan deri değiştirdiği zaman çıkan deri kurutulur ve yaralara basılarak tedavi edilmektedir. (KK37)

Yanık tedavisi için yumurtanın yağı çıkarılarak yanık olan yerlere sürülmektedir. (KK39)

Yanık olan yerlere bal sürüldüğünde yanığa iyi geleceği anlatılmaktadır. (KK41)

"Kaplumbağa kabuğunu tuz gibi ezip yanığın üzerine serpilince geçer." (KK42)

Kabuklaşan yaralara, kanayan yaralara örümcek ağını üstüne konulmaktadır. Hem kanı durdurduğu hem de mikrop kapmasını önlediği bilinmektedir. (KK48, KK61)

Kanayan yaralara bal sürüldüğü zaman kanın durduğu söylenilmektedir. (KK59)

Ateş yanıklarına koçboynuzunun yakılıp külleri yanığın üzerine dökülerek, bir bezle sarılarak tedavi edilmektedir. (KK63)

4.3.28. Yılan, Akrep, Arı vb. Hayvan Sokmaları

Yılan soktuğu zaman hemen bir bıçakla yılanın soktuğu yer kesilmektedir. Sokan yılan öldürüp ezilir, sonra da yılanın soktuğu yere sarılmaktadır. (KK18)

Arı sokmasına olduğu durumda şişen yere yoğurt sürmektedirler. (KK26)

"Akrep soktuğu zaman sokan akrep hemen yakalanıp öldürülür. Ölen akrep yaranın üzerine sarılınca zehirli kanı atar." (KK62)

4.3.29. Zatürre

Zatürre olan kişi bal ve pekmezi karıştırıp hastalığı geçene kadar yemesi gerekmektedir. (KK3)

Zatürre olan kişi koyun inak gibi hayvanın derisi yüzüldükten hemen sonra sıcak şeklinde vücuduna sarılır, deri yeni kesildiğinde sıcak olduğu için zatürre olan kişiyi ısıtır ve hastalığın geçtiği anlatılmaktadır. (KK45)

4.3.30. Zehirlenme

Zehirlenen hastaya yoğurt yemesi ile tedavi edilmektedir. (KK37)

4.4. Çankırı'da Madensel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar

Çankırı Tuz mağarası halk hekimliği için madensel tedavi için çok önemli bir yere sahiptir. Mağara sadece bir kültürel zenginlik olarak değil insanların gezdiklerinde şifa buldukları şifahane olarak düşünülmektedir. Çankırı tuzunun, mağaradan elde

edildiği için diğer tuzlardan daha sağlıklı olduğuna inanılmaktadırlar. Çankırı tuzu şifa için birçok inanış ve uygulamalarda kullanılmaktadır. Çankırılılar halk hekimliğinin madensel tedavisinde tuz, toprak, iğne gibi birçok emleri mevcuttur.

4.4.1. Astım, Bronşit

Çankırı'nın kaya tuzu mağarası ve tuzun kendisi astım, bronşit hastalığına faydalı olmaktadır. (KK29, KK58)

4.4.2. Boğmaca

Boğmaca hastalığı olan kişi toprağın ısıtılmasıyla ortaya çıkan buharın yüzüne doğru tutulması ile tedavi edilmektedir. (KK29)

4.4.3. Burun Kanaması

Burun kanaması yaşayan kişi sırt üstü yatırılıp saçı çekilince burun kanamasının duracağı inanılmaktadır. Burun kanaması yaşayan kişinin saçları soğuk suyla yıkanılması ile kanamanın geçeceği düşünülmektedir. (KK15)

Burnu kanayan kişi kan taşı ile tedavi edilmektedir. Taşın burnu kanayan çocuğun üzerine takılması ile burun kanamasının olmayacağı düşünülmektedir. Eskiden berberlerde de kan taşı olduğu söylenilmektedir. Berber tıraş esnasında bir yeri kesilen kişinin kanının durması için kan taşını kanayan bölgeye sürmektedir. (KK16)

4.4.4. Çocuk Hastalıkları

Çocuk doğar doğmaz hastalanmaması içi tuzlanmaktadır. Çankırı'da yeni doğan çocukların koltuk altı, bacak arası, elleri ve ayakları tuzla ovalanmaktadır. Üç gün bebeğin vücudu su değmeden sadece tuzla ovulmaktadır. Bu uygulamadan sonra çocuğun ileride terlemeyeceği veya terlerse pis kokmayacağı düşünülmektedir. (KK4, KK7)

Yeni doğan çocukların göbek bağı düştüğü zaman çabuk iyileşmesi için herhangi bir çaput yakılarak siyahlaştıktan ve soğutulduktan sonra çocuğun göbeğine sarılmaktadır. (KK7)

Bebeklerin ağızlarında pamukçuk olduktan sonra bebeğin ağız içi dikkatli bir şekilde karbonatla ovalanarak temizlenmektedir. Anneler bazen bebeğin ağzındaki pamukçuk geçmesi için göğüs ucuna karbonat sürdükten sonra emzirmektedir (KK16)

4.4.5. Diş Hastalıkları

Çankırı'nın tuzu meşhur olduğu için her derde deva geldiği inanışı bulunmaktadır. Diş ağrısında tuz tedavi için kullanılmaktadır. Diş ağrısı yaşayan kişi hangi dişinde sızlama yaşıyor ise o dişine tuz basarak tedavi etmektedir. (KK4)

4.4.6. Doğum Kontrol Yöntemleri

Hamile kalmak istemeyen kadın cinsel ilişkiye girmeden önce vajinal bölgesinin içine limontuzu ve pamuk koymaktadır. (KK32, KK41)

Kadın İstenmeyen gebeliği önlemek için cinsel ilişkiden önce kibrit çöpünün kükürtlü yerini özel bölgesine sokmaktadır." (KK34)

4.4.7. Hamilelik/Doğum ve Sonrası, Lohusa

Eskiden köy yerlerinde doktor olmadığı için evde doğum yapılmıştır. Hamile kadın doğum ve doğumdan sonraki işlemler için temiz bir yerden toprak toplamaktadır. Daha sonra doğum gerçekleşeceği zaman önce annenin yatağına bir naylon serilmektedir. Naylonun üstüne de toplanılan toprak ısıtılarak toprağı naylonun üstüne dökmektedirler. Doğum yapan kadın bu sıcak toprağın üstüne yatarak doğum esnasında çok kanaması varsa kanaması azalarak durduğu söylenilmektedir. (KK4)

Doğumdan sonra yatağa bez serilir ve temiz toprak ısıtılıp bezin üstüne dökülür. Annenin doğum sonrası ağrısı ve kanamasının kesilmesi için bu uygulama yapılır. (KK7)

Lohusa anne ile yeni doğan çocuk odada yalnız kaldıklarında kötülüklerden korunması için ikisinin yastığının altına bıçak koymaktadırlar. Yastığın altına karşılık [Kurân'ın küçüğü] ve bıçak koymaktadırlar. Lohusa anne ve çocuğu her türlü kötülüklerden ve nazardan korumak için konulurdu. Anne ve bebeğinin yastıkları altına konulan ayetler ve bıçak kırk gün kalmaktadır. Çocuğun kırkı çıkınca yastıklarının altındakiler çıkarılmaktadır. (KK9)

Yeni doğum yapmış annelerin sütünün çabuk gelmesi ve çoğalması için süt taşı takılmaktadır. Bu süt taşı takılırken "sütü bal olsun" denilmektedir. (KK13)

Kâbe'den yeni doğum yapan anneye süt taşı getirildiği söylenilmektedir. Süt taşının beyaz, mavi renkli olukları bilinmektedir. Bebek emziren annelerin bu taşları boyunlarına takarak sütünün artacağı inanışı doğmaktadır. (KK17)

4.4.8. Eklem Ağrıları

Sırt, bel ve kol ağrıları için katran yağının ağrıyan yere sürülmesiyle ağrılar tedavi edilmektedir. (KK7)

Tuz ile limon karıştırılarak ağrıyan eklem yerlerine sürülerek tedavi edilmektedir. (KK58)

4.4.9. Gelincik Hastalığı

Çocuklarda gelincik hastalığı olmasın diye yastıklarının altına gelincik taşı konulmaktadır. (KK15)

4.4.10. Göbek Düşmesi

Anne karnındaki çocuk anneden gerekli besinleri göbek kordonu yardımı ile almaktadır. Doğumdan sonra bebek için bu kordonun bir önemi kalmadığı için halk arasında göbek bağı diye adlandırılan bu kordon bebeğin karnından birkaç cm uzun kesilerek bağlanılmaktadır. Göbek bağı kuruyarak düşmektedir. Düştükten sonra bebeğin karnında küçük bir iz veya çukur bulunmaktadır. İnsanlar görsel olmasa da göbek bağının olduğu iç kısmından yer değiştirerek veya göbek deliğinden oynayarak göbeğin yer değiştirdiğini düşünmektedir. Bazen çok ağır bir şey kaldırdığında şüphelenmektedirler. Bu genellikle karında ağrı, mide bulantısı gibi şikâyetlerin belli tedaviler uygulandıktan sonra geçmediği zaman göbek bağının olduğu yere eli ile bastırıldığında halk ağzında göbek deliğine koyduğunda atmadığı hissedildiğinde göbeğin düştüğüne inanılmaktadır (Kolot, 2018, s.136-137).

Göbek düşmesi için madensel tedavi yöntemi olan iğneden yararlanmaktadır. İğne ile göbek çekme işlemini yapacak kimse abdest alması gerekmektedir. Abdest aldıktan sonra işleme başlamaktadır. Göbek düşmesini anlamak için sadece kişinin karnına bakılmadan bir tasa su ve toplu iğne koyulur. İşaret parmağı ile suyun dibindeki dikiş iğnesine bastırılır ve havaya kaldırılır. Eğer iğne işaret parmağıyla beraber havaya kalkarsa hastanın göbeği düşük değildir. Fakat işaret parmağından düşerse göbeği düşmüş demektir. Göbeği düşen hastaya suyun içindeki iğneye bastırarak Kur'an-ı Kerim'den Zuhruf suresi 13.ayet ve Kalem suresi 51. Ayet okunmaktadır. Okuma işlemi bittikten sonra suyun içindeki işaret parmağını hafifçe kaldırır eğer iğne parmağın altından düşmezse göbeği kalkmış demektir. Eğer parmağın altından suyun

içine düşerse iğne ile göbek çekilmemiştir. Tekrar iğne parmağın altından düşmeyene kadar dua edilerek tedavi edilmektedir. (KK66)

4.4.11. Kırık/Çıkık

Kırıkçı hastanın ağrısına bakarak kırık olduğunu anladığı zaman zift eriterek bir bezin üstüne zift sürmektedir. Ziftli bezin, kırık bölgeye sarılması ile o alanın ısınması gerçekleştirilir ve böylece kırık yerin iyileşeceği düşünülür. Belli bir süre verildikten sonra kırıkçı ziftli bezi çıkarır. (KK2, KK4, KK7, KK33, KK4)

Eskiden çıkıkçıların çok olduğu ve herhangi bir incinmede bile tedavi için gidilmektedir. Çıkıkçı önce eli ile ağrıyan yere bakar eğer çıkık ise ılık su ve sabunla ovalayarak çıkan yer çekilip tak diye bir ses duyulduğu ve çıkan yerin yerine oturduğu anlatılmaktadır. (KK8)

Kaynak kişinin dedesinin bir kaza sonucu her yerinin kırılması sonucu Çankırı'da köylerindeki tarladan toprak alıp suyla çamur yaptıklarını anlatmaktadır. Dedesinin her yerine bu çamuru sürerek alçı gibi yaparak tedavi ettiklerini söylemektedir. (KK20)

Kırık tedavilerinde kili su ile hamur gibi yoğurmak gerekmektedir. Kırık olan yere hazırlanan kil bez ile sararak tedavi edilmektedir. (KK32)

4.4.12. Mide Hastalıkları

Mide ağrısının geçmesi için bir kaşık karbonatı bir bardak suyla karıştırılıp içtikten sonra mide ağrısının geçeceği söylenilmektedir. (KK12)

4.4.13. Nazar

Halk hekimliği inanış ve uygulamaları için önemli mistik gücü olduğuna inanılan nazarın tedavisinde dinsel, büyüsel ve madensel araçlar kullanılmaktadır. Burada madensel tedaviler üzerinde durulacaktır. Yapılan saha araştırmasında nazar için kurşun dökme işlemi uygulandığı tespit edilmiştir. Bu kurşun dökme işleminde ilk önce metal mutfak kepçesinin içine kurşun ve katı yağ konulmaktadır. Ardından bu kepçe ateşin üstüne yerleştirilerek kurşun eritilmeye çalışılmaktadır. Burada kepçenin içine konulan katı yağın kurşunun erimesi için kullanıldığı bilinmektedir. Kurşun eridikten sonra nazar değen kişi sırt üstü yatarak üzerine baştan aşağı bez örtülmektedir. Kurşun dökecek olan kişi bir tas su hazırlayarak bunu kişinin başının

üstünde tutar ve eriyen kurşunu tasın içine boşaltır. Daha sonra suda soğuyan kurşun yeniden kepçe ile eritilerek aynı işlem nazar değen kişinin sırasıyla bel ve ayakucuna uygulanır. Uygulama yapılan kişi üzerindeki örtüyü çekerek kalkar ve eline elek alır. Bu eleğin içinde terlik, ayna, tarak, soğan, sarımsak vb. şeyler bulunmaktadır. Eleğin içindeki aynayı ve tarağı nazar değen kişi almaktadır. Daha sonra ise aynaya bakarak saçını taramaktadır. Ardından elek içerisindeki malzemeler alınmaktadır. Nazar değen kişi ve kurşun döken kişi karşılıklı elekleri birbirine doğru itmektedir. En son nazar değen kişi kapıdan dışarıya eleği yuvarlayarak nazarın dışarıya çıktığı inanış ve uygulamasını yapmaktadır. Bir başka yöntemde ise elek boşaltılarak kurşun döken kişinin arkasından nazar değen kişi elek yuvarlar. Bu elek yuvarlama eylemi kurşun döken kişinin elek arkasından çıkıp gittiği inanışıdır.

Nazar değdiği düşünüldüğünde tuzun birazını ateşe atarak nazarın kötü enerjisinden kurtulacağı inanışı bulunmaktadır. Ateşe atılmayan tuzun yüze sürülerek nazarın kötü enerjisinden temizlendiği inanışı yer almaktadır. (KK1)

Nazar değdiği düşünülen kişiye kurşun dökülmesi ile nazarın kişiye olan kötü etkisinin geçeceği düşünülmektedir. (KK4, KK5)

Nazar değmesi için kurşun dökülme aşamasında dinsel tedavi boyutu bulunmaktadır. Kurşun dökme esnasında kurşun döken kişi nazar değdiği düşünülen kimseye 3 İhlas 1 Fatiha sureleri okuyarak nazar değmesinin geçeceğine inanmaktadır. Şükran Öztürk kurşun ocağının olmadığını söylemektedir. Şükran Öztürk Kaynanasının kurşun dökme esnasında enim elim değil Fadime Anamın eli cümlesini söylediğini bilmektedir. Kaynanası kurşun dökülen suyun içine eriyen kurşunu döktüğünü anlatmaktadır. Kurşun suyun içinde soğuduktan sonra kurşuna bakarak bir şeylere benzettiğini söylemektedir. Bu benzettiklerinden birinin göz olduğunu söylemektedir. Göze benzetilmesiyle kurşun döktüren kişiye "göz değdi" kelimesini söyleyerek üzerinde nazar olduğunu kanıtlamaktadır. Sürekli ağlayan çocukların kurşun döküldükten sonra mışıl mışıl uyuduğu görüldüğünü belirtmektedir. (KK6)

Eskiden metal mutfak kepçesinin içine kurşun koyulur ve mum yakılırdı. Mumun yakılma sebebinin kurşunun çabuk erimesi olduğu düşünülmektedir. Kurşun dökülme esnasında bir kaba su koyulur, eriyen kurşun sonra o kaba dökülmektedir. Kabın içinde su ile iğne olduğu belirtilmektedir. (KK7)

Kurşun döken biri el verebilmektedir, diğer el alan kişilerin de kurşun dökebildiği söylenilmektedir. Kurşun dökme işlemi için hazırlanan kalbura ayakkabı veya terlik koyarlardı. Bunun amacı kurşunu döktüren kişi rahatlığa kavuşsun şeklindedir. Kalburun içinde ayna, tarak, ekmek, iğne bulunmaktadır. Ekmeğe iğne batırılırdı. Daha sonra ekmek dışarıya bir yere hayvanların yemesi için bırakılırdı. Kurşun dökme esnasında bakır tasın içerisine su koyulmaktadır. Bakır tastaki su bir gece dışarı bırakılarak suyun ay ışığı görülmesi sağlanırdı. Bu su ile evin içindeki bütün odalarda dolaşarak etrafa serpilmektedir. Daha sonra bakır olan tasta üzerlik ve soğan kabuğu ile tütsü yapılarak tüm evin içerisine duman gezdirilmektedir. Kurşun dökme esnasında kullanılan ekmek köpeğe yedirilir iğne ise kurşun döktürenin yakasına takılmaktadır. (KK14)

Nazar değmeden önce yapılan inanış ve uygulamalarda bulunmaktadır. Bunlardan biri de nazar değmesini önlemek için koltuk altına tencere karası sürülmesidir. (KK19)

Nazar için kurşun dökülürken "benim elim değil Fatma ananın eli, üçler beşler altmış yetmiş nazar çekmiş" sözleri kullanılmaktadır. (KK32)

4.4.14. Saç ve Deri Hastalıkları

Çankırı'da eskiden genellikle saçların beyaz kille yıkandığı anlatılmaktadır. Kepeği, deri döküntüsünü, kaşıntı gibi hastalıkların tedavisine iyi geldiğini belirtmektedir. (KK40)

4.4.15. Yara ve Kanamalar

Kanamalarda odun külünü bir bezle sararak, bu bez kanama bölgesine yerleştirilir ve kanın hemen kesildiği anlatılmaktadır. (KK2)

4.4.16. Yılan, Arı vb. Hayvan Sokmaları

Yılan soktuğu zaman hemen soğuk demir basıldığı anlatılmaktadır. Demir aracılığıyla zehrin etkisinin geçeceği düşünülmektedir. (KK2)

Çankırı'nın köylerinde zehirli hayvanların daha çok olduğu bilinmektedir. Akrep ve yılan çok olduğundan insanlara zarar vermektedir. Akrep veya yılan ısırması sonrası o bölge ucu ısıtılan bir bıçak ile kesilir. Bıçakla kesilen bölgede bulunan zehirin kanla birlikte çıktığı anlatılmaktadır. (KK8)

Sivrisinek ısırmasının sonucu olan kaşıntının tuzla ovularak geçtiği bilinmektedir. (KK11)

Arı soktuğu zaman kibritin başını ıslatarak arı sokan yere sürünce iyileşeceğine inanılmaktadır. (KK13)

Arı sokmasında bıçağın soğuk bir şekilde arının soktuğu yere bastırılmasından sonra sokulan yerin şişmesinin engellendiği anlatılmaktadır. (KK15)

4.5. Çankırı'da Dinsel-Sihirsel Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar

Çankırı'nın, geleneğine bağlı ve inanışlarına sahip çıkan bir şehir olduğu görülmektedir. Geleneksel halk hekimliği boyutunda Çankırı'ya bakıldığında dinsel ve büyüsel tedavi inanışları ve yöntemleri bulunmaktadır. Dini konuda kendini yetiştiren büyüklerin şifacı olduğu ve uyguladıkları yöntemlerin kutsal olduğu için hastalıklara iyi geleceği düşünülmektedir. İnsanlar okuma seviyeleri ne düzeyde olursa olsun tıpta çaresiz kaldıkları durumda dinsel ve büyüsel tedavi yöntemlerine başvurmaktadır.

4.5.1. Çocuk Hastalıkları

"Çocuklar zamanında yürüyemediği zaman camiye götürürdük, kim önde giderse ayağına ip bağlardık, o kişi bıçakla ipi keserdi o kesen kişinin cebine de yumurta koyardık." (KK27)

4.5.2. Genel Hastalıklar

Hastalara şifa ayetleri, dua ayetleri yazılır. Bu ayetlerin yazılı olan kâğıdı bir bardak suyun içine atarlar. Kâğıttaki mürekkep suya karışına kadar bekletirler. Sonra o suyu hastaya içirirler. (KK25)

4.5.3. Kısırlık/Çocuğu Olmama

"Kızılırmak'ta bir hoca vardı. O hoca bir muska yazardı. Kadın bu muskayı takardı. Sonra da çocuğu olurdu." (KK47)

4.5.4. Nazar

Nazar için 40 tane çörekotunun her birine Ayet-el Kürsî okunur ve küçük bir muskanın içine konur. Bu da nazar değmemesi için istenilen yere asılmaktadır. (KK39)

“Nazara genelde bizim köyde muska yazarlar. Önce kâğıtlara dualar yazar. Sonra bu nazar değen kişilere dua okuyup üfler. Sonra bunu üçgen şeklinde sarar. Deri bir kap yapar. Hastalık muskası, koruma muskası, nazar muskası gibi çeşitli muskalar yapılıyor.” (KK23)

4.5.5. Ruhsal Hastalıklar

Ruhsal hasta olan kişiler hoca olarak adlandırılan dini konuda kendini yetiştirmiş kimselere gitmektedirler. Hoca muska yazmaktadır. Bu muskanın içerisinde ruhsal hastalığa iyi gelecek duaların yer aldığı ve bu muskayı hazırlayan hocanın kırk gün boyunca dualar okuduğu anlatılmaktadır. 40 gün sonra hasta olan kişinin muskayı suya koyarak yedi gün içerek şifalanacağına inanılmaktadır. (KK17)

“Zekeriya Köyü’nde bir adam vardır. Ona akıl hastalarını, kara sevdalıları, delileri, meczupları götürürler. Suya bir şeyler okuyup hastaya içirirlerdi.” (KK27)

Ruhsal hastalıkları olanlar için bazı ayetler suya okunur ve kâğıda yazılır. Kâğıda yazılanlar muska yapılır, okunmuş suyla hasta kişi banyo yaptırılmaktadır. Hasta kişinin başından aşağı bu su dökülür. Bu su şifalı su olduğu için ruhsal hastalığı temizlediği düşünülmektedir. Bu ruhsal hastalığın, şifalı su ile temizlenerek suya geçtiği inanışı yer almaktadır. Banyo yapılan su içerisinde dua olduğu için yıkanma işlemi bir leğen içerisinde gerçekleşir. Okunmuş su asla banyoya, tuvalete, lavaboya dökülmez. Bir leğende biriken su daha sonra ağaç dibine dökülmektedir. (KK64)

4.5.6. Siğil

“Elinde siğil çıkan kişi bulgur pilavı pişirir. Bir sofra bezi serilir ve bulgur pilavını yemeye başlar. Bulgur pilavını yerken sofra bezine düşen bulgur taneleri alınır, üzerine 3 İhlas ile 1 Fatiha suresi okunduktan sonra bu bulgur taneleri bir kibrit kutusuna konur. Bulgur taneleri kurudukça eldeki siğiller de kurur.” (KK32)

4.5.7. Vücut Ağrıları

“Beyaz bir ipi olan hoca vardı. Ağrıyan yerimize o ipi sarar, dualar okurdu.” (KK32)

4.6. Çankırı’da Bir Şifa Kaynağı Olarak Ağaçlar ve Su Kaynakları

Tarih boyunca insanoğlu çevresinde gördüğü ve ilk bakışta ona yabancı olan ve anlamlandırmada zorluk yaşadığı nesne ve olaylara kutsal gözüyle bakmıştır. Güneşin doğuşu ve batışı, doğa olayları, yeryüzü şekilleri, gök cisimleri, hayvanlar,

ağaçlar çok eski devirlerde çoğu zaman ilk görüşte kutsal sayılmış ve bunların dinî bir yansıma olduğu düşünülmüştür. Bu kutsallık atfetme ciddi olarak uygulanmış ve zaman içerisinde bir inanç biçimine dönüşmüştür. Eliade ise kutsallaştırma olgusunun bir dönem değil bir sonuç olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; *"Kutsal, şuurun yapısı içerisinde bir unsur olup, şuurun tarihi içerisinde bir dönem değildir. Anlamlı bir dünya kutsalın tezahürü olarak adlandırabileceğimiz diyalektik bir sürecin sonucudur"* (Eliade, 1990, s. 8).

Bir olayın veya bir nesnenin kutsallığı aslında bir sembol olarak değerlendirilebilmektedir. Bu noktada Bu noktada ağaçlar, taşlar, sular vb. nesnelerin kutsallığı o nesnenin tözünde veya biçimindedir. Yani kutsal sayılan tek bir ağaç değil o ağacın temsil ettiği güçtür. Eski Türk inancında öncelikle ağacın, taşın ve suyun ayrı bir önemi vardır.

4.6.1. Ağaçlar

Türklerin yaratılış mitlerine göre Tanrı, yaratmış olduğu dokuz insan ırkını, bu insanlardan önce yarattığı dokuz dalı bulunan bir ağacın gölgesinde barındırmıştır. Bu manada dokuz dal, yaratılan dokuz insanı temsil etmektedir. Bundan dolayı da yaratılışın özünde ağaç önemli bir noktadadır (Banarlı, 1976, s. 31). Ağaç, sadece Türk inanışında kutsal sayılmamış, aynı zamanda İslam inancında da önemli bir yer edinmiştir.

Ağaç kültü birçok açıdan günümüzde de devam etmektedir. Örneğin ağaca bez bağlayıp dilek dilemek şamanist bir gelenek olarak geçmişten günümüze kadar ulaşmış ve yaygınlığını devam ettirmiştir. Ağaç kültünün halk hekimliğinde de yeri vardır. Çankırı yöresinde ağacın kutsallığı ve ağaç vesilesiyle şifa beklentisi çok yaygındır. Yapılan derleme çalışmalarıyla Çankırı'da siğil tedavisinde ağaçlar bir şifa kaynağı olarak görülmektedir.

Çankırı il merkezinde Akkız Türbesi ve bu türbenin etrafındaki Akkız çalısı yöre insanının siğil tedavisi için başvurduğu ilk yerlerden biridir. Vücudunda siğil çıkan kişiler bu çalının dibine gider, önce vücudunda çıkan bu hastalığın şifası için niyet eder, ardından 3 İhlas Suresi ile 1 Fatiha Suresi okuyarak çalıdan bir dal kırar. Bu dal inanışa göre kesinlikle koparılmaz. Hasta olan kişi dalı kırdıktan sonra arkasına

bakmadan gider. Kırmış olduğu dal kurudukça vücudunda çıkan siğillerin de kuruduğuna inanılmaktadır. (KK4, KK6, KK7, KK24, KK32, KK34, KK36, KK39).

Çankırı'nın köyünde iğde dedikleri bir ağaç bulunmaktadır. Elinde, yüzünde siğil çıkan insanlar iğde ağacına gitmektedir. İhlas ile 1 Fatiha okur ve şifa için niyet eder. Sonra da bu ağaçtan bir dal kırar. Arkasına dönüp bakmadan oradan uzaklaşır. Kırdığı dal kurudukça vücudunda çıkan siğil de kuruyup dökülür." (KK7)

Çankırı'da herkes tarafından bilinen Akkız çalısı diye adlandırılan çalı bulunmaktadır. O çalıya giderek siğilin geçmesi için niyet edilmektedir. Niyet edildikten sonra 3 İhlas 1 Fatiha surelerini okuyup çalının dalı hafif kırılmaktadır. Yarısı kırılan çalı zamanla kurudukça siğilin de kuruyarak kaybolacağı düşünülmektedir. (KK5)

Çankırı'da siğillere için Akkız çalısı bulunmaktadır. Oradan bir çalı kırılmaz, çalıyı hafif büküp siğilin üzerine sürülür. Hiç arkana bakmadan eve geçilir. O bükülen çalının dalı kurudukça siğil de kurur." (KK11)

Çankırı ilçelerinde bu inanış ve bu inanışın ritüelleri küçük farklılıklar göstermektedir. Korgun ve Şabanözü ilçelerinde siğil tedavisi için iğde ağacının dalı kırılır (KK55). Orta ilçesinde ise genellikle kuşburnu ağacı siğil tedavisi için şifa kaynağı olarak kullanılmaktadır (KK56).

Ağaç kültünün devam eden bir uzantısı olan siğil için dal kırma inancı çoğu zaman bir ağaç türüne dâhil bütün ağaçlar için geçerlidir. Ancak bazı yörelerde tek bir ağaç kutsal sayılır ve sadece o ağaç ile yapılan uygulama şifa verir. Kızılırmak ilçesinde buna benzer bir durum söz konusudur. Hallaklı Köyü'nde bulunan ve kutsal olduğuna inanılan Dedeyılgını mevkiinde bulunan ağaç buna bir örnektir. Tedavi ve dilekler için sadece bu ağaç kullanılmaktadır. Vücudunda siğil çıkan kişi abdestini alır ve bu ağacın dibinde iki rekât niyet namazı kılar. Daha sonra siğillerinin geçmesi için niyet eder ve ağaçtan bir dal kırar. Bu dal da ağaçtan koparılmaz ve üzerinde kurumaya bırakılır (KK31).

Siğil tedavisi için uygulanan bu pratikler Çerkeş ilçesinde daha farklıdır. İlçede bulunan Aliözü Köyü'nde yöre halkının yalnız çam olarak adlandırdığı ve çevresinde hiçbir ağacın bulunmadığı çam ağacı kutsal sayılmaktadır. Vücudunda siğil çıkan

kişi bu yalnız çamın yanına gider. Siğillerinin geçmesi için niyet eder ve ağacın yeşil olan dallarından koparır. Kopardığı bu dalı köyün yaşlılarından birine okutur ve kuruması için yüksek bir yere asar. Dal kurudukça da siğiller kuruyup dökülür (KK57).

Ağlar Kaya adlandırılan bir kayanın kenarında çam ağacı bulunmaktadır. Efsanede Paşa Sultan'ın oğlu olarak adlandırılan çam ağacı dilekler tutularak çaput bağlanmaktadır. Çaput bağlayan kişinin dileği kabul olursa ağacın kenarında kurban kesip etrafındaki insanlara dağıtmaktadır. (KK67)

4.6.2. Su Kaynakları

Su, insanlık tarihi boyunca hayatın, bereketin, sonsuzluğun ve kutsallığın sembolü olmuştur. Su bütün varoluşun kaynağı olduğu için daima kutsal kabul edilmiştir. Gök Tanrı inancında tabiattaki bazı varlıklar ruh olarak tasavvur edilmiştir. Tabiat ruhları olarak değerlendirilen bu inanışta yer-su kültü yerin ve suyun kutsallığını göstermektedir (Bayat, 2007, s. 88).

Türk mitolojisinde su varlığın özü olarak görülmektedir. Bu bağlamda su yaratılışın kaynağıdır. Bundan dolayı eski Türk kültüründe su bir arınma veya temizlik aracı olarak kullanılmamıştır. Aksine su temiz tutulması gereken bir kutsaldır (İnan, 1976, s. 44). İslâm inancında ise su arınma ve temizlenme için en önemli kaynaktır. Su aynı zamanda bereketin de kaynağıdır.

Geçmişten günümüze kadar gelen su kültü, Çankırı'da da belli inanışlar ile devam etmektedir. Su çevresinde şekillenen bu inanışların özünde ise şifa unsuru bulunmaktadır. Yapılan derleme çalışmalarında Çankırı'daki su kaynakları özellikle romatizma ağrıları, böbrek taşı düşürme, sedef hastalığı ve çeşitli cilt hastalıklarına şifa bulmak için değerlendirilmektedir. Çankırı'da ünlü olan Çavundur ve Ilgaz kaplıcası yer almaktadır. Eklem ağrılarının tedavisi için Çavundur suyu şifa kaynağı olarak görülmektedir. Çankırı'nın Atkaracalar, Kurşunlu, Korgun ve Şabanözü ilçelerinde mineralli su bulunmaktadır. İnsanlar, içme suyunun şifalı olduğunu anlatmaktadır.

Kaynak kişi Yapraklı'da akan bir su olduğunu ve o suyun çamurunun şifalı olduğunu söylemektedir. Romatizma ağrısı olan insanlar o suyun çamurundan sürüp tedavi olduğunu söylemektedirler. (KK17)

Yapraklı'daki şifalı suyun çamurunun yaramaz ve sürekli ağlayan çocuklara iyi geldiği söylenmektedir. Çocukların ellerine yüzlerine bu çamurdan sürülerek tedavi edilmektedir. (KK19)

Yapraklı'da Karaboy deresi diye adlandırılan bir yer bulunmaktadır. Bu derenin suyu romatizma ve basura tedavisinde kullanılmaktadır. (KK18)

Çocuğu olmayan kadınları Çavundur suyuna götürülmektedir. Kadınlar Şifalı suda yıkanınca çocuğu olacağı inancı yer almaktadır. (KK10)

Çankırı'da Şıhlar Nezle (Nuzla) diye bir yer bulunmaktadır. Kaynak kişinin Nuzla diye ifade ettiği suyun çok soğuk olduğunu anlatmaktadır. Çocuklar bu buz gibi suyla yıkanır ve nezle olmayacağına inanılırdı. Bu suyun şifalı olduğu ve buz gibi suda yıkandıkları halde o sene hiç nezle olmadıklarını anlatmaktadır. (KK8)

Çankırı'da bulunan Şıhlar Nezle (Nuzla) suyunun felçlilere iyi geldiği anlatılmaktadır. (KK44)

Çankırı'nın Yalacık Köyü'nde akan su mide hastalıklarına iyi geldiği inanışı vardır. (KK40)

Mide ağrısının Çankırı'nın birçok yerinde şifalı mineralli su olduğu anlatılmaktadır. Çankırı'nın Kazancı Köyü'nde akan su birçok hastalığa şifa olduğunu anlatılmaktadır. (KK33)

Hacıhasan Köyü'ndeki bartlı çeşmesindeki çamurlu su sedef hastalıklarına iyi gelmektedir (KK41)

Kaynak kişi Yapraklı'nın Kullar Kullar köyünde bir şifalı su olduğu söylenilmektedir. O köydeki suyun böbrek taşı düşürmeye iyi geldiği anlatılmaktadır. (KK12, KK37)

Böbrek hastaları Yapraklı'nın Kullar'da çıkan suyu içerek tedavi olmaktadır. (KK11, KK21, KK32)

Çankırı'nın Çavundur'daki suyun sedef hastalığına iyi geldiği bilinmektedir. Kükürtlü su olduğu ve 3 gün düzenli olarak sedefli yeri o suda beklettikten sonra iyileşerek hastalığın geçtiği söylenilmektedir. (KK15)

Çavundur suyunun ayak mantarına çok iyi geldiği ve mantarın geçtiği anlatılmaktadır. (KK13)

"Seydi Köyü'nde bir su var o su ayakta çıkan gelinciklere iyi gelir. Suyun adına asa suyu derler. Bu su kadir gecesi çıktığı inanışı vardır. O suyun çıkma hikâyesi vardır. O köyde yaşayan bir adam oraya cami yapmak istemiş. O adama kimse yardım etmemiş. Adam da tek başına yapmaya başlamış. İman gücüyle adama güç gelmiş ve tüm caminin inşasında kullandıkları ağaçları kendisi taşımış. Geceleri de bu camii inşaatına hayvanlar yardım etmiş. Camiyi yapacağı yerde de su da yokmuş. Bu su da bir kadir gecesi günü çıkmış. Köylüler bu adama inanmamış. Hayvanları gizlice alıp çalıştırdığını düşünmüşler. Ama adam iman gücüyle camiyi yapmış." (KK9)

Çankırı'nın Tüney köyünde çıkan bir su olduğu bilinmektedir. İlk önce leblebi yiyip sonra da bu sudan içersen bağırsaklarını tamamen temizlediği söylenmektedir. (KK16)

Ilgaz'ın Bozan Köyü'nde çıkan suyun çocuğu olmayan kadınların çocuğu olması için tedavi olduğu yerdir. Çocuğu olmayan kadın bu soğuk suyla banyo yaptığında çocuğu olduğu rivayeti vardır. (KK43)Çankırı Kışlak köyünde basura iyi gelen şifalı su bulunmaktadır. (KK66) Kısaç köyünde acı sodalı su bulunmaktadır. Bu şifalı su taş düşürmesine iyi gelmektedir. (KK67) Çankırı'nın Kışlak köyünde şifalı su bulunmaktadır. Bu su kaynayarak çıkmaktadır. Mayasır hastalığı veya romatizmal ağrısı olan kişiler o kaynar suyun çıktığı çamurlu suyun üstüne oturarak tedavi olmaktadır. Çamurlu suyu hastalık olan kısımla tedavi edilmektedir. (KK67)

4.7. Çankırı Halk Hekimliğinde Türbe, Tekke ve Yatırların Yeri

Sözlük anlamı bir mekânı veya bir kimseyi görmeye gitmek olan "ziyaret" kelimesi Arapça kökenli bir sözcüktür. Farsça "-yer, -yeri" anlamına gelen ekle "ziyaretgâh" kelimesi aslında görmeye gidilen yer anlamına gelse de Türk-İslam kültüründe daha çok dini bir yeri ziyaret etme anlamında kullanıla gelmektedir. Bu ziyaretgâhlar veya mezarlıklar ibret almak ve daima ölümü hatırlamak, sevap

kazanmak ve hayır dualarda bulunup dilek dilemek için de mübarek kabul edilen türbe ve yatır gibi yerlerdir. Türbeler "*genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan mezar, mezar üzerine çatılmış yapı*[lardır]" (Develioğlu 2006, s.1115). Türbe kelimesi aynı zamanda toprak anlamına da gelmektedir. Türbe kelimesinin kullanımı yanında bu kelime ile ilgili bazı terimleri de getirmiştir. Örneğin türbeyi bekleyen ve türbenin açılıp kapanması ile temizliğiyle ilgilenen kişilere "türbedar" denilmektedir. Ayrıca Mevlevilerde türbedarlara "türbedar dede" denilmektedir. *"Mevlevî tabiri Konya'da Mevlana'nın türbesiyle, semahanenin bakıcısına, türbedar dede adı verilirdi"* (Cebecioğlu, 2009, s. 277). Anadolu'da bu ünlü kişiler genellikle sahabeler, âlimler, dervişler, tarikat liderleri, veliler ve Allah dostlarıdır. Yatırlar ise "*Allah katında yüksek mertebelere ulaşmış olduğuna inanılan kimselerin*" mezarlarıdır (Sönmez 1997 s.59).

İnsanların mezarları, türbeleri ve çeşitli makamları ziyaret etmesindeki en büyük sebep o yerlerin kutsiyetine ve beşer üstü bir maneviyata sahip olduklarına dair derin inançlarıdır. Bunun yanında bu tarz ziyaret yerlerinden şifa beklemeleri veya dilek dilemeleri tamamen çaresizlik ve manevi güç ile alakalıdır. Bu bağlamda türbeler hastalıktan, sıkıntıdan veya çaresizlikten bunalan insanların bir sığınak noktası olmuştur.

Allah dostu bir zatın mezarı ve bu mezar üstüne inşa edilen yapılar ziyaret edilen ilk yerler olmuştur. Bunların yanında türbe veya yatır olarak adlandırılıp kutsal olduğuna inanılan yerler de belirli ritüellerle ziyaret edilmektedir. Kutsal kabul edilen bu yerler kimi zaman bir su kaynağı, kimi zaman bir ağaç gölgesi, kimi zaman da bir velinin konakladığı yerdir. Eliade bir yerin kutsallığının iki şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir (Eliade, 1999, s. 67). Bunlardan ilki Tanrı tarafından kutsallığı bildirilen yerler, diğeri ise insanlarca kutsallaştırılan yerlerdir. İnsanlarca kutsallaştırılan bu yerler genellikle inanç, deneyim, aktarım veya söylenceler yoluyla gerçekleşmiştir.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Çankırı il merkezi ve ilçelerde ziyaret edilen türbeler bulunmaktadır. 2014 yılında yayımlanan *Çankırı Kültür Envanteri*'nin tespitlerine göre il merkezinde Emir Karatekin Türbesi, Toprak Baba Türbesi ve Şeyh Mehdi Billur Baba Türbesi önemli ziyaretgâh noktalarındandır. Bu türbelerin yanında ziyaret edilen dini mekânlar arasında

hazire ve mezarlıklar da bulunmaktadır. Çankırı il merkezinde Şeyhoğlu Camii Haziresi ve Karataş Camii Haziresi ile Sarıbaba Mezarlığı, Tahtaköprü Mezarlığı ve Akkız Çalısı Mezarlığı halkın ziyaret ettiği yerlerdendir (Dündar, 2005, s. 244-71). Çankırı'ya bağlı Bayramören ilçesinde bulunan en önemli ziyaret yeri Bayramören Mezarlığı'dır. Mezarlıkta 19. yüzyıldan kalma mezarlar da bulunmaktadır. Çerkeş ilçesinde bulunan Şeyh Veled Türbesi, Pir-i Sani Türbesi, Haydar Türbesi, Demirci Şeyh Türbesi, Ağaca Köyü Türbesi ve Tekkeli Türbe başlıca ziyaret yerlerindendir. Çankırı'da bulunan en önemli türbelerden biri de Eldivan ilçesi Seydi Köyü'nde bulunan Hacı Murad-ı Veli Türbesi'dir. Ilgaz ilçesi Yerkuyu Köyü'nde yer alan Aşağı Camii Tekkesi, her ne kadar günümüzde camiden geriye sadece minaresi kalmış olsa da Tekke yapısı korunmuştur. Yöre halkı arasında Yerkuyu Türbesi veya Kırkevliya olarak anılan yerde beş sanduka bulunmaktadır. Çankırı Yapraklı ilçesinde ise Fethiye Türbesi ilçenin en önemli ziyaret yeridir.

Çankırı Kültür Envanteri'inde belirtilen türbelerin çoğu mimari bir forma sahip olan yapılardır. Bunların yanında belli bir mimari forma sahip olmayan, ya sadece bir mezar, bir mezar taşı, bir ağaç ya da mezarın orada olduğuna dair inanışlarla çeşitli ziyaret yerleri de vardır. Bu yerler halk arasında genellikle türbe, tekke, kümbet, yatır, makam, kubbe, meşhed, mezar ve ravza gibi isimlerle anılmaktadır. Bengisu Kolcu'nun 2007 yılında hazırlamış olduğu *Çankırı Türbeleri* adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Çankırı il merkezinde tespit ettiği türbeler Emir Karatekin Türbesi, Toprak Baba Türbesi ve Şeyh Mehdi Billur Baba Türbesi'dir. İlçelerde tespit ettiği türbeler de belli bir mimari forma sahip olmasalar da halk arasında türbe olarak anılan yerlerdir. Bunlar ya mezar, ya mezarı orada olduğuna inanılan bir zatın evi ya sadece bir dikili taş veya bir ağaçtır. Bengisu Kolcu'nun hazırlamış olduğu çalışmaya göre Atkaracalar ilçesinde Hoşislamlar Türbesi, Habibi Karamani Türbesi; Ilgaz ilçesinde Alıç Türbesi, Şeyh Yunus Türbesi, Ilgazlı Hacı Baba Türbesi, Kayı Türbesi ve Yağlı Türbe; Kurşunlu ilçesinde Köprülü Köyü Zeyve Türbesi ve Çırdak Köyü Çırdak Türbesi; Şabanözü ilçesinde Mart Köyü Hacı Ali Turabi Veli Türbesi, Paşa Sultan Türbesi ve Kızıl Deli Yayha Türbesi; Yapraklı ilçesinde Hacı Mustafa Efendi Türbesi, Hacı Hafız Efendi Türbesi, Kullar Köyü Kara Dede Türbesi, Benli Muhittin ve Gürmeç Köyü Çam Dede Türbesi; Bayramören ilçesinde Âşık Hasan

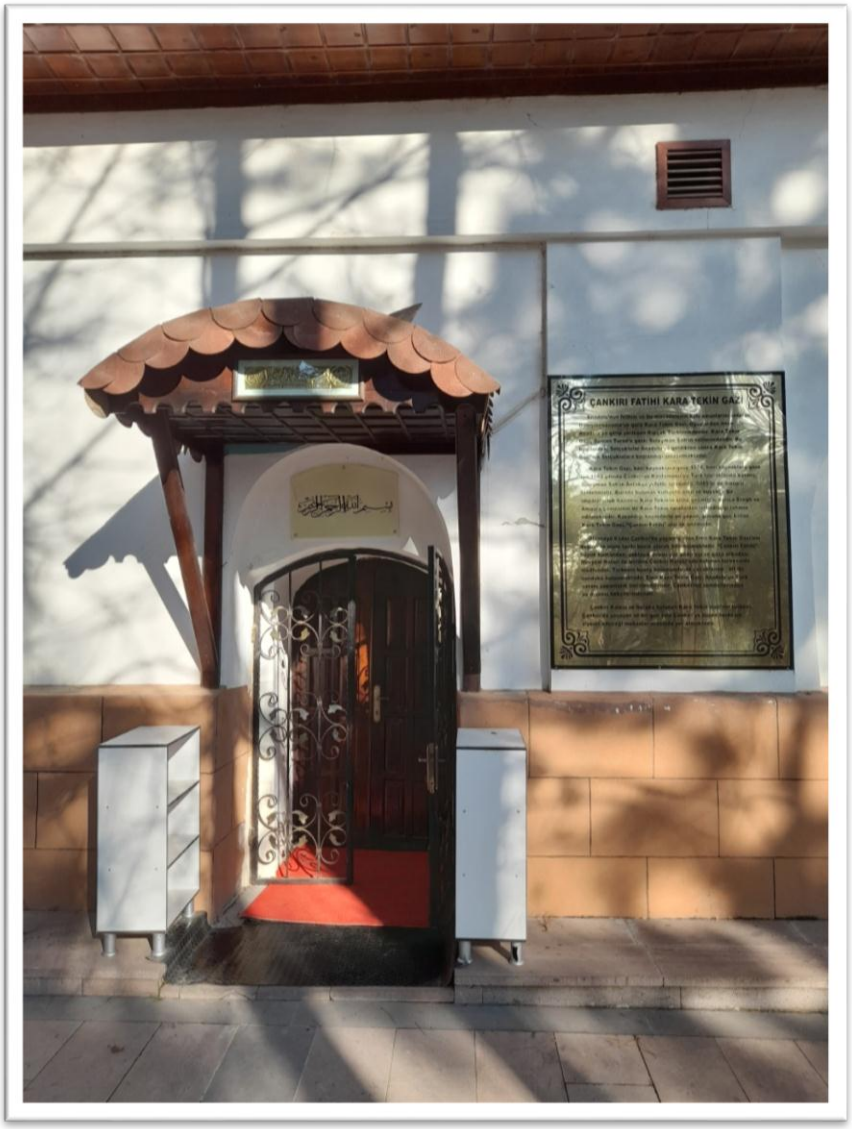
Türbesi, Balı Dede Türbesi, Erenler Köyü Şeyh Ömer Türbesi, Dolaşlar Köyü Dolaşlar Türbesi ve Dolaşlar Köyü Isıtma Türbesi; Çerkeş ilçesi Pir-i Sani Çerkeşi Hacı Mustafa Efendi Türbesi, Kabal Dede Türbesi, Sarıkız Türbesi, Aydınlar Köyü Çoban Dede Türbesi ve Yel Türbesi; Korgun ilçesinde Mitik Türbesi ve Şıhlar Türbesi; Orta ilçesinde ise Elvan Seydi Türbesi bulunmaktadır.

Çankırı'da bulunan ziyaret yerleri ile ilgili bir başka çalışma ise Candan Torun'un 2002 yılında hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar* adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezidir. Torun, bu çalışmasında *Çankırı Kültür Envanteri* ile *Çankırı Türbeleri* çalışmalarında verilen türbelere ek olarak Beyazıtoğlu Şeyh Kara Mustafa Paşa Türbesi, Çare Baba Türbesi, Yeşil Türbe, Vehbi Sultan Türbesi, Aliözü Türbesi, Hacı Zekeriya Türbesi, Alıç Türbesi, Şeyh Yunus Türbesi, Eskice Türbesi, Mülayimli Ali Efendi Türbesi, Akçaören Türbesi, Mitik Türbesi, Bicek Türbesi, Çal Türbesi, İğdir Türbesi, Osman Dede Türbesi, Dağlı Oğlan Türbesi, Horasanlı Recep Şıh Türbesi, Erenler Türbesi, Elvanseydi Türbesi, Şeyh İsmail Rumi Yeşil Direk Tekkesi ve Tuhtlu Mustafa Efendi Türbesi'ne çalışmasında değinmiştir.

4.7.1. Emir Karatekin Türbesi

Çankırı fatihi olarak anılan Karatekin Bey'in türbesinin bulunduğu yerdir. Türbe Çankırı Kalesi olarak bilinen hâkim bir tepede yer almaktadır. Türbenin Danişmentliler döneminin başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapı malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Selçuklu süslemeleri olduğu bazı kaynaklarda yazılı olsa da türbenin dört duvarı da sıvalı olduğu için bu süslemeler günümüze ulaşmamıştır (Santur, 1998, s. 435).

Çankırı Kalesi'nde bulunan türbenin içerisinde dört sanduka bulunmaktadır. Bu sandukaların büyük olanı Emir Karatekin'e, diğer üç sandukanın da çocuklarına ait olduğu bilinmektedir. Günümüzde de önemli bir ziyaretgâh olan türbeye eskiden genellikle ilkbahar aylarında gidilmiştir. Hatta erguvan ağaçlarının çiçek açtığı ilk cumartesi günü türbe ziyareti yapılması önemli bir gelenek olarak kayıtlara geçmiştir (Ayhan, 1984, s. 50).

Fotoğraf 1 Emir Karatekin Türbesi'nin girişi

Emir Karatekin Türbesi'ne yapılan ziyaretlerde çoğu zaman bir dilek dilenmektedir. Kadınlar arasında daha yaygın olan ziyaretlerin asıl sebebi çocuksuzluktur. Özellikle hamile kalabilmek için adaklar adanır, çocuk olduğu zaman da bu adaklar gerçekleştirilmiştir.

Aynur Kader eski dönemlerde çocuğu olmayan kişilerin çocuk adağı için Karatekin Türbesine gidip adak adandığını söylemektedir. (KK9)

Fotoğraf 2 Karatekin Türbesi'nde dua edip dilek dileyen kadın (arşivimizden)

4.7.2. Hacı Murad-ı Veli Türbesi

Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Seydi Köyü'nde bulunan Hacı Murad-ı Veli Türbesi, 12. yüzyılda Türkistan'dan gelmiş, önce Hicaz ve Şam'a, sonra da Anadolu'ya gelerek önce Urfa'ya, ardından da Çankırı'ya yerleşen Aliyülbükâ'nın oğlu Hacı Murad-ı Veli'nin meftun olduğu türbedir. Cami ve türbe olarak iki ayrı bölümden oluşan yapıda türbe girişi cami bölümünün içinden yapılmaktadır. Türbenin içinde biri Hacı Murad-ı Veli'ye, üçü de çocuklarına ait olduğu düşünülen dört sanduka bulunmaktadır (Başer, 1966, s. 18).

Çankırı'nın en önemli inanç turizm merkezlerinden biri olan türbe, aynı zamanda en önemli ziyaretgâhlardan biridir. Türbeye dilek dilemek, adak adamak, bazı hastalıklara şifa bulmak ve yağmur duası yapmak için ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Çocuğun olmayan kişilerin Hacı Murad-ı Veli Türbesi'ni ziyaret ettiği, dua ederek adak adadıkları söylenmektedir. Adağın gerçekleşmesi sonucunda türbenin bahçesinde adak adayan kişi kurban keser. Kurbanın eti pişirilerek türbe

çevresindeki insanlara dağıtılır. Adağı yapan kişi haricinde o etten herkesin yediği bilinmektedir. (KK10)

Yağmur duası için niyet edilerek çoluk çocuk, kadın erkek bir arada toplanıldıktan sonra Hacı Murad-ı Veli türbesine gidilmektedir. Bu ritüel için özel bir gün olmadığı söylenilmektedir. Yağmur duasına gidilmeden bir gün önce kurban kesilir, dualar edilmektedir. Yağmur duası için toplanan herkes ve et pişirildikten sonra yemektedir. Yağmur duasına çıkılacağı gün, köydeki tüm insanlar, tarlalarda, bahçelerde çalışanlar, civar köyden tanıdıklar "yağmur duası yapılacak" diye davet edilmektedir ve herkese bir gün önceki kurban etinden yapılan yemek ikram edilir. Camide mevlit okumaktadır. Hoca cübbesini ters giymektedir ve yağmur duası yapılmaktadır. Yağmur duasından sonra yağmur yağdığında da şükür niyetine yine kurban kesilmektedir.

(KK31)

Genç kızların bahtı açılması için Hacı Murad-ı Veli hazretlerinin türbesinde adak adanmaktadır. Genç kızın kısmetinin çıkması ile adak adadığı kurbanı türbenin bahçesinde kesilir. Adak adayan kişi haricinde kurbanın etini türbe etrafındaki herkes yiyebilmektedir. (KK38)

4.7.3.Osman Dede Türbesi

Çankırı'nın Orta ilçesinde bulunan türbenin Candan Torun'un hazırlamış olduğu *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar* adlı tezinde çocuğu olmayan veya çocuğu düşen kadınların gittiği bir türbe olduğu yazılmaktadır. Saha araştırmasında yapılan derlemede artık böyle bir inanış ve uygulama olmadığı tespit edilmiştir. (KK65)

4.8 Çankırı'da Diğer Uygulanan Tedavi Yöntemleri ve Bu Yöntemlere Bağlı İnanışlar

4.8.1. Sarılık

Kişi vücudundaki rahatsızlıktan dolayı eski dönemlerde şifacılar hastalığın ne olduğunu gözlem yoluyla bulmaya çalışmışlardır. Şifacılar, kişinin vücudundaki problemi, vücudunda görülen değişiklikler, gözünde görülen renk değişimi, hasta olan kişinin rüyasında gördüğü sarı renk, tükürüğü veya idrarında tespit edilen değişiklikler ile sağlık sorunun belirtisi olduğunu saptamışlardır. Hastanın idrarında

ve köpüğündeki farklı renk hastalık belirtisi olabilmektedir. İdrar içerisindeki köpük siyah ve kırmızı gibi farklı bir renk ile görünmesi sarılık hastalığının işareti olduğu düşünülmektedir (Akbulak, 2020, s.379).

Eski dönemlerden günümüze kadar devam eden insanların maddi ve manevi rahatsızlıkları yaşamadan önce hastalığa uğramamak için çeşitli inanış ve uygulamalar yapılmaktadır. Türk kültürü inanış ve uygulamalarından biri olan, Anadolu'da birçok yerde devam eden yeni doğan çocukların sarılık olmaması için beşiklerinin üzerine sarı baş örtüsü örterler. Ayşe Sancak'ın yeni doğan çocuğuna sarılık hastalığı olmaması için başucuna sarı yemeni örtmesi Çankırı inanış ve uygulamalarının içerisinde olduğu görülmektedir. (KK12)

5. SONUÇ

İnsanlık tarihiyle eş bir tarihe sahip olan hastalık ve sağlık kavramları her ne kadar zıt kavramlar olsa da birbirini tamamlayan bir bütündür. Hastalıklar insanı sağlık arayışına yöneltmiş, insanlar da sağlıklı olmak için hastalıklardan kaçınma yollarını aramaya yönelmiştir. Böylece insanoğlu kimi zaman hayvanları taklit yoluyla, kimi zaman deneme yanılma yöntemiyle, kimi zaman da kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimlerle sağlık ve hastalık konusunda yoğun bir bilgi ve birikime ulaşmıştır. Bu birikimler hem küçük gruplar arasında devam ettirilerek halk hekimliğini meydana getirmiş hem de bilimin öncülüğünde modern tıbbı beslemiştir. Modern tıp ne kadar ilerlese de çağımızda hâlâ halk hekimliği yaşamaya ve yaşatılmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada Çankırı'da halk hekimliği uygulamaları ve bu uygulamaların yöntem ve metotları üzerinde durulmuştur. Günümüz şartları, çağın ilerleyişi, Çankırı'nın mevcut konumu modern sağlık örgütlenmelerine çok rahat ulaşılmasını sağlasa da alan yazın taramasında ve saha çalışmasında elde edinilen bilgiler ışığında; halk hekimliği uygulamalarının pek çok yerde olduğu gibi Çankırı ili ve çevre yörelerinde de yoğun bir şekilde sürdürüldüğü gözlenmektedir.

Çankırı'da halk hekimliği uygulamalarında yoğun olarak bitkisel ve hayvansal tedavi yöntemleri ile drogların kullanılmasında; yörenin çeşitli bitki türlerine sahip olması, tarım ve hayvancılığın da tarih boyunca faal olarak devam etmesi önemli bir etken olmuştur. Bunların yanı sıra geçmişi beş bin yıl öncesine dayandırılan tuz madeni ise yörenin tuz ile geliştirdiği sağaltma yöntemlerini, nazar ve büyüye karşı geliştirdiği inanç sistemini beslemiştir.

Tez kapsamında yapılan saha araştırmaları ve derleme çalışmaları çalışmamızın ilk safhalarında etkin olarak sürdürülmüş ancak tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgını ve devamında yaşanan kısıtlamalar nedeni ile çalışmamızın son süreçlerini hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilemiştir. Saha araştırması ve alan yazın taramalarını olumsuz yönde etkileyen Covid-19 salgını aynı zamanda da çalışmamızı

beslemiştir. Modern tıbbın bu virüs karşısında etkisiz kalması ve halkın bir umutla halk hekimliğine yönelmesi bu çalışmada ayrı bir araştırma alanının önünü açmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen kaynak kişiler ve veri analizleri sonucunda Çankırı'da halk hekimliği uygulamalarının daha çok ampirik temelli olduğu sonucuna varılmıştır. Bitkisel, hayvansal ve madensel kaynaklar kullanılarak çeşitli tedavi yöntemlerinin uygulanmalarının sürdürüldüğü, bunun yanında çok yaygın olmamakla birlikte özellikle nazar ve büyü konularında majik (büyüsel) uygulamalara da başvurulduğu izlenmiştir. Çankırı'da halk hekimliği uygulamalarının başvurulduğu hastalıklar genellikle yörede en sık görülen baş, diş, boğaz, grip vb. gibi hastalıklar için kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerin kullanımında Çankırı'nın coğrafi konumu ile iklim özellikleri etkili olmuştur. Ayrıca son dönemde yaşanan Covid-19 salgını da bu yöntemleri belli bir noktaya yönlendirmiştir.

Çankırı'da halk hekimliği hem kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimlerle ilerlemiş hem de halk hekimi görevi üstlenen ve genelde belli hastalıklar üzerine yoğunlaşan ocaklılar etrafında şekillenmiştir. Yapılan saha çalışmaları ve kaynak kişilerden elde edilen bilgiler aracılığıyla Çankırı'da ocaklı kavramının büyük ölçüde devam ettirilmekte olduğu ve ocak olma, ocaklı olma kültürü ve ritüellerinin de aynı geleneklerle sürdürüldüğü görülmektedir. Özellikle; el verme el alma, ağza tükürme, anadan kıza kan yoluyla geçme, rüyada görme gibi geleneklerle ocaklı olma ritüelleri günümüz Çankırı ili ve çevre yörelerinde hala yaşatılmaktadır.

Hastalıkların sağaltılması konusunda ocaklara yönelim kadar yatır ve türbelere ziyaretler de etkin olarak devam ettirilmektedir. Çankırı'nın manevi şahsiyetlerinin çok olması ve halkın değerlerine bağlı bir toplum olması bu gibi alanların aynı zamanda bir şifa kaynağı olarak görülmesinde etkili olmuştur. Atalar kültünün İslamiyet'le birlikte dini bir hüviyete bürünerek türbe ve yatırlardan yardım talep etmeye dönmesiyle birlikte bir dönüşüme sahne olduğu görülmektedir. "Taş Mescit, Hacı Murad-ı Veli Türbesi, Emir Karatekin Türbesi" gibi yerler hem Çankırı'nın manevi atmosferini şekillendirmiş hem de halk hekimliği bağlamında önemli ziyaretgâh alanları olmuştur.

Bu araştırmada aynı zamanda, Çankırı merkez mahalle ve köyleri ile ilçelerde yürütülen çalışmalarda insanların halk hekimliğine başvurma sıklıklarının değişkenliği de tespit edilmiştir. Şehir merkezinde yaşayan halkın ortaya çıkan bir hastalık karşısında ilk olarak modern tıbba başvurduğu, buna ek olarak halk hekimliğinden de faydalandığı, buna karşılık kırsal kesimdeki köylerde yaşayan halkın ise hastalıklar karşısında ilk olarak halk hekimliği uygulamalarına başvurduğu tespit edilmiştir. Bu değişkenlerin saptanmasında, sosyo-kültürel farklılıkların, (yaş, cinsiyet, meslek) belirleyici olduğu, şehir merkezine göre kırsal kesimlerde yaşayan halkın halk hekimliğine başvurma oranlarının daha fazla olduğu açıktır. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen diğer bir bulgu ise; kadınların halk hekimliğine başvurma sıklığının erkeklere göre daha fazla olduğudur. Ayrıca tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kırk yaş üstü bireylerin halk hekimliği uygulama yöntemlerine başvurma sıklığı, kırk yaş altı lise ve üstü bir eğitim kurumundan mezun olup bir meslek sahibi olmuş bireylere göre daha fazladır.

Sonuç olarak günümüzde Çankırı'da geleneksel halk hekimliğindeki ocak kültürünün yavaş yavaş azaldığı görülmektedir. Ocaklar, yeni kuşakların halk hekimliğinde önemli bir aktarım şekli olan el alma geleneğini devam ettirmek istememelerini olumsuz bir etki olarak görmektedirler. Çankırı'da aktarların çoğalması ile bitkisel, hayvansal ve madensel ürünlere ulaşımı kolaylaşmıştır. Ulaşılabilir olmasının etkisi ile bitkisel, hayvansal ve madensel tedavilerin eski inanış ve uygulamaların geçmişten geleceğe aktarıldığı görülmektedir. Günümüzde Çankırı'nın sosyal alanlarında eski halk hekimliği inanışları ve uygulamalarını görmek mümkündür. Çankırı halkı, atalardan gelen halk hekimliği inanış ve uygulamalarını gelecek nesillere aktarmaya devam etmektedir. Bu çalışmayla yazılı ve sözlü halk hekimliği uygulamalarının geçmişten günümüze bir köprü oluşturduğu, kendinden sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

Acar, H. V. (2017). Türk Halk Hekimliğindeki Ocak Çeşitleri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, *8*(2), 54-72. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr

Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye'de Doğumla İlgili İnanmaların Etimolojik Etüdü.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Acıpayamlı, O. (1969). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *XXVI* (1-2), 1-9.

Akbulak, Ö. (2020). Anadolu'da Yazılmış İlk Dönem Tıp Yazmalarında Renk Adları Ve Kullanım Alanları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *13*(29), 364-385. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1005070

Akman, E. (2007) Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *Cilt:15* No:1, s.395. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr

Aksüt, H. (2009). *Aleviler Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan.* Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Altan, S. (2000). *Manisa Tıp Folkloru Manisa Yörük Köylerinde Bilinen Halk Tedavileri.* İzmir: Akademi Kitabevi.

Araz, R. (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Arvas A. ve Akçay A. (2017). Çankırı (Merkez) ve Ankara (Kahramankazan) Halk Hekimliği Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma. *V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu* (s.41-53). Doç. Dr. Fatma Nur Başaran (Ed.)Ankara: Gazi Üniversitesi - K. Kazan Belediyesi.

Arvas, A. (2016). "Yâran'da Ateş Kültü Var mı?". *Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren Bildirileri*, Çankırı. Erişim adresi: http://krtknadmn.karatekin.edu.tr

Arvas, A. (2018). *Tarih ve Folklor Bağlamında Hacı Murad-ı Veli Üzerine Bir Araştırma.* Çankırı: Bizim Çankırı Gazetesi Sanat Ofset Matbaacılık.

Aytar, S. (1980). *İstanbul Tıbbî Folkloru.* İstanbul: Bozak Matbaası.

Bakı, E. A. (1947). *Eski Bir Türk Halk Hekimi Karacaahmet ve Delileri Tedavi Yurdu.* İstanbul: Milli Mecmua Basımevi.

Başar, Z. (1972). *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Başar. Z. (1972). *İçtimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Başar. Z. (1973). *Erzurum İlinde Şifalı Sular Yerleri Genel Durumu Nitelikleri.* Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Bayat, A. H. (2003). *Tıp Tarihi*. İzmir: Sade Matbaa.

Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi.

Bayat, F. (2020). *Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Bayatlı, O. (1942). *Bergama'da Şifalı Otlar ve Hayvanlar, Madenler.* İstanbul: Vakit Basımevi.

Baylav, N. (1968). *Eczacılık Tarihi.* İstanbul: Yörük Matbaası.

Baysan, M. (2014). Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayısı Kasım, 77-84. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr

Baysan, M. (2016). *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği İle Ocak Kültü* (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa). Erişim adresi: http://acikerisim.uludag.edu.tr

Baytop, T. (1963). *Türkiye'nin Tıbbî ve Zehirli Bitkileri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Baytop, T. (1985). *Türk Eczacılık Tarihi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Beydili, C. (2005). *Türk Halk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap Yayın. Erişim adresi: http://www.genelturktarihi.net

Birdoğan, N. (1995). *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları.* Ankara: Mozaik Yayınları.

Bonnefoy, Y. (1981). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitoloji Sözlüğü*. (Çev. Levent Yılmaz). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Boratav, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru (İnançlar, Töreler ve Törenler, Oyunlar)*. Ankara: Bilgesu.

Bozkurt, F. (1995). *Türklerin Dini.* İzmir: Cem Yayınevi.

Çağlar, K. Ö. (1935). *Ankara Çevresi Suları ve Haymana Kaplıcası Üzerine Etüdler.* Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları.

Çelebi, İ. (2006). *Muska*. *İslam Ansiklopedisi*, XXXI, s.267-269, Ankara: TDV Yay. Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/muska

Çeribaş, M. (2007) Türklerde Demirciler ve Şamanlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, *42*, 113-121. Erişim adresi: https://www.academia.edu

Çevik, B. (2008). *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü* (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas). Erişim adresi: https://www.ulusaltezmerkezi.net

Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları.* İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Dundes, A. (1998). Halk Kimdir?. (Çev. Metin Ekici). *Milli Folklor*, *s. 37* (Bahar), 139-152.

Duvarcı, A. (1990). Halk Hekimliğinde Ocaklar, *Milli Folklor*, *s. 7*, Erişim adresi: https://www.millifolklor.com

Eliade, M. (1999). *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*. (Çev. İsmet Birkan). Ankara: Bilge Kitabevi.

Erdem, İ. (2008). *Bozkır İlçesi Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya). Erişim adresi: http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr

Erdemir, D. (2014). *Türk Tıp Tarihinde Geçmişten Günümüze Gençlik Sırları (Yüzyıl ve Daha Fazlasında Yaşamak).* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Hoppal, M. (2015). *Şamanlar ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim.* (Çev. Fatih Sel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnan, A. (1995) *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kalafat, Y. (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri.* Ankara: Babil Yayıncılık.

Karanfil, Güldemir M. (2008) *Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir). Erişim adresi: http://acikerisim.deu.edu.tr

Karasoy, Y. (2008), Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine. *Gazi Türkiyat Dergisi*, *sayı 2*, 75-87. Erişim adresi: https://doczz.biz.tr

Koç, Aylin. (2010), Hastalık İsimlerinde Örtmece. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, *188*, 77-94. Erişim adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr

Kolot, B. (2018). Halk Hekimliğinde "Göbek Düşmesi" Hastalığı ve Tedavi Yöntemleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (44), 135-151

Kumartaşlıoğlı, S. (2016). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. 1.baskı Konya: Kömen Yayınları.

Nevill, D. (1996). Şamanizm Şamanlığın Ögeleri. (Çev. Erkan Şimşek). Ankara: Okyanus Yayınları.

Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşi Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri.* İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öger, A. (2010). Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Turkish Studies, 5*(1), 1231-1246. Erişim adresi: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net

Öngel, G. (1997) *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar* (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli). Erişim adresi: https://www.ulusaltezmerkezi.net

Önler, Z. (1990). *Müntehâb-ı Şifâ I (Giriş-Metin).* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Önler, Z. (1999). *Müntehâb-ı Şifâ II (Sözlük).* İstanbul: Simurg Yayınları.

Örnek, S. V. (1977). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: İş Bankası Yayınları.

Örnek, S. V. (1981). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Öztek, Z. (2006). *Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Perrın, M. (2018). *Şamanizm.* (Çev. Bülent Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Polat, H. H. (1995). *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları.* Ankara: Ürün Yayınları.

Radloff, W. (1994). *Sibirya'dan I, II, III, IV.* (Çev. Ahmet Temir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Roux, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini.* (Çev. Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi.* (Çev. Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Salman, M. (1961). *Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği.* Ankara: Ulus Yayınları.

Saltık, V. (2004). *İz Bırakan Erenler ve Alevi Ocakları.* Ankara: Kuloğlu Matbaacılık.

Seyidoğlu, B. (2017). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). *Eczacılık Tarihi Dersleri.* İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Tek, Recep. (2018). Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak. *SEFAD, 39,* 189-204. Erişim adresi: https://www.researchgate.net

Türkmen, S. (2006) *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri* (Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale). Erişim adresi: https://atif.sobiad.com

Uhri, A. (2003). *Ateşin Kültür Tarihi.* Ankara: Dost Kitabevi.

Uraz, M. (1992). *Türk Mitolojisi.* İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

Uyar, A. (2013). *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları* (Yüksek Lisans Tezi Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat). Erişim adresi: http://dspace.bozok.edu.tr

Ünver, A. S. (1936). *Uygurlarda Tababet.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Ünver, A. S. (1939). *Selçuklu Tababeti.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

VALİLİĞİ, T. Ç. (2014). Çankırı Kültür Envanteri. http://cankiri.gov.tr/kurumlar/cankiri.gov.tr/valilikyayinlari/cankirikulturenvanteri/Kulturenvanteri.pdf

Yalman, A. R. (1993). *Cenup'ta Türkmen Oymakları I-II.* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yazır, E. H. (2001). *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*. İstanbul: Motif Yayınları.

KAYNAK KİŞİLER

KK1, Pembe Kedersiz, 1972, Ankara, Ev hanımı.

KK2, Abdullah Kedersiz, 1971, İnanç Köyü, Memur.

KK3, Nural Öztürk, 1967, Saray Köyü, Ev hanımı.

KK4, Emine Kuyucu, 1955, Kırovacık Köyü, Ev hanımı.

KK5, Meryem Uslu, 1950, Aksoku Köyü, Ev hanımı.

KK6, Şükran Öztürk, 1963, Eldivan Çiftlik Köyü, Ev hanımı.

KK7, Afife Öztürk, 1937, Eldivan Yukarıyanlar Köyü, Ev hanımı.

KK8, Emine Bukan Üçüncü, 1948, Çankırı, Emekli mimar.

KK9, Aynur Kader, 1950, Çankırı, Emekli bankacı.

KK10, Meral Yumak, 1950, Çankırı, Ev Hanımı.

KK11, Hatice Yakar, 1961, Ankara, Ev hanımı.

KK12, Ayşe Sancak, 1944, Çankırı, Emekli bankacı.

KK13, Zeynep Çalışkan, 1973, Çankırı, Ev hanımı.

KK14, Huriye Tanrıverdi, 1948, Çankırı, Ev hanımı.

KK15, Perihan Çalışkan, 1960, Çankırı, Ev hanımı.

KK16, Türkay Atamanalp, 1942, Çankırı, Ev hanımı.

KK17, Ayşe Demir, 1961, Tuzlu Köyü, Ev hanımı.

KK18, Hatice Keleş, 1962, Tuzlu Köyü, Ev hanımı.

KK19, Meliha Demir, 1992, Tuzlu Köyü, Ev hanımı.

KK20, Yasin Kapdan, 1998, Balıbağı Köyü, Serbest meslek.

KK21, Yüksel Kapdan, 1973, Balıbağı Köyü, Serbest meslek.

KK22, Halime Kapdan, 1975, Balıbağı Köyü, Ev hanımı.

KK23, Fadime Şenol, 1969, Balıbağı Köyü, Ev hanımı.

KK24, Ümmühan Aktaş, 1973, Balıbağı Köyü, Ev hanımı.

KK25, Sare Yılmaz, 1981, Balıbağı Köyü, Ev hanımı.

KK26, Satılmış Yılmaz, 1971, Balıbağı Köyü, Köy muhtarı.

KK27, Hayriye Uğraşkan, 1935, Çayırpınar Köyü, Ev hanımı.

KK28, Emine Maden, 1957, Çayırpınar Köyü, Ev hanımı.

KK29, Türkan Kumru, 1966, Çankırı, Ev hanımı.

KK30, Hüseyin Avni Kumru, 1960, Çankırı, Emekli memur.

KK31, İsmail Öztürk, 1963, Eldivan Yukarıyanlar Köyü, Yukarıyanlar Muhtarı.

KK32, Hacer Kırıcı, 1932, Yüklü Köyü, Ev hanımı.

KK33, Yılmaz Sabuncu, 1965, Çankırı, Esnaf.

KK34, Fatma Sabuncu, 1963, Çankırı, Ev hanımı.

KK35, Sefer Oruç, 1992, Boyalıca Köyü, Heykeltıraş.

KK36, Gülsüm Oruç, 1944, Boyalıca Köyü, Ev hanımı.

KK37, Fazilet Fidan, 1967, Boyalıca Köyü, Ev hanımı.

KK38, Aysel Ramazan, 1978, Boyalıca Köyü, Ev hanımı.

KK39, Sündüz Demirkıran, 1980, Boyalıca Köyü, Ev hanımı.

KK40, Merdan Kibar, 1975, Çankırı, Esnaf.

KK41, Arif Yazıcı, 1956, Ilgaz Kale Köyü, Emekli memur.

KK42, Neşet Budak, 1941, Ilgaz Kale Köyü, Emekli memur.

KK43, Osman Tosun, 1967, Ilgaz Musa Köyü, Çiftçi.

KK44, Celal Hayta, 1969, Yapraklı Büyükasya Köyü, Memur.

KK45, Ahmet Çiğdem, 1951, Şıhlar Köyü, Emekli.

KK46, İsmail Gül, 1969, Çatalelma Köyü, Emekli.

KK47 Afife Nuhoğlu, 1976, Aşağı Pelitözü Köyü, Ev hanımı.

KK48, Gökhan Burhan, 1996, Çankırı, Esnaf.

KK49, Ömer Güray, 1936, İnandık Köyü, Emekli.

KK50, Ekrem Uçar, 1976, Tuzlu Köyü, Aktar.

KK51, Alperen Çağlar, 1996, Yapraklı Dereelli Köyü, Aktar.

KK52, Tuncay Torun, 1978, Çankırı, Esnaf.

KK53, Mehmet Kibar, 1937, Çankırı, Çiftçi.

KK54, Eyüp Çolak, 1988, Yüklü Köyü, Aktar.

KK55, Mahmut Muslu, 1953, Korgun Alpsarı Köyü, Emekli imam.

KK56, Nuri Işıktaş, 1970, Orta, İşçi.

KK57, Nurullah Türkmen, 1965, Çerkeş Aliözü Köyü, Çiftçi.

KK58, Mahmut Kara, 1958, Alaçat Köyü, çiftçi.

KK59, Meryem Kara, 1960, Alaçat Köyü, Ev hanımı.

KK60, Azime Kara, 1979, Alaçat Köyü, Ev hanımı.

KK61, Uğur Kara, 1970, Alaçat Köyü, İşçi.

KK62 Selahattin Çemek, 1975, Alaçat Köyü, Emekli memur.

KK63, İsmail Çemek, 1948, Alaçat Köyü, Emekli.

KK64, Fadik Çemek, 1947, Alaçat Köyü, Ev hanımı.

KK65, Yusuf Karataş,1953, Orta , Çiftçi.

KK66, Ayşe Deveboynu, 1948, Eldivan Köyü, Ev hanımı

KK67: Ahmet Canbaz,1977, Cem Sultan Mahallesi, Mahalle muhtarı

EKLER

Ek-1: Saha Araştırmasından Bir Derleme Örneği

Saha araştırmalarımız esnasında 17/05/2019 tarihinde Çankırı'da görüştüğümüz Emine Kuyucu adlı kaynak kişimiz ile yapılan derlemenin bir örneği burada deşifre edilerek sunulmuştur.

KK4:Böyle doğum ederdik toprak ile büyüttük ay yavrum beşini de ilk doğum oldu naaptık oldu yatırdılar toprağa bebeği belediler ben toprağa yattım. Tarlalardan getiyoruz köyden kırmızı tarla toprağı bizim oralar .Herkes eleyip getiriyor tarladan herkes tarladan eliyor bebeğe gelince bebeğe doğum edince bebeğe toprağa beliyon kendi senide toprağa yatırıyorlar bugün bir daha yatmıyon toprağa. Bebek emme kaç yaşına kadar belersen toprağanan ıslayınca onu atıyoruz ısıtıyoz geri bir daha veriyoruz çocuğu toprağa. Ne zaman beşikle çıkarsa o zamana kadar veriyorsun iki yaşına kadar bir buçuk yaşına kadar şimdi ben şeye ağaç beşikleri oluyor ya bu beşiklerden değil bizim büyüttüklerimiz ağaç beşiklerden ona bir pınar yapıyorsun şu yastıklar gibi üstüne bez yapıyorsun bir bez önünü bir daha bez ediyon toprağı ısıtıyorsun altına naylon koyuyorsun hani altına geçmesin diye sütü beliyon ağaç, altını ıslanınca onu döküyon tekrar bir daha ısıtıyon tekrar bir daha veriyon. Apalama beşikten ayakları böyle şey edince beşikten çıkarıyorsun ondan sonra topraktan kesiyorsun bir daha.

Şule:Peki çocuğu olmayanlara hangi yöntem kullanılıyordu ?

KK4:Valla onu yavrum tabi çocuğum evladımda önce bilmiyorum ki ben onu doktora götürüyorlar. Olmuyanlara ney ediyorlar bilmiyorum.

Şule:Macun filan yapıyorlarmış

KK4:Ney yapıyorlarmış?

Şule:Macun ballı mallı

KK4:Onu bilmiyorum yavrum valla bak

Şule: Peki hamilelere ne uygulanıyordu ne yapıyordun sen kendin iyi olmak için?

KK4:Yavrum bizim günümüzde doktora hiç gelmedim beş tane çocuğum oldu doktora gelmedim hiç gelmedim köy yerinde tabi şu benim evladım hani şeyin oluyor ama onuda köy yerinde idare ediyon şey ediyon beş tane doğurduk hiçbir şey görmedik. Şimdi doğum ettimiydi hemen yatağın altına bir naylon seriyor üstüne toprağı ısıtıyorlar sen gidiyon yatıyorsun. Şimdi hani devamlı kan akıyor kan ondan sonra toprakta bir şey olmuyor.Böyle yatıyorsun üstüne ekliyorsun altında toprak üstüne böyle örtüyorsun toprakta iyice yatıyorsun sıcak toprakta ondan sonra iki üç saat yatıyorsun toprağı alıp atıyorsun altına bir bez tutuyorsun.

Şule:Kırk gün boyunca mı yapıyorsun kaç gün boyunca yapıyorsun ?

KK4:Sadece o gün iki üç saat yatıyorsun başka yok.

Şule: Kanı kesiyor mu ? Neye iyi geliyor?

KK4: Kanı kesmiyor hani sıcak sıcak yat diye mi gömüyorlar ben bilmiyorum onu öyle yapıyorlar.ben beşinede toğrağa yattım o kan toprağa akıyor şimdi biz birde ne yapardık şimdi hastanede olsun şurda şey köy yeri yavrum hani bebeği doğum ettin ya şimdi orada bir iki saat yatıyorsun bir saat ney tabi çocuk ağlıyor hemen kalkıp bir banyo oluyorsun ben beş tane bebek büyüttüm beşine de banyo olmadan meme vermemişiyimdir.

Şule: Banyoyu nasıl yaptırdınız?

KK4 :Aynı banyo su ısındımı abdestleniyorsun tabi kan akıyor altından gidiyor.

Şule: Çocuğu tuzlarken kendin mi yapıyorsun ?

K1:Tuzluyorsun cocuk oldu mu çocuğun ellerini bu ellerinin içini şu koltukların arasına apışlarının arasına tuz ekiyorlar terlemesin diye su değil sade tuz onunda iki üç gün sonra banyo yapıyorsun çocuğu tuz zaten günlük gidiyor elbiseyi giyince.

Şule: Hamilelik döneminde genellikle kız da oluyor genelde benek benek oluyor benim yengem yapmıştı onun saçını böyle hamile hani ıkınıyor ya ter gelince saçıyla silerse siliniyormuş o benekler sizde nasıl ?

KK4:Ona benekte bizim köyde de ona hani çoğunun elinde yüzünde sis derler şöyle kara kara onuda hani tabi çocuğun şeyine oturdumu onu şaçıyla duymadımda bizim

orada saçıyla değilde hiç kullanmadık şu yorgan ney döktürdüğümüz beyaz şeylerde suya sokulmadık bezle onla elini yüzünü silince o gidiyor diyorlar.

Şule: Su veya süt falan yok mu ?

KK4:Sütle değdirmediler bizim orada teriyle siliyorsun onu teri

Şule:Hamilelikte mi?

KK4:Hamilelikte

Şule: Doğurduktan sonra mı ?

KK4:Doğururken terlenirken siliniyor.

KK4: Beşini de götürmedim hep süt emzirdim o yüzden hiç doktor ihtiyacı duymadım. Hatta birini beş yaşına kadar emzirdim.

KK4: Çocuğum 5 yaşına kadar emzirince artık dayanamadım. Kara yünü gösterdim köpek ısırdı diyince emmekten vazgeçti.

KK4: Sütüm boldu. Sütümü yarma, tarhana çorbası, erişte bulgur yiyip, kelemden yemek yapardık sütüm bol olurdu. 5 yaşına kadar emzirince çocuğum şimdi 40 yaşında hiç doktora gitmemiştir.

Şule: Dişleri kimler çekerdi ?

KK4:Köyde çekerlerdi adam çekerdi köy adamıydı hoca değildi adı

Şule: Nasıl çekiyordu, nasıl müdahale ediyordu.

KK4:Kerpetenle takıyordu morfin filan yoktu öyle çekiyorlardı.

Şule: Diş çekildikten sonra nasıl bir müdahale ediyordunuz ?

KK4:Oraya hiçbir şey yapmıyordu çekiyordu bir pamuk koyuyordu oraya öyle bırakıp geliyorduk geri

Şule: Dişiniz ağrıdığında napıyordunuz tuzlu su falan yapıyor muydunuz ya da başka bir şey hatırlıyor musunuz ?

KK4:Tuz basıyorduk ağrıyınca, ağrı kesici varsa ondan içiyorduk köy yerinde yoksa gidip çektiriyorduk.

KK4: Hamileyken dişimi çektirdim morfini de vurdum bir şey olmadı bazısının çocuğu düşüyormuş.

Şule: Kırık çıkıkta nasıl tedavi ettiler sizi ?

KK4: Bacağıma baktı.Beacağımı eliyle sıvazlıyarak asıldı bunun eti ezilmiş dedi bacağın dedi et sarın birde sıcak suyla tuzlu su ile sabunlu su ile pasuman yapın dedi yaş et sardık iki gün durdu ağrı kesici içtim sonra doktora gittik kıkırdak ezilmiş dedi. Karaciğer sardım, keçi koyun ciğeri sardım, zift sardım sıcak sıcak sardım bir ay iyi geldi.

Şule: Nazar olmaması için ne yapıyorsunuz ?

KK4:Kurşun döküyorduk,bizde sure okuyorlar ihlas suresi okuyorduk çocuğun yüzüne.

Şule :Kurşunu nasıl döküyordunuz?

KK4:ben hiç dökmedim ama dökenleri gördüm.Kurşunun tavasına az yağ koyuyorlar kurşunu koyuyorlar suya döküyorlar kurşunu.

Şule:Sarılık oldu mu çocuklarınızda ?

KK4:Bende oldu gözüm sapsarı oldu. Bebej bile sarardı sütten dolayı. Çaypınarı köyüne götürün dediler dudağın içini kesiyorlarmış sarılığın geçmesi için gitmedim. Çankrırı'da hastaneye gedirdiler yirmi iki tane iğne yazdı köy yerinde günük yaptırdım geçti.

Şule: Çocukların ateşini düşürmek için neler yapıyordunuz ?

KK4:Şıralı balı yapıyorduk kızılca çıkardı çocuklarım doktora getirmedik devamlı su yerine serbet veriridik şekerli su.

Şule: Kabızlıkta ne yapıyordunuz ?

KK4:Kayısı yiyorlardı.

Şule: Ateş, su yanıklarında ne yapıyordunuz?

KK4:Yanık kremi bir de yoğurt sürerdik.

Şule: Doğum yaptıktan sonra çocuğun sonunu eşini napıyorlar?

KK4:Eşini gömüyorlar. Kedi köpek yemesin günah olmasın diye.

Şule: Göbeğini napıyordunuz düşünce?

KK4: Beşiğine bağlıyorduk ağaç beşiğinin ayak ucuna bağlıyorduk.

Şule: Doğumdan sonra ne yedirdiler içirdiler?

KK4:Un çorbası yaparlardı unu kavururlardı hafif içine beş altı pirinç koyup sana yağ eritirlerdi.

Şule: Süt gelmediği zaman çocuklara ne yaparlardı ?

KK4:Köy yerinde nişaşta inek sütü suyuyla karıştırırlardı.

Şule: Çocukların doğumunu kim yapardı ?

KK4:Ebeler köyde yaşlı kadınlar vardı onlar yaptırırdı.

Şule:Doğumu nasıl yaptırırlardı ?

KK4:Otuttururlardı iki dizinin üstüne bayanlar tutardı olduktan sonra göbeğini keserdik bezi yakardık kara ile , bezi yakar soğur göbeğine sarardık çocuk iyiyse yedi sekiz günde düşerdi gömeği kırk gün sarardık gömeği düştükten sonra. Düştükten sonra göbeğini sarardık göbeği düşmesin diye göbeğini tamamen sarardık.

Göbek bağını 2 parmak kalınlığında karayı göbeğine bezle sarardık.

Şule:Sünneti kim yapardı ?

KK4:Köyden gelen amca dedeye yaptırdık ucunu kestikten sonra ucuna kül gibi bir şey sürerlerdi biz de bakkaldan sarı tüf krem sürerdik.

Şule:Ellerde dolama için ne yapıyordunuz ?

KK4:Bende et yara oldu elime bal sarardık iyi geliyordu.

Şule:Meme ucu yara olduğunda ne uyguluyordunuz ?

KK4:Sütün üstündeki kaymağından çalardım yumuşardı yumuşadıktan sonra sürerdim. Emdikten sonra kaymak sürerdi.

Adı:Emine

Soyadı:KUYUCU

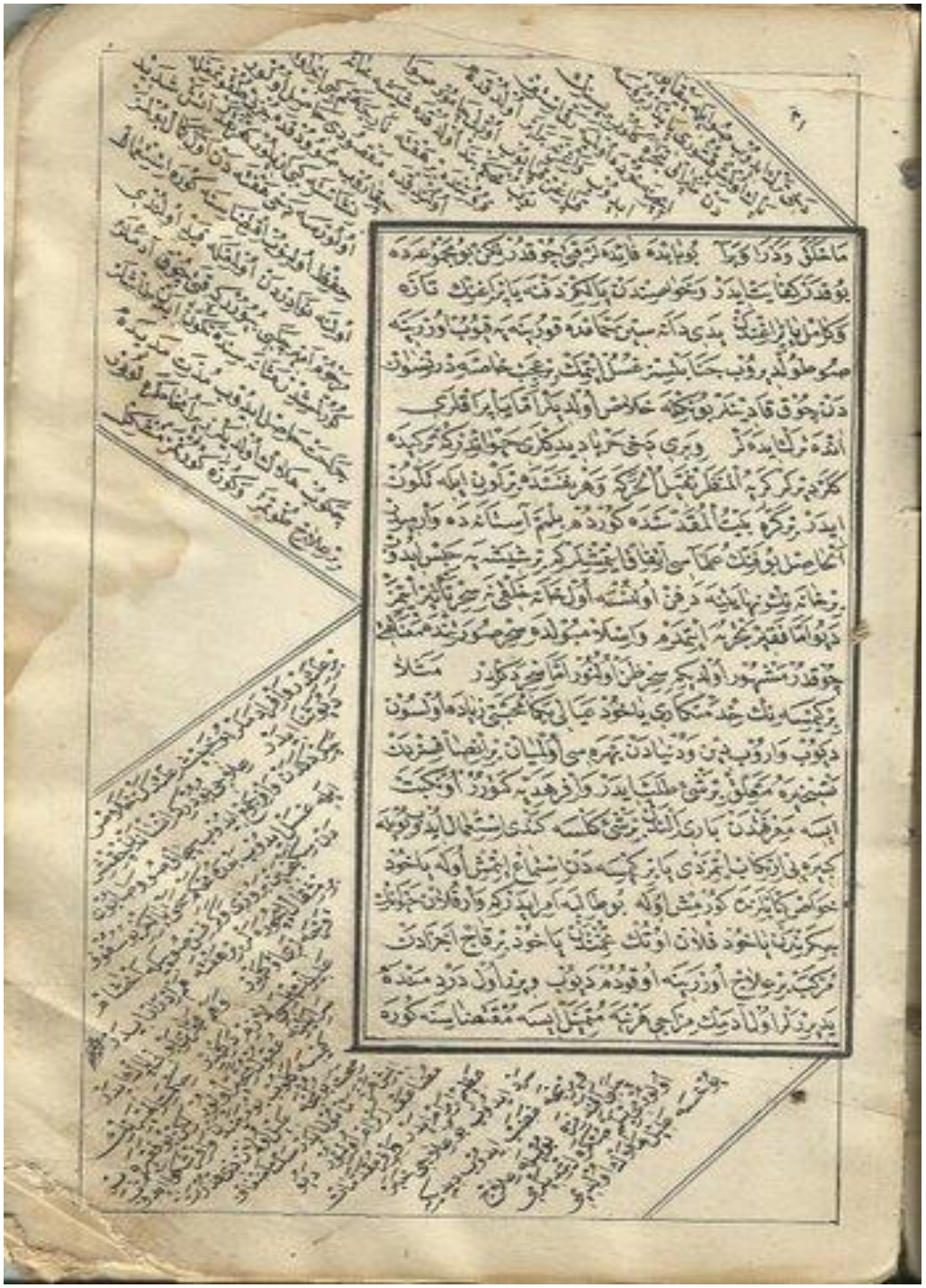
Doğum Tarihi:1955

Köyü:Kırovacık

Ev Hanımı.

Ek-2: Arap Alfabeli Türkçe Bir Halk Hekimliği Metninden 2 Sayfa

Ek-3: Tarafımızdan Çevirisi Yapılan İngilizce Makalenin İlk 3 Sayfası

9 FOLK MEDICINE

Don Yoder

FOLK MEDICINE AND MODERN MEDICINE

Folk medicine is related to three other levels or types of medicine practiced in the world. At the other end of the medical spectrum stands scientific, academic, or "modern" medicine, with which it has coexisted in increasingly uneasy tension since the eighteenth century. Folk medicine is related derivatively to the academic medicine of earlier generations. Certain ideas that were once circulating in academic medical circles and are now discarded have become part and parcel of the folk-medical viewpoint. Examples are the doctrine of "signatures," the seventeenth-century idea of "sympathy," and from earlier cultural strata astrology and the doctrine of the four humors. It is true that these have long ago been scrapped by science, but they provide us with instructive examples that folk medicine, like certain other aspects of folk-culture, has many *gesunkenes Kulturgut* items in its repertory. At the same time, there is much evidence that some medical practice went in the other direction, making modern medicine in part a derivative of primitive and folk medicine.

The other levels of medicine to which folk medicine has a relation are primitive medicine, with which it shares common elements of materia medica, techniques, and worldview, and popular medicine. While folk medicine and primitive medicine share worldview and magical techniques, they differ in social context, the classical primitive medicine (difficult to locate in the twentieth century) being the only type of medicine found natively in the culture, while folk medicine (representing the "little culture") shares the ground with and exists in tension with the higher forms of medicine (representing the "large culture"). Popular medicine is in a sense folk medicine gone commercial, the patent medicines and techniques of which it consists being frequently derived from the folk-medical repertory.

Of folk medicine there are essentially two varieties, two branches: (1) natural folk medicine, and (2) magico-religious folk medicine. The first of these represents one of man's earliest reactions to his natural environment, and involves the seeking of cures for his ills in the herbs, plants, minerals, and animal substances of nature. Natural medicine, which is sometimes called "rational" folk medicine, and sometimes "herbal" folk medicine because of the predominance of herbs in its materia medica, is shared with primitive cultures, and in some cases some of its many effective cures have made their way into scientific medicine. The second branch of folk medicine is the magico-religious variety, sometimes called "occult" folk medicine, which attempts to use charms, holy words, and holy actions to cure disease. This type commonly involves a complicated, prescientific worldview that we will describe in detail later.

Folk medicine, like folklore, has outgrown its strict identification with peasant cultures. Its clientele is drawn from a wide variety of groups and individuals. In the 1930s, writing of Franconia in central Germany, the medical historian Büttner described the clientele of the folk-medical practitioners as generally the older generation of the peasantry, plus the working classes and petty bourgeois of the cities. Folk-medical ideas of the older traditional sort were to be met most frequently in the mountainous areas that had little communication with the outside world, more in Catholic than in Protestant circles, and more among women than among men. The middle classes and working classes of the cities had turned away from folk medicine to the empirical and rational viewpoints, and now normally went first to the physician and only secondarily to the practical healers, the naturopaths, the quacks, and the magicians. Even among the classes with more formal education, the women especially patronized occult medicine, astrology, pseudo-radiology, and other modern cultic forms

of popular medicine. In other words, a great many representatives of different classes and educational strata patronize nonscientific medicine.[1]

Writing of the situation in the United States in mid-twentieth century, Wayland Hand points out that "superstition is not the preserve of the unlettered only, but is a state or a way of looking at things that may befall even the most sophisticated members of society. Professional people of all kinds, no less than tradesmen, are prone to many of the same popular conceits and mental errors to which, for want of formal education, members of the humbler classes have fallen heir."[2] He cites Eugen Mogk's formula that every *Kulturmensch* has within him the rudiments of a *Naturmensch*.[3] And Richard Weiss, who wrestled with this basic question of definition, finally defined "folk" not in terms of class or cultural level in society but as a way of thinking within the individual, always combined today with other levels and types of thinking.[4]

Perhaps this gives us insight toward a simpler, more workable definition of folk medicine for the present time. Hanns Otto Münsterer's useful admonition points in this direction: "We must therefore resolve to describe folk medicine from the widest possible standpoint, as whatever ideas of combatting and preventing disease exist among the people apart from the formal system of scientific medicine."[5] The editors of the recent *Wörterbuch der deutschen Volkskunde* come to the same conclusion, urging scholars to underplay the linear historical viewpoint of *gesunkenes Kulturgut* and stress the place of folk medicine in the folk-cultural milieu.

> The first question should not be, What did the people receive from above in the course of history, but rather: What viewpoints about sickness and health do the people possess on the ground of their own thinking? The answer to this question shows us that folk medicine has grown organically out of the whole of folk belief and custom, thought, life and speech. Medicine is older than doctors. Hence the definition: Folk medicine is the sub-

1. Ludwig Büttner, *Frankische Volksmedizin: Ein Beitrag zur Volkskunde Ostfrankens* (Erlangen, 1935), p. 14.
2. Wayland D. Hand, ed., *Popular Beliefs and Superstitions from North Carolina, The Frank C. Brown Collection of North Carolina Folklore* 6 (Durham, N.C., 1961), Introduction, pp. xix–xx.
3. Eugen Mogk, "Wesen und Aufgaben der Volkskunde," *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde* 1 (1926): 17–24.
4. Richard Weiss, *Volkskunde der Schweiz* (Erlenbach-Zurich, 1946), pp. 6–9.
5. Hanns O. Münsterer, "Grundlagen, Gültigkeit und Grenzen der volksmedizinischen Heilverfahren," *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* 1 (1950), 9–20; reprinted in Elfriede Grabner, ed., *Volksmedizin: Probleme und Forschungsgeschichte* (Darmstadt, 1967), pp. 289–314.

Ek-4: Saha Araştırmasından Fotoğraflar

Çankırı'da geleneksel halk hekimliğinin araca uygulanan muska, boncuk ve iğde dalı

Çankırı’da korona olmadan önce yapılan derlemeler.

Çankırı’da korona hastalığı olduktan sonra sosyal mesafe kuralına dikkat ederek yaptığım derleme örneği.

Bacağı geleneksel tedavi şeklinde alçı yapılan hayvan

Derleme yaptığım Cem Sultan Mahallesi muhtarı Kışlak Köyündeki şifalı suyu göstermektedir.

Çankırı’da bir traktöre nazar değmesin diye kullanılan boncuklar, iğde dalı ve hayvan dişi bulunan fotoğraf

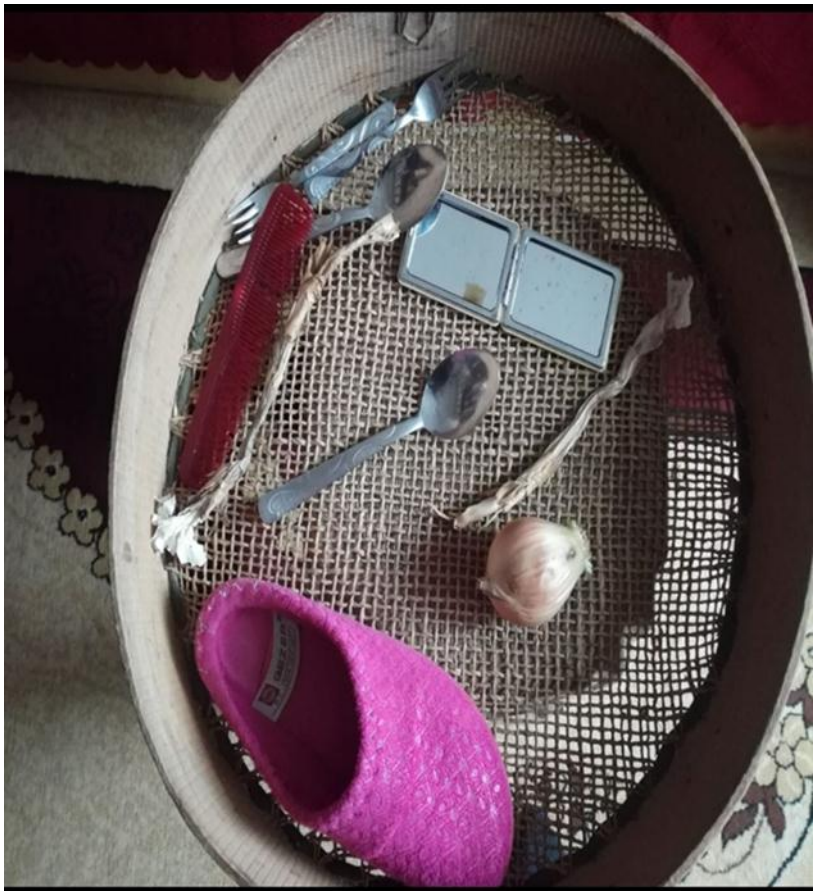

Çankırı’da bir bahçeye nazar değmemesi için kullanılan hayvan kafatası

Çankırı’da kurşun dökülmesi esnasında çekilen fotoğraflar

Sokakta geleneksel ürünleri satan bir amca

Çankırı yöresine ait helvacı ile yapılan derlemeye ait fotoğraflar

Çankırı’nın meşhur olan tuzu

Çankırı'da attar dükkanlarına ait fotoğraflar

Nazar değmesin diye Çankırı’da arabaya bebek patiği asıldığının fotoğraf

Hayvanlarda nazar değmesin diye boynuna asılan boncuklar

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID:	0000-0002-8582-1304
Adı Soyadı:	ŞULE BERBER
Doğum Yeri:	Mersin/ Silifke
Doğum Tarihi:	20. 05. 1988

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite:	Girne Amerikan Üniversitesi
Fakülte:	Eğitim Bilimler Fakültesi
Bölüm:	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite:	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü:	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL (35)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum:	Canbazlı Ortaokulu, Silifke/Mersin,
Görevi/Pozisyonu:	Sınıf öğretmeni
Tecrübe Süresi:	2015-2016
Çalıştığı Kurum:	İlkiz Etüt Merkezi, Silifke/Mersin,
Görevi/Pozisyonu:	Türkçe Öğretmeni

Tecrübe Süresi:	2016-2017
Çalıştığı Kurum:	Açı Temel Lisesi, Çankırı
Görevi/Pozisyonu:	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
Tecrübe Süresi: 2	017-2018
Çalıştığı Kurum:	Tülay Akademi
Görevi/Pozisyonu	Türkçe öğretmeni
Tecrübe Süresi:	2022

KATILIMCI OLARAK BULUNULAN ULUSAL SEMİNERLER VE KURSLAR İLE SAHİP OLUNAN KATILIM BELGELERİ

- **"Türk Halk Bilimi Alan Araştırması ve Uygulamalı Halkbilimi Müzeciliği Çalışmalarına Katılım"**, Girne Amerikan Üniversitesi – (04.10.2010-04.06.2011)

(Toplam 72 Saat)

- **"Türkoloji Kulübü"**Semineri, Girne Amerikan Üniversitesi - (15.12.2010-08.04.2011) (Toplam 26 Saat)
- **"Yaratıcı Yazarlık"** Semineri, Girne Amerikan Üniversitesi – (30.11.2009-

28.05.2010) (Toplam 40 Saat)

- **“Teorik Tiyatro”** Kursu, Girne Amerikan Üniversitesi – (02.01.2009-01.06.2010) (Toplam 60 Saat)
- **Hızlı Okuma Eğitimi**, Güleç Eğitim – (01.07.2013-01.11.2013)
- **İngilizce Kursu -** Halk Eğitim Merkezi/Mersin - (11.08.2010)
- **Psikolojik Danışmanlık Eğitimi -** Girne Amerikan Üniversitesi – (05.2013)
- **NLP Eğitimi -** Yakın Doğu Üniversitesi – (05.2013)
- **Tarih -** Yakın Doğu Üniversitesi – (05.2013)
- **Gazetecilik Eğitimi -** Yakın Doğu Üniversitesi – (05.2013)
- **Diksiyon Eğitimi**- Yakın Doğu Üniversitesi – (05.2013)
- **Hukuk -** Yakın Doğu Üniversitesi – (05.2013)
- **İşaret Dili Eğitimi -** Sakarya Üniversitesi – (12.2015)
- **Özel Eğitim**- Halk Eğitim Merkezi/Mersin – (06. 2017)

Katıldığı Sempozyumlar- Makaleler

Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu 2018 (Kıbrıs Barış Harekâtı Hakkında Menkıbeler adlı makale)

Yörük Ali Efe Uluslararası Araştırmaları Sempozyumu 2019 (Leyla Erbil’in hikayelerinde Halk Hekimliği Motifleri adlı makale)

Folklor / Edebiyat Dergisinde 2019 yılında yazılan Efsanevî Bir Kadin Ermiş Ve Acele Bacı Helvasi Ritüeli adlı makale

“Fethinin 450. Yılında Kıbrıs” Uluslararası Sempozyumu 2.08.2021 (Kıbrıs İstiklal Gazetesi: 1571-1914 İzleri adlı makale)

Antik Çağ’dan Fethe Kıbrıs’ta Türkler Sempozyumu 4.09.2021 (Kıbrıs Türklerinin Nazar İnanış ve Uygulamalarında Şamanistik Unsurlar adlı makale)

EK BİLGİLER

- **Hobiler/İlgi Alanları**: Doğa yürüyüşü ve spor etkinlikleri, Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili alan araştırmaları, güncel yazarların takibi, öykü denemeleri, halk kültürü ile ilgili röportajlar.

İLETİŞİM: 0538 440 27 97

Adres: Göksu Mahallesi Celâl Bayar Caddesi Taşkent apartmanı A/Blok Kat:2 No:8

E-mail: sule25288@gmail.com